B
810.09

Latv. Nod.

P. Birkerts

Rūdolfs Blaumanis kā jauno mākslas talantu audzinātājs

Autora izdevums 1935. g.

ĢENERĀLKOMISIJĀ PIE AKC. SAB. VALTERS UN RAPA

B
810.09
Ž1B3

Latv. Kat.

P. Birkerts

Rūdolfs Blaumanis kā jauno mākslas talantu audzinātājs

Māksliniecisks audzināšanas principi un problēmas

„Rūdolfs Blaumanis ir liels un ievērojams sava laika jauno rakstnieku audzinātājs." (Pēteris Ērmanis).

„Bet Blaumaņa skola bija laba skola". (Artūrs Bērziņš).

„Klausat Blaumanim, tas varēja spriest, jo bija mūsu labākais mākslinieks."
(J. Rainis — vēstulē Resnevica kdzei.)

Autora izdevums 1935. g.

Ģenerālkomisijā pie A./S. Valters un Rapa Rīgā

810.09 +92

L. V. B.
Nr. 303303

60
56

E. Pīpiņa un J. Upmaņa grāmatu un nošu spiestuve, Rīgā, Marijas ielā 10.

VALSTS BIBLIOTEKA

Ievads.

Kā rakstnieks un mākslinieks R. Blaumanis jau pieskaitīts mūsu klasiķiem, bet viņu kā mākslas paidagōgu, kā jauno literātu un mākslinieku audzinātāju pazīst vēl samērā maz. Tās atsevišķās piezīmes par Blaumani kā mākslas audzinātāju, ko starp citu izsacījuši viņa skolnieki un cienītāji — ir vēl nepietiekošas, lai gūtu plašāku jēdzienu par Blaumani kā jauno mākslas talantu audzinātāju un par viņa audzināšanas principiem., metodēm un sasniegumiem. Plašāka un motīvēta šī Blaumaņa darbības aspekta novērtējuma mūsu literātūras vēsturē vēl nav. Bet mūsu morāliskais pienākums pret Blaumani ir gādāt, lai arī šī viņa darbība, kuŗai viņš ziedojis ne mazumu spēka un talanta apm. 25 gadu laikā, nepaliktu saistīta pie pagātnes vien, bet lai tiktu redzams, ka viņa principi ir dzīvot spējīgi arī mūsu dienās un vēl tālāk.

Šī darba galvenie nolūki ir trīs: 1) atzīmēt un iespējami novērtēt Blaumaņa lielo mākslinieciskās audzināšanas darbu; 2) sniegt tagadējiem mākslinieku audzinātājiem sistēmatiskā veidā Blaumaņa izstrādātos un praksē pārbaudītos mākslinieku audzināšanas principus; 3) sniegt jau minētos Blaumaņa audzināšanas principus tiem jaunajiem rakstniekiem un māksliniekiem, kas patlaban lauzās šaubās sevi vērtēdami un sava aicinājuma ceļu meklēdami.

Mākslas talantu audzināšanas lauks pie mums pirms Blaumaņa bij pilnīgi atmatā, un tāds tas arī palicis pēc viņa nāves. Blaumanis ir celmlauzis šajā laukā, kuŗā tik fanātisku darbinieku, kāds viņš bija, būs grūti atkal sagaidīt. Bet viņa ierautais ceļš ir tik skaidri apzīmēts, ka, ja vien to kāds redzēt grib, viņš to ieraudzīs un arī ar sekmēm varēs pa to staigāt.

Šim Blaumaņa darbam nav tikai literātūr- un kultūrvēsturiska nozīme. Nē, — viņš ir kaut kas vairāk: tur strāvo dzīvība un aktīvitāte, spējīgas iesildīt, iededzināt katru tās lietas labā, kuŗai kalpodams Blaumanis pats ir dedzis visu mūžu: mākslas labā — mākslas kā dvēseles un dzīves svarīgas izteicējas, rosinātājas un veidotājas.

2./XII. 34.

I. Jauno mākslas talantu estētiskā audzināšana.

Iekams sākam aplūkot R. Blaumani, kā jauno mākslas talantu audzinātāju, vispirms pakavēsimies pie dažiem estētiskās audzināšanas jēdzieniem.

Ņemot vērā to sfēru, kuŗai estētiskā kultūra un estētiskā audzināšana ir domātas, viņa krasi sadalās divos novados: a) estētiskā audzināšana plašākām tautas masām un b) estētiskā audzināšana samērā šaurām cilvēku aprindām: pašiem radošiem mākslas talantiem.

Katrs no šiem estētiskās audzināšanas laukiem prasa sevišķu ievērību. Bez tam šīs iepriekšējās informācijas darīs saprotamāku arī R. Blaumaņa lomu māksliniecisklajā audzināšanā.

1. Plašo tautas masu estētiskā audzināšana.

Plašo tautas masu estētiskā audzināšana iziet uz to, lai: 1) modinātu tur vēl snaudošās estētiskās jūtas; 2) lai tautas masās jau esošās estētiskās jūtas paplašinātu un padziļinātu; 3) lai izkoptu tur estētisko un mākslas sapratni, kā arī mākslas gaumi; 4) lai izkoptu estētiskās un māksliniecisklās vērtēšanas un kritikas spēju, kas atvieglotu vērtīgu mākslas darbu nošķiršanu no nevērtīgiem; 5) lai radītu tautā tieksmi pēc cildenākas un augstvērtīgākas mākslas.

a) **Estētisko jūtu modināšana un paplašināšana.** Kaut arī katram cilvēkam ir iedzimts estētiskais instinkts un zināmas elementāras estētiskas jūtas, tad tomēr šis viņu darbības lauks ir vēl diezgan šaurs. Daudzas parādības dabā un dzīvē šāds cilvēks vēl estētiski nejūt, iekams uz viņām šīs jūtas nav vēl modinātas. Tā piem., pēc filozofa V. Ostvalda domām Ģēte bijis tas, kas Eiropas tautām, tā sakot, atklājis Alpu skaistumu un mācījis to estētiski cienīt. Mūsu dzimtenes skaistumu ir palīdzējuši mums saskatīt mūsu gleznotāji un dzejnieki, piem. V. Purvītis, Skalbe, Ņainis, Aspazija, Plūdonis u. c. Kad viņi šo skaistumu ir saskatījuši un savā mākslā mums parādījuši, tad to sāk redzēt arī tautas plašākās masas. Bet līdz ar to, ka paplašinās to objektu skaits, ko cilvēks ieskata par skaistu,

paplašinās arī viņa skaistuma jūtu pasaule. Tas cilvēka gara pasaulei ir liels ieguvums.

Jūtu modināšana ar jūtu paplašināšanu iet roku rokā. Katrs atmodināts jutums padara bagātāku un arī paplašina vispārējo jūtu pasauli. Tādu daiļuma jūtu atmodināšanu un paplašināšanu, zināms, vislabāki izdarīt bērnībā: vecāku mājā un skolā, bet turpināma tā īstenībā visu mūžu.

b) **Estētisko jūtu padziļināšana.** Estētiskās jūtas, kā visas citas jūtas, var būt seklākas un dziļākas. Seklas ir vieglas, ātri izgaistošas jūtas, kas slīd pa cilvēka dvēseli, tikpat kā lietus piles pa lēzenu jumtu. Viņas jau izgaist, tikko skārušas cilvēka dvēseli. Dziļām jūtām ilgāka mājvieta cilvēka dvēselē. Tie cilvēki, kas Šekspīra vai Sofokla traģēdijās, priekškaram tikko uz zemi slīdot teātrī, jau var domāt par mēteļiem, cepurēm un bezbēdīgi traukties uz izeju, lai pēc tam steigtos uz kafejnīcu, tie sekli pārdzīvo estētiskās jūtas, ko ierosinājušas šīs lielās traģēdijas. Viņiem šīs jūtas slīd tikai pa dvēseles virspusi, neskārdamas tās dziļāko būtību. Cilvēkiem ar dziļākām dailes jūtām šie iespaidi ilgāki skan dvēselē, sniegdami arī ilgāku un spēcīgāku estētisku baudu.

Kaut arī vispārējais jūtu spēks un dziļums ir dabas dota balva, tad tomēr audzināšanas ceļā viņu var izkopt diezgan lielā mērā.

c) **Estētiskās sapratnes un mākslas gaumes izkopšana.** Šis ir viens no estētiskās audzināšanas ļoti svarīgiem uzdevumiem. Cilvēku ar labi attīstītu estētisku gaumi un mākslas izpratni nav daudz. Krievu rakstnieks Grigorovičs kādā savā vēstulē Čechovam, starp citu, piezīmē, ka publikā, kura lasa daiļliterātūru, labi ja starp 500 lasītājiem ir viens, kas prot atšķirt pērles no nevērtīgiem krāmiem un salašņām. Sliktas estētiskas gaumes piemērus varam novērot vai uz katra soļa. Tos novērojam pilsētas skatu logos, bezgaršīgi celtos namos, bezgaršīgi iekārtotos dzīvokļos, bezgaršīgā apģērbā, lubu literātūras lasīšanā u. t. t. Labas mākslas iestādes, kā: teātri, koncerti, operas bieži vien pustukši, kamēr mazvērtīgi cirki un balagāni kā bāztin piebāzti. Gluži tāpat labi daiļliterātūras darbi bieži guļ nelasīti, kamēr lubinieciski izdevumi izplatās lielā skaitā. Viss tas tikai liecina, ka iedzīvotāju plašākās masās vēl slikti attīstīta mākslas gaume un mākslas sapratne. Te audzināšanai vēl daudz darba. Laba mākslas gaume attīstāma pie labiem mākslas darbiem: mūzikā, skatuves mākslā, glezniecībā, tēlniecībā, daiļliterātūrā. Izcilie mākslinieki mākslas gaumes ziņā tiešām stāv daudz augstāk par caurmēra cilvēku, un caurmēra cilvēkam mākslas gaume

izkopjama, pēc iespējas, tiecoties pēc tiem augstumiem, uz kuŗiem šinī ziņā stāv izcils mākslinieks.

d) **Estētiskās vērtēšanas un kritikas spējas izkopšana.** Ja jau laba mākslas gaume un izpratne ir diezgan reta parādība, tad vēl jo retāka ir saprātīga mākslas vērtēšana un kritika. Vērtējot un kritizējot mākslas darbu, cilvēks nevar likties vadīties tikai no savas subjektīvās izjūtas un gaumes vien. Bez estētiskas izjūtas viņam mākslas parādības arī jāizprot un jāzin izskaidrot, salīdzinot ar citām mākslas parādībām. Šis darbs jau prasa daudz lielāku garīgu attīstību. Te vajadzīgi ne tikai attīstītas estētiskas jūtas, bet arī attīstīts prāts. Plašām tautas masām šādu garīgu ieroču vēl nav. Runājot R. Blaumaņa vārdiem tie ir tie „apakšējie simtstūkstoši", ... kuŗiem pietiek, kad viens uz otru pasaka: „smuks stāsts!" (t. i. izlasot kādu romānu vai stāstu P. B.). Bet vēlams ir, ka šie „apakšējie simtstūkstoši varētu vairāk pasacīt kā tikai smuks stāsts"; ka tie zinātu izskaidrot, kāpēc zināms stāsts vērtīgs vai nevērtīgs, un vēl labāki, ka tie zinātu, kādi mākslas darbi lasāmi un baudāmi, kādi atmetami kā nederīgi.

Estētiskā un kritiskā vērtēšanas spēja vislabāk paceļama ar skolas izglītību, kur skolotāja vadībā var lasīt un analizēt klasiskus mākslas darbus un mācīties izprast, kas vērtīgs un kas nevērtīgs mākslas darbos.

e) **Kāpēc vajadzīga tautas masu estētiskā audzināšana.** Tautas masu vispārējā estētiskā audzināšana vajadzīga tāpēc, lai celtos vispārējās nacionālās kultūras līmenis. Katra nācija un katra valsts ir stiprāka, apzinīgāka un pašlepnāka, ja viņas tautas masas ir gaišākas, ar augstākām gara prasībām.

Bez tam tautas masu estētiskā līmeņa pacelšana veicina savukārt arī šīs tautas mākslas uzplaukumu. Kam gan lai mākslinieks rada un sniedz savus mākslas darbus, ja masās nav pieprasījumu pēc viņiem? Tāds stāvoklis piem. ir pie mums pēdējos gados. Mūsu labākie rakstnieki un dzejnieki allaž vien nevar dabūt klajā savus darbus un ir spiesti vai nu nolikt spalvu pie malas, vai arī rakstīt un kraut savus darbus rakstāmgalda atvilktnēs. Kāpēc? Izdevēji tos neizdod. Bet kāpēc izdevēji neizdod? Tāpēc, ka tauta labas grāmatas pērk tik maz, ka viņu izdošana neatmaksājas. Tautas plašās masas lasa gan, bet lasa mazvērtīgās lata grāmatas, pavisam sliktus un paviršus ārzemju rakstnieku tulkojumus vai arī pilnīgu lubu literātūru un pornografiju.

Arī labas lugas teātŗu repertuāros ilgi neturas. Kāpēc? Tautas masas labu un vērtīgu lugu izrādes maz apmeklē, kaut gan visādi mazvērtīgi kino vai lūst no apmeklētāju skaita.

Bet kur cēlonis šīm nevēlamajām parādībām? Tautas masu zemā estētiskā gaume, bet tai atkal savukārt par cēloni ir nepietiekošā estētiskā audzināšana. Tāpēc tautas estētiskā audzināšana jāpaceļ visiem iespējamiem līdzekļiem, lai līdz ar to paceltu mūsu mākslu un mūsu kultūru vispār.

Tautas masu estētiskai audzināšanai vēl viens labums: estētika veicina arī ētiku. Jo cilvēks vairāk nododas augstvērtīgai estētiskai un mākslas baudai, jo vairāk viņš atsakās no zemām izpriecām un baudām: kafejnīcām, dejas grīdām, krogiem, banālas izdzīves, reibinošiem dzērieniem u. t. t. Bet tādai zemo baudu atmešanai ir liela ētiska nozīme. Tā ceļ tautas ētisko līmeni un pasarga tautu no izvirtības, vismaz mazina šo izvirtības tendenci.

f) **Līdzekļi un metodes tautas masu estētiskai audzināšanai.** Ja nu neapstrīdama ir tā patiesība, ka tautas masu daiļgaumes un mākslas saprates līmenis ir paceļams, tad jājautā: kādiem līdzekļiem?

Tautas masu estētiskā audzināšana ir liels un plašs darbs. Viņš sākas jau vecāku mājās un turpinās skolās. Te liels uzdevums, liela atbildība gulstas uz mūsu skolu un skolotājiem, jo bērnu vecāki allaž vien vēl ir maz izglītoti, ļaudis, kas saviem bērniem tanī ziņā maz ko var sniegt. Skolām un skolotājiem jau ir vairāk zināšanu un līdzekļu pie rokas šiem audzināšanas nolūkiem.

Pēc skolas tautas masu estētiskā izglītošana vēl turpināma visiem plašajiem ārpusskolas izglītības līdzekļiem: ar teātriem, saprātīgiem kino, mākslas mūzejiem, gleznu izstādēm, lekcijām, grāmatu un avīžu lasīšanu u. t. t.

Šis tautas masu estētiskās audzināšanas darbs ir lēns un grūts darbs. Tautas mākslas gaumes līmenis ceļas diezgan lēni, laikmetiem pat atslīdēdams atpakaļ, pēc tam atkal pamazām celdamies uz augšu.

Un kaut arī tas būtu Sīzifa darbs, bet darīt viņš tomēr jādara.

Visam šīm tautas masu estētiskās audzināšanas darbam ir savas metodes, savi paņēmieni, savi ceļi un līdzekļi, tikai viņu aplūkošana neietilpst šī raksta uzdevumā. Rakstnieks pats pie tautas plašo masu audzināšanas strādā vairāk netieši. Viņš tautai sniedz savus darbus, kuŗus tad izmanto gan skolas, gan arī tieši pati sabiedrība. Arī R. Blaumaņa audzināšanas darbs šinī laukā bij vairāk sekundāras dabas: viņš strādāja vairāk pie pašu mākslas radošo talantu audzināšanas. Tāpēc aplūkosim īsumā šo estētiskās audzināšanas lauku.

2. Radošo mākslas talantu audzināšana.

a) **Radošo talantu lielā vērtība.** Izcili talanti ir liela kultūrāla vērtība. Viņi ir katras tautas garīgā bagātība, tāpat arī katras tautas kultūras lepnums. Pirmais, ko katra tauta rāda otrai tautai, ir viņas radošo talantu un ģeniju darbi. Tā piem. angļi (mākslā) lepojas ar savu Šekspīru, Bironu, Dikensu; vācieši — ar savu Ģēti, Šilleru, Hauptmani; krievi ar savu Puškinu, L. N. Tolstoju, Gogoli, Dostojevski; mēs ar savu Raini, Aspaziju, Plūdoni, Skalbi u. t. t.

Katrs radošais talants un ģenijs padara darbu, ko nevar padarīt simti un tūkstoši ikdienas jeb caurmērcilvēku. Tāpēc arī krievu ievērojamais kritiķis Beļinskis par radošo ģeniju zīmīgi saka: „Ģenija vārds ir miljons, jo viņš savās krūtīs nes miljonu līksmi un ciešanas."

Tāpēc radošie talanti un ģeniji ir dārga manta, ko katra saprātīga tauta saudzē un sarga. Viņi ir katras tautas vēstures gājienā galvenais avangards, pirmie priekšpulki.

Radošie talanti vēl dārga manta tanī ziņā, ka viņi ir arī ļoti reta manta. Talanti katrā tautā rodas tikai pa vienam uz desmitiem tūkstošu parasto caurmērcilvēku, bet ģeniji pat uz simtiem tūkstošu vai miljoniem.

b) **Radošais talants, apstākļi, audzināšana.** Allaž vien ir bijusi tendence apstākļiem piešķirt galveno lomu, bet dabas dotam talantam blakus lomu vai arī nekādu. Tas ir nepareizs uzskats. Pareizākais šinī problēmā ir: dot talantam, kas talantam pienākas, un apstākļiem, kas apstākļiem pienākas. Sava pienācīgā loma katram, bet ne vairāk.

No caurmērcilvēka talantu vai ģeniju neiztaisīs nekāda audzināšana un nekādi pat vislabākie apstākļi. Talantiem un ģenijiem ir jāpiedzimst. Viņiem savas spējas jāsaņem no dabas rokām. Dzīve un apstākļi var dot tikai iespēju dabas dotās izcilās dāvanas attīstīt. Tas ir viss.

Nepareizs ir arī otrs ekstrēmais uzskats, kas domā, ka apstākļiem un audzināšanai pie radoša talanta un ģenija nav nekādas lomas. Rafaēlis būtu bijis Rafaēlis pat bez rokām.

Tiesa, talants un ģenijs ir sparīgāks un neatlaidīgāks savās gaitās un savu mērķu sasniegšanā, bet ar pieri mūļus izlauzt viņš tomēr nevar. Visām iespējām ir savas robežas. Te pamācošas ir ievērojamā Vācijas filozofa un zinātnieku audzinātāja V. Ostvalda domas par šo jautājumu: „Nav jādomā, ka izcils cilvēks izlauzīs sev ceļu cauri jebkādiem šķēršļiem. Lieki še aizrādīt uz to, ka viņš bez šiem kavēkļiem būtu varējis labāki attīstīties un līdz ar to arī vairāk pastrādāt, bet vērība pievēršama gan tam apstāklim, ka taisni

šie nelabvēlīgie apstākļi kavējuši daudzu to cilvēku attīstību, kas labvēlīgākos apstākļos būtu varējuši pastrādāt izcilus darbus. Ja mēs pārliecināti, ka sevišķi labvēlīgi apstākļi katrā ziņā rada arī sevišķi lielu skaitu izcilu personību, tad mums arī jāatzīst, ka parastie nelabvēlīgie noteikumi, kas valda mūsu (t. i. Vācijas P. B.) skolās, apspiež un sabojā ļoti daudzus talantus.

Bet līdz ar to mēs tīši atņemam tautai visvarīgāko, kas tikai viņai var būt un kas viņai var nodrošināt pasaulcienīgu stāvokli; līdz ar to tautai tiek paņemti viņas vadošie gari".

Tā tad: radošos talantus, šo tautas garīgā kapitāla īsto zeltu, var drīz aizlaist bojā un zaudēt ar nemākulīgu apiešanos, ar nemākulīgu audzināšanu.

To saprata arī mūsu ievērojamais jauno mākslas talantu audzinātājs Rūd. Blaumanis. „Bet ka mums caur nepietiekošu izglītību un citiem nejēdzīgiem apstākļiem zūd daudz patiesu talantu, tas arī, diemžēl, patiesība", tā R. Blaumanis ar rūgtumu saka kādā vietā savos rakstos. (Kopoti raksti VIII. sēj. 32. l. p.).

Tā tad: tiktāl ir neapstrīdama patiesība, ka ne talants, ne ģenijs nevar iztikt bez audzināšanas un zināmiem labvēlīgiem attīstības noteikumiem.

c) Radošam talantam vajadzīga citāda audzināšana kā caurmērcilvēkam.

Tie paņēmieni un metodes, kas der caurmērcilvēku estētiskai audzināšanai, tie radoša talanta estētiskai audzināšanai der tikai pa daļai vai arī nemaz. Šo patiesību apstiprina tādi nosirmojuši paidagōgi kā Vilh. Ostvalds Vācijā un Rimsksijs-Korsakovs — Krievijā. (Pēdējais ar vairāk kā 20 gadu konservātorijas direktora praksi), u. c.

Bez tam vēl augšā minēto patiesību apstiprina tā parādība, ka liels vairums ļoti ievērojamu un ģeniālu mākslinieku bijuši slikti skolnieki. Piemēra dēļ minēsim tādus vārdus, kā: Marks Tvēns, L. N. Tolstojs, R. Vāgners, Lists, Berliozs, Svifts, Glinka, Bairons, Valters Skots, Leonīds Andrējevs un daudzi citi. Skolā viņus pārspējuši citi skolnieki, kas vēlāk dzīvē izrādījušies par visparastākiem ikdienas pilsoņiem.

Bet ko gan tas pierāda? Vai to, ka šiem lielajiem talantiem un dažkārt neapšaubāmajiem ģenijiem skolā nav vēl darbojušās viņu spējas? Nē. Ir gan darbojušās, bet tikai ne tanī virzienā, kur skolas paidagōgi tās virzījuši, bet citā virzienā. Tas pierāda to, ka šiem radošiem talantiem un

ģenijiem bij vajadzīga citāda audzināšana kā lielajam vairumam caurmērspēju bērnu, kam skola istenībā ir piemērota. Bet kādas tad īstenībā ir izglītības tendences izcilgaram, talantam un ģenijam, salīdzinot ar caurmērspēju bērnu vai jaunieti?

Galvenos vilcienos atzīmējot tās ir šādas:

Radošais talants ar dabas doto instinktu resp. intuīciju vairāk izjauš un izjūt tās atziņas un zināšanas, kas viņa attiecīgo radošo mērķu sasniegšanai būs vajadzīgas. Uz šo zināšanu gūšanu viņš tad ar lielu intensitāti tiecas — ar lielāku kā citi, caurmērspēju bērni. Šinī ziņā talantam ir zināma līdzība ar dzīvnieku, kas ar dabas doto instinktu nojauš, kādu barību, kādas zāles vai citas vielas tas var ēst, kādas nē. Un kā dzīvnieks instinktīvi novēršas no nepiemērotas barības, tā talants intuītīvi novēršas no viņam nepiemērotām atziņām un zināšanām. Tāpēc arī talantu slinkums skolās zināmos priekšmetos, ko ļoti čakli mācās citi caurmērspēju bērni.

Bez tam apdāvinātie, izcilspēju bērni nīst rutīnu, jo viņu psīche jau no sākta gala vairāk tiecas pēc jaunām domām, jaunām idejām.

Caurmērspēju bērna psīche darbojas taisni otrādi. Tā taisni mīl vairāk staigāt pa iemītām tekām, jo tās viņu gara gaitām vieglākas.

Bez tam jaunie talanti mācības gaitās nemīl piespiešanu, bez kuras atkal caurmērspēju bērni diezgan reti strādā. Talants vairāk klausa savai talanta balsij un iet viņas diktētos ceļus, atvairīdams iedarbības no citurienes, un kaut arī tās nāktu no viņa skolotāja un audzinātāja puses. Ja audzinātāja norādījumi, turpretī, sakrīt ar viņa talanta virzienu, tad talants dotos norādījumus un atziņas uzņem ar trīskārtēju interesi, sparu un aizrautību.*)

Izcilspējīgu bērnu audzinātājam tāpēc ir vispirms pētnieka uzdevums: atrast katra šāda bērna gara spēju galveno tendenci, galveno dominanti un tad atziņu sniegšanu pieskaņot šai dominantei.

Tā rīkojās Blaumanis. Viņš centās atrast un noskaidrot attiecīgo talantu un tad to ar noteiktu roku virzīt pa šī talanta gaitas dabisko ceļu.

Bet ja tādu ar talanta spējām saskanošu audzināšanas un izglītības norādījumu trūkst, tad talants iet pats savus ceļus. Tādi ir — pašmācības ceļi. Talantu lielais vairums ir bijuši paši savi skolotāji un audzinātāji. Tas, zināms, neno-

*) Plašāk par šo tematu sk. P. Birkerts. Daiļradīšanas psīcholoģija II.

zīmē, ka audzināšana un attiecīgās izglītības sniegšana būtu pretīga talanta dabai, bet gan to, ka talantu audzināšanas jautājumi un problēmas vēl ir pārāk maz noskaidrotas lietas. Un šinī nelīstā līdumā pie mums pirmos celmus lauza un pirmās vagas dzina R. Blaumanis.

II. Mākslinieku un rakstnieku domas par Blaumani kā māklinieku audzinātāju.

1. Blaumanis jauno talantu vērtējumā.

Vispirms vērtējumu par R. Blaumani, kā jaunu mākslas talantu audzinātāju, ir izteikuši paši jaunie rakstnieki, kam R. Blaumanis sniedzis savu palīdzīgo roku.

Dažus gadus pēc R. Blaumaņa nāves daži viņa skolnieki un cienītāji izdeva „Blaumaņa piemineklja fonda komitejas" izdevumā īpašu atmiņu kopojumu Pētera Ērmaņa redakcijā.[1]) Šinī atmiņu kopojumā, starp citu, ir arī dažas raksturīgas piezīmes un atziņas par Rūdolfu Blaumani, kā jauno talantu audzinātāju, kuras še atzīmējam.

J. Akurāters: „Par to, kā Blaumanis sniedza roku un veda jaunos dzejniekus pie attīstības, — par to, laikam, varēs daudz mīļa un laba teikt vismaz divas trešdaļas no mūsu tagadējiem dzejniekiem."[2])

Anna Brigadere atzīmē Blaumaņa prieku par jauno talantu atrašanu: „Arvien viņam bij ko stāstīt par jaunatrastiem talantiem."[3])

Kārlis Kraujiņš: „Studējošās un centīgākās latviešu jaunības mudinātājs Pēterburgā tobrīd bij un palika Blaumanis. Cik dažu bailīgu Mūzas dēlu, kas savas šaurās jumta istabiņas klusībā lauzījās savos pirmos akordos, viņš ar sirsnību vilka no putekļiem laukā. Nez', vai atradīsies kāds latviešu dzejnieks no jaunākiem, kam Blaumanis nebūtu literāriskās kūmās stāvējis."[4])

Blaumaņa gādība un interese par jaunajiem māksliniekiem pat tik liela, ka viņa ideāls ir — īpašs nams jaunajiem māksliniekiem, kur tie varētu sekmīgi nodoties saviem literāriskiem un mākslas darbiem. „Rūdolfs Blaumanis kādreiz stāstīja, ka — būtu bijusi viņam tik tā nauda! Viņš uzceltu Ērgļos staltu namu, lai rakstniekiem un māksliniekiem netrūktu plašu, gaišu telpu un ērtības." (Austriņš.)[5])

Pili gan Blaumanis neuzcēla, jo viņš bija nabaga mākslinieks, bet savās lauku mājās viņš jaunos māksliniekus uzņēma

ar lielu mīlestību, ko atzīmē pat vecais Kaudzītes Matīss: „Bet ārā iedami satikām bez maz durvīs trīs jautrus caurceļotājus — arī no rakstniecības pasaules. Tie, protams, ir nākuši palikt par nakti, bez rūpēm un bez bēdām.“[6])

Skolotājs J. Greste Rūd. Blaumaņa māju zīmīgi nosauc par „jauno mākslinieku Meku“. „Tad — Braki (R. Blaumaņa lauku mājas. P. B.). Mazas grabošas durtiņas ar stikla lodziņu augšgalā, aizbultējamas ar mikroskopisku aizšaujamo — tādas bij Blaumaņa parādes durvis. Priekš jaunajiem te bij Meka, un dazs labs šinīs zemajās durtiņās ir liecis savu galvu.“[7])

Ar šīm nedaudzām redzamo rakstnieku un kultūras darbinieku vispārējā rakstura atzīmēm par R. Blaumani, kā jauno mākslinieku audzinātāju, arī aprobežosimies un piegriezīsimies šī jautājuma sīkākai un vispusīgākai iztirzāšanai.

2. Jauno mākslinieku tieksme pēc Rūd. Blaumaņa atbalsta.

Radnieciskas dvēseles allaž savstarpēji „pievelkas“, viena otrai tuvinās. Kā Blaumanis tiecās rast jaunus mākslas talantus, tā jaunie mākslas talanti tiecās rast Blaumanī savu atbalstu.

Jaunie mākslinieki Blaumani uzmeklē, tam sūta savus darbus, ap to pulcējas.

Kad Blaumanis no laukiem iebrauc Rīgā, tad jaunie dzejnieki un rakstnieki pie viņa sapulcējas senākā Suvorova viesnīcā. Tur pārrunā literātūras un mākslas jautājumus, tur sprēgā atjautas u. t. t.

Kad R. Blaumanis atgriežas savā lauku vientulībā, savās lauku mājās, Brakos, tad uz turieni dodas jaunie mākslinieki kā svētceļnieki. Te kāda maza ainiņa, ko uzzīmē savās atmiņās rakstnieks K. Kraujiņš.

„Kādā rītā sēdējām istabā. Blaumanis pārrakstīja tīrā savu jaunāko stāstu...

Tad bālās rīta saules apspīdētajā pagalmā ienāca divi jaunekļi. Kalpone tiem norādīja uz istabu. Būšot, laikam, kādi svētceļotāji, labsirdīgi nosmīnēja saimniece. Viens tāds melnīgsnējs semināristа tužurkā, otrs pabāls gaišmatis pelēkos diedziņu svārkos. Abi tādi kaunīgi lauku puisīši. Gaišmatis stādījās priekšā par Linardu Laicēnu. Ceļojot apkārt, Vidzemes jaukumus apskatīdami. Pa ceļam iegriezušies pie sava mīļotā dzejnieka.“[8])

Un šādu kautrīgu jaunekļu, kuru sirdis dega ilgās tapt par māksliniekiem, tādu Blaumaņa lauku mājas redzēja daudz.

Tur viņi nāca ar ilgām redzēt savu iemīļoto mākslinieku, kaunīgi un ar drebošu sirdi vilka ārā savus mākslas darbu mēģinājumus, dziedējās pat no fiziskā savārguma, atpūtās, un miesā un garā stiprināti, ierosināti un pamudināti savās mākslas tieksmēs atstāja Brakus un atgriezās mājup. Ne par velti skol. J. Greste Blaumaņa mājas zīmīgi nosauca par jauno mākslas talantu Meku.

III. Vispārējas piezīmes par Rūd. Blaumaņa rakstnieku un mākslinieku audzināšanu.

„Katram jaunam kociņam vajag mieta, citādi viņš izaugs līks. Nāks ziedu laiks — ziedēs viņs tomēr pats savus ziedus!"
(R. Blaumanis — vēstulē L. Laicēnam).

„Man gribētos, lai Jūsu vārds mūsu literātūrā ieietu pa godam un ne pa blamiera vārtiem. Kad būsiet no mācekļa kurpēm laukā, tad ar žēlīgu Dievu! darīsiet kā patiksies!"
(R. Blaumanis — vēstulē K. Štrālam).

Katrai speciālitātei savs atziņu un zināšanu lauks. Katrai speciālitātei arī sava audzināšana, savi audzināšanas principi un metodes. Savādi audzināms zemkopis, savādi skolotājs, savādi politiķis un vēl savādāki — mākslinieks.

Bet arī visi mākslinieki nav audzināmi un izglītojami vienādos apstākļos un ar vienādām metodēm.

Dažām mākslas nozarēm ir savas speciālas audzināšanas iestādes, piem.: mūziķiem — konservātorija, gleznotājiem — mākslas akadēmija, skatuves māksliniekiem tāpat dažādas skolas un drāmatiskie kursi. (Blaumaņa laikā gan arī Latvijā tādu nebij).

Visnelabvēlīgākos apstākļos māksliniecisķās audzināšanas ziņā atrodas rakstnieki un dzejnieki. Tiem Latvijā (un pat lielajās kultūras valstīs) nav nekādas mācības iestādes pat vēl tagad, nerunājot jau nemaz par to laiku, kad Blaumanis dzīvoja. Tad pat nebij kaut cik nopietnu, tā saucamo, „rakstniecības teōriju". Jaunie rakstnieki tad gāja taustīdamies un orientēdamies kā varēdami un mācēdami. Viņi velti patērēja daudz laika un daudz spēku. Tikai pēc ilgas taustīšanās un maldu ceļiem viņi ar novēlošanos, pa lielākai daļai sava ta-

lanta nesti, izvirzījās uz kaut cik līdzenāka un pareizāka mākslas ceļa.

R. Blaumanis to redzēja un zināja. Viņš pats bij gājis šo grūto maldu un meklēšanas ceļu. Viņam palīdzīgu roku šinīs gaitās bij sniedzis Baltijas vācu dzejnieks, liberālis Viktors Andrejānovs. Blaumanis saprata, ko tāda palīdzīga roka nozīmēja jaunam mākslas talantam. Bez tam viņš pats arī dega savās tieksmēs pavairot latviešu literārisko un mākslas talantu saimi, un tāpēc viņš ar lielu rūpību un pašaizliedzību ķērās pie jauno mākslinieku un rakstnieku audzināšanas darba. Rūdolfs Blaumanis pārvērtās, tā sakot, par rakstnieku skolu un akadēmiju vienā personā.

Tagad palūkosimies, pēc kādiem audzināšanas principiem un ar kādām metodēm šī personificētā „mākslas akadēmija" strādāja.

IV. Jauno mākslas un literātūras talantu uzmeklēšana.

„Rūdolfs Blaumanis mīlēja meklēt jaunus talantus. Tā viņam bija it kā psicholoģiska nepieciešamība."
(Art. Bērziņš).

Katrs īsts darbinieks mīl savu darba lauku. Tikai darba mīlestība un darba aizrautība rada lielus darbus un — dara lielus arī pašus darba darītājus. Arī R. Blaumanis ar aizrautību mīl savu mākslas un literātūras lauku. Viņš vēlas tā attīstību un uzplaukumu. Bet lai to panāktu, tad jāstrādā gan pašam, gan arī jārūpējas, lai nāktu klāt jauni darbinieki. Blaumanis zina, ka gara darbinieku nevienas tautas kultūrai nekad nav bijis par daudz, un latviešu samērā jaunajai kultūrai jau nekādā ziņā nē. Tāpēc jāgādā par darbiniekiem, darbiniekiem un atkal darbiniekiem. Un Blaumanis to arī dara, dara ar lielu cītību, mīlestību un talantu.

Bet vēl retāki kā kultūras ikdiendarbinieki ir radošie darbinieki ar izcilu talantu. Blaumanis zina, ka talanti ir reta un dārga manta un tāpēc tie uzmeklējami un saudzējami.

Bet jauno talantu saskatīšana un uzmeklēšana nebūt nav viegla lieta. Kaut arī viņi redzamu vietu ieņem vēlāku, kad tie jau sevi atraduši un parādījuši darbā, tad tomēr savas gaitas sākumā tie var būt tikpat maz un vēl mazāk saredzami kā daži ikdienas jeb caurmērcilvēki. Bet R. Blaumani šīs grūtības nebaida, viņš no talantu meklēšanas darba neatsakās.

Viņš tos par katru cenu cenšas atrast, izvilkt ārā no pelēkās ikdienas ļaužu masas un uzvirzīt uz tā ceļa, kur viņu spējas varētu sekmīgi attīstīties un izkopties. Katrs šāds atrasts talants ir tikpat kā smiltīs atrasts briljants. Nacionālās kultūras krātuve ar to tiek bagātāka.

1. Rūd. Blaumaņa tieksme uzmeklēt jaunos literātūras un mākslas talantus.

„Jūs droši varat teikt: ka neviens latviešu rakstnieks tik kāri neizgāja uz jaunu talantu atrašanu un veicināšanu kā es."

(Rūd. Blaumanis vēstulē — Annai Brigaderei).

Šo interesanto un svarīgo pašatziņu R. Blaumanis izsaka kādā Annai Brigaderei 15. V. 1908. g. rakstītā vēstulē. Viņas īstenību apstiprina arī Blaumaņa literārisko audzēkņu pulciņš. Tā piem. J. Akurāters raksta: „Viņš vienmēr un vienmēr meklēja jaunus dzejniekus, it kā priekš atspirdzināšanās no maldiem un dzīves pārgudrības, jo pats savā dvēselē viņš bija, varbūt, arī kā bērns, vienmēr skaidrs un nepieietams zemām sajūtām."[9])

Antons Austriņš: „Bet Heine raksta, ka arī lielais Ģēte neatzinis nekādu patstāvību, it īpaši pie jauniem rakstniekiem, no kuŗiem Olimpietis stipri izvairījies. Blaumanis, turpretim, arvienu bij jauno vidū un ilgojās un meklēja pēc jaunām sirdīm."[10])

J. Greste: „Viņam bij sevišķa tieksme modināt un mudināt jaunos. Bet neba nu katrreiz tā sēkla krita uz labu zemi."[11])

Visur un visur Blaumaņa acs vērīgi raugās, vai nepamirdzēs, kāds literārisks vai mākslas talants. Reiz viņš saskata mākslas talanta dīgļus kādā no saviem laustrādniekiem (Līcīti) un ar lielu rūpību mēģina tos izkopt.

Citreiz viņš atkal mēģina iztaisīt literātu no J. Grestes brāļa, skolotāja A. Grestes, kas pēc 1905. g. revolūcijas uzturējās Šveicē. Kad no A. Grestes neizdodas „izspiest" nekā mākslinieciski patstāvīga, tad Blaumanis sūta tam kādus tulkojumus; kad, redzams, arī ar tiem neveicas, tad mēģina pierunāt to vismaz kādas korespondences par Šveices dzīvi uzrakstīt. Bet te gan, šķiet runājot brāļa J. Grestes vārdiem, tā sēkla nebūs kritusi uz literāriski auglīgu zemi.[12])

Katru saskatīto vai atrasto mākslas talantu Blaumanis apsveica ar lielu un neliekuļotu prieku.

„Es biju pirmais, kad Jūs atklātībā parādījāties, apsveica ar sirsnīgu līdzdalību, jo Matīss Ķezbers un es ir viena un tā pati persona, es arī vēlētos tik ilgi, cik vien iespējams, ar Jums iet roku rokā.“ (Vēstule rakstn. K. Štrālam.)[13])

„Jūs mani kā talants interesējiet, kā cilvēka tagadējos apstākļos man Jūs žēl“ etc. (Vēstule rakstn. K. Štrālam).[14])

„Es šovakar no Jums šķīros, kā no tāda, kuŗa vairs negribas laist vaļā,“ raksta R. Blaumanis 1904. g. Lin. Laicēnam, kad tas tikko sāka parādīties literātūrā.[15])

Ar lielu kāri Blaumanis tveŗ jauno rakstnieku manuskriptus, kā pētnieks un mākslinieks viņos iedziļinās un vēro, vai pamirdzēs tur talants vai nē.“ Tā piem. pēc K. Štrāla manuskriptu saņemšanas Blaumanis raksta: „Jūsu vēstuli saņēmu gandrīz reizē ar Jūsu stāstiņiem un dzejoļiem. Viendien manuskriptu izlasīju un priecājos, ka Jums par to varu teikt kādu labu vārdu.“[16])

„Tikai aizvakar vakarā dabūju Jūsu manuskriptus — un tūliņ arī izlasīju.“ (Vēst. Linardam Laicēnam).[17])

Tā tad, ar fanātisku kāri R. Blaumanis tiecas rast jaunus talantus un ar tādu pat kāri tveŗ rokā šo jauno talantu darbus, lai pie viņiem tad pārliecinātos, vai te tiešām ir īsts talants, vai tikai talanta ēna.

Kad kāds no jaunajiem talantiem taisās mākslas pasaulei zust, tad Blaumanis par to nopietni uztraucas un skumst. Piem., kad tolaik fiziski vārgais un slimīgais dzejnieks K. Skalbe taisās braukt uz Parīzi studēt, tad Blaumanis ar skumjām raksta: „Es Sk. jau nolieku pie miroņiem, ja viņš turp aizies badā mirt un izglītoties.“[18])

Rūd. Blaumaņa tieksmēm uziet un atrast jaunos mākslas talantus nav šaurs, bet plašs vēriens. Viņš meklē ne tikai dzejniekus, bet arī drāmatiķus, kritiķus, skatuves mākslinieku, gleznotājus, kā arī vispār literāriskos kultūrdarbiniekus. Vēlāk mēs pie šīm grupām pakavēsimies pie katras atsevišķi.

2. Rūd. Blaumaņa intuīcija jauno mākslas talantu atrašanā.

Īsts talants ir ne tikai griba darbu darīt, bet arī spēja šo darbu veikt. Tas pats sakāms arī par R. Blaumaņa mākslas paidagōga talantu. Viņš ne tikai tiecās jaunus talantus atrast, bet arī mācēja un spēja tos atrast.

Šāda spēja nav katram no dabas dota. Daba ar izcilām spējām un talantiem vis nemīl mētāties.

Mākslinieki allaž vien jau pēc savas dabas ir labi cilvēku pazinēji: viens vairāk, otrs mazāk. Bet intuītīva cilvēku pazīšana redzamākos apmēros jau ir lielāka un retāka dabas dāvana. Sevišķi spilgtas šādas intuītīvas pazīšanas spējas bijušas piem. angļu rakstniekam Tekerejam un krievu rakstniekam Gogolim. Paiadgōģiskā laukā šinī ziņā radniecisks ir mūsu Rūd. Blaumanis ar savu jauno mākslas talantu uzminēšanas spēju.

Anna Brigadere par šo jautājumu raksta: „Arvien viņam bij ko stāstīt par jaunatrastiem talantiem. Reiz kādā izrīkojumā viņš uzrunājis tieši jaunekli (vai kādu no vēlāk slaveniem vārdiem, nemāku teikt), kuram dzejnieku nolasījis no acīm, un nebijis maldījies.“[19]).

Kārlis Kraujiņš: „...Vispirms iepazīšanās, pāris pētošu skatu „censoņa“ dvēselē, un — atkal par vienu audžu dēlu vairāk. Vai tas studiozs, nabags semināristi, vai vienkāršs zaldātiņš, — katrs, lai kas viņš būtu, ja tikai centās un meklēja, atrada Blaumanī savu krietnāko „audžu tēvu“.[20])

Kad Kraujiņš ar Blaumani, Laicēnam no Brakiem pēc ciemošanās aizejot, to pavada, tad pēc atsveicināšanās un aizejošanas Blaumanis Kraujiņam saka, „ka no tā pelēkā zēna, laikam, reiz izkūņošoties dzejnieks“. (K. Kraujiņš.)[21])

J. Akurāters: „Un kā viņš pazina, kurš ir dzejnieks! Viņš pats man atzinās kādureiz, ka viss esot redzams cilvēka acīs. Un tāpēc, laikam, viņš tik mīļi un sirsnīgi mēdza nolūkoties pār savām brillēm taisni acīs kādam, ko viņš mīlēja. Ilgi vēl gadiem viņš atminējās tādus un stāstīja par viņiem. Tā par mūsu dzejnieku V. E. viņš reiz man stāstīja: tas ienācis līdz ar kādu otru semināristu, savu biedri pie viņa Brakos vasarā, laikam, no semināra uz mājām ceļodami.

„Mēs runājām par literātūru, par dzeju un tad arī par jaunajiem dzejniekiem, kādi toreiz bij Plūdons, Poruks, Aspazija. E. sajūsminājās, acis mirdzēja viņam.“ „Bet nu jūs tak arī esat dzejnieks,“ Blaumanis teicis uz viņu.

Jaunais cilvēks nosarcis un stingri liedzies; nē, nē, viņš neesot dzejnieks, kā to gan varot domāt!“

„Neliedzaties,“ teicis Blaumanis, „to jau jums no acīm var redzēt, ka esat dzejnieks.“

„Jā, bet viņam bija skaistas, tīras un dzidras acis,“ nobeidza Blaumanis savu stāstījumu.“

V. R. Blaumaņa gādība par jauno talantu fizisko personību.

Cilvēka organisms, pēc viņa ieskata bij trausls trauks, kurš — sevišķi māksliniekam — pārāk jāsarga, lai tajā nerastos plaisas, caur kurām nenovēršami izplūstu bez mērķa arī garīgā enerģija.

(K. Štrāls.)

Rūd. Blaumanim pašam bij vāja veselība. Viņš daudz cieta no saguruma un slimībām. Tāpēc viņš labāki kā jebkurš cits zināja veselības un fizisko spēku nozīmi katra cilvēka un sevišķi vēl mākslinieka dzīvē.

Blaumanis juta un zināja, ka miesa un gars ir nesaraujama un nedalāma vienība. Viņš zināja, ka miesa, fiziskā veselība un fiziskie spēki ir pirmais elementārākais gara darbības noteikums. Tāpēc viņš pats cik varēdams sargāja un kopa savu veselību un fiziskos spēkus un to pašu darīt mudināja arī jaunos mākslas talantus. Veselie lai rūpējas, ka tie savu veselību nepazaudē, bet slimie lai rūpējas, ka slimība tiek pārvarēta.

Par šo R. Blaumaņa paidagōģisko aspektu J. Akurāters raksta: „Ar kādu mīlestību Blaumanis rūpējās par jaunajiem dzejniekiem, pievedīšu nedaudzus piemērus no savas dzīves. Varu teikt, ka vissmagākos brīžos, kad neviena roka vairs pretim nesniedzās, Blaumanis bija tas, kas nekad tālu nebija no manis, kaut gan apkrauts darbiem un dzīvodams pats dažreiz trūkumā, pat slims būdams.

1904. g. vēlu rudenī Rūdolfs Blaumanis atrada mani kautkur pie Grīziņkalna mazā istabiņā, kopā ar četriem citiem biedriem. Stāvoklis bija tiešām bēdīgs, izejas gandrīz nekādas. Viņš bija iebraucis no laukiem un tūliņ mudināja mani, lai brauc līdzi. „Tu beigsies te, tas ir skaidri redzams! Man gan tikai divas istabiņas, bet iztiksim, nāc tikai līdzi.“ Un nelīdzēja nekādas izrunas, bija jābrauc. Bija auksts un jau sniegs. Kokneses stacijā mūs gaidīja kalps ar zirgu. Blaumanis noskatījās uz mani: gandrīz 40 verstes ar manu plāno uzvalku — nē, tas nevarot būt! Un ievilcis mani kaut kur istabiņā, sāka ģērbt un tīstīt. Savu silto virskreklu atdeva, visas savas segas aptīstīja, apsedza kā bērnu, un tad tikai devāmies ceļā.

Un savai mīļajai vecajai mātei viņš jau daudz nekā nestāstīja, — ak, cik dažu labu tādu bālu tēlu viņa bija redzējusi pie Rūdolfa ciemojamies! Un visu labāko, kas vien vi-

ņiem bija lauku mājā, viņi deva. Man bija klepus. Pats viņš mani apsedza gultā ar siltām segām, pienesa tēju, medu, ko vien sadabūdams. Un es gulēju tik maigi, kā sen nevaru atmināties, un domāju: diezin kāpēc viss tas? Es tak viņam nebiju nekā laba darījis, it nekā.

Un viņš tak pats nebij bagātnieks. Viņš pats atzinās, ka tikai vienīgi ar savu drāmu honorāriem viņam iespējams nomaksāt lielo rentes naudu par Brakiem. Pēc mēneša laika es varēju atkal kā atjaunots doties atpakaļ uz pilsētu, pavadīts atkal no viņa nopietnā rūpīgā skata un gādības.“[23])

Tāpat Blaumanis ārstē tanī laikā vēl jauno dzejas talantu K. Skalbi. Kādā Al. Būmanim rakstītā vēstulē R. Blaumanis saka:

„Skalbe bij, kamēr es dzīvoju pa Rīgu, saslimis vai nu ar plaušu karsoni vai ar plaušu plēves iekaisumu. Bij atnācis uz Brakiem, mani no Rīgas sagaidīt, un izskatījās kā caur sienu izrauts. Es nu viņu liku kompresēs pēc Dr. Skujas parauga un uzbaroju nedēļas laikā atkal par cilvēku. Bet kāss vēl ir un tā kā mani brīdinājumi maz ko līdz — dzīvoja vakar, p. p., danču nejaukos putekļos līdz plkst. 4 rītā, kaut gan mīļi vedināju projām — tad „cerēsim,“ ka neattīstīsies dilonis. Mana vecā laime ar maniem dēliem!“

Tādā pat kārtā viņš ārstē Gresti. „Kamēr Greste še, es pie operetes nevaru strādāt... Greste pēc pāra dienām būs vesels. Lai dzīvo Kneips un mana klīnika! Greste — zelta puika, tīrs, jūtīgs, pilns enerģijas, saturīgs.“[25])

Kā redzams, Blaumanis pat ar mieru atteikties no pašam tik mīļā daiļrades darba, lai tikai varētu izārstēt un dabūt uz kājām jaunos talantus, par kuriem viņam jūsmīgs vērtējums.

Kādam citam no Blaumaņa lutekļiem, Al. Būmanim arī, ir vāja veselība. Tas Blaumani uztrauc. Kādā vēstulē viņš raksta: „Vienā ziņā man jau ļoti nepatīkami, ka Tev to klavieru trūkst, otrā, skatoties ik dienas tai sanīkušajā Niedrā, man gluži pa prātam, ka esi piespiests atpūsties. Niedra izliekas gan vienaldzīgs, bet es gan manu, ka viņš iekšķīgi dreb un baiļojas, vai viņam tiešām nav dilonis! **Stiprini tu ļel arī savas krūtis!** Vai tur tuvumā ezers vai upe ko mazgāties?“[26])

Tādu un tamlīdzīgu rūpību viņš parāda pret visiem saviem „dēliem.“ Bet — cik viņa padomus klausīja un pieņēma — tas cits jautājums. Rūd. Blaumaņa rūpības un gādības objekti vēl bij jauni cilvēki, kas, kā jau parasts, dzīvoja lielāko tiesu ar jūtām un jūsmu, ne ar prātu. Bet jūtu dzīve allaž vien iet citā virzienā nekā to saka prāts vai arī prātīgi padomi un aizrādījumi.

VI. Rūd. Blaumaņa gādība par jauno talantu materiālo labklājību.

Rūd. Blaumanis rūpējās ne tikai par jauno talantu veselību vien; nē — tikpat rūpīgs viņš bij arī citos materiālo apstākļu gadījumos, kas varēja ļauni iespaidot vai sapostīt jaunos mākslas talantus. Blaumanis zināja, ka dzīves līdzekļu trūkums ir daudzu ļaunumu perēklis. Kad nav drēbju, nav pietiekoša uztura, tad nav arī veselības, nav spēka, nav darba prieka, nav mākslas. Blaumanis to zināja pats no saviem rūgtajiem piedzīvojumiem. Tāpēc viņš vērīgi pēta, kādos apstākļos dzīvo jaunie mākslas talanti, un kur vien redz viņus trūkumā vai postā, tur pēc iespējas tas rauga šos apstākļus novērst vai vismaz kaut cik mīkstināt. Blaumanis pabalsta jaunos māksliniekus gan ar naudu, gan piedāvā tiem savās mājās uz kādu laiku dzīvokli un uzturu, apgādā tos drēbēm, rūpējas par viņu honorāru iekasēšanu u. t. t.

Tā piem., Skalbem viņš nopērk ziemas mēteli, lai tas savu, tā jau vārgo un slimīgo organismu, atkal nepārsaldē un nesaslimst no jauna.[27])

„Nu Ukstiņš raksta, ka R. viņam devis notariāli apstiprinātu lūgumrakstu priekš Viļņas bankas, lai tā priekš manis izmaksājot „gandrīz visu manu prasījumu.“ Ja nu šī summa tiešām nāks manās rokās, tad pirmais būsi Tu, kas dabūs savu honorāru par „Rīg. kgiem“ un citiem fel. darbiņiem. Mana sirds mani spieda Tev jau no augšējās summas kaut ko sūtīt, un es biju, tā sakot, jau ceļā uz pasta kantori, kad par laimi nejauši dabūju zināt, ka tu no Pēterburgas tikām atvadījies“ . . .[28]) (Vēstule A. Būmanim.)

„Šodien aizsūtu uz Pēterburgu Jūsu skici „Mājās“. Noliņa vēl nekur neesmu izdevis. Nosakiet, ko lai ar viņu daru: vai lai paturu priekš „Pēt. Av.“, j a t ā s v a r ē s m a k s ā t, jeb vai lai dodu „Vērotājam“, kas maksas ziņā esot, resp. būšot ļoti labs.“ (Vēstule K. Štrālam.)[29])

No šīm Blaumaņa K. Štrālam rakstītām vēstulēm redzama viņa gādība, lai jaunie rakstnieki tiktu pie saviem honorāriem. Jaunam rakstniekam saņemtais honorārs ir vienā un tanī pašā laikā liels materiāls un arī morālisks atbalsts.

Bet ja Blaumanis nevar izlīdzēt ne ar naudas pabalstu, ne honorāriem, tad viņš mēģina jauniem talantiem sadabūt kādu vietu. Tā piem., Blaumanis kādā no savām K. Štrālam sūtītām vēstulēm, attiecībā uz viņa brāli Sašu, raksta:

„Kā lai tas zēns tagad Rīgā sitas cauri, bez graša kabatā? Es runāju arī teātŗa komisijas priekšnieku Brigaderi, vai

viņiem nevajadzēs dekorāciju gleznotāju. Tas teica, ka nē. Bet Viemers, dekorāciju gleznotājs, sacīja, ka viņš aiziešot, un vieta kļūšot brīva. Es tad ierunājos par Sašu. Viemers bij labprāt ar mieru, viņam pie sevis ļaut strādāt un papildināties. Zināms, maksas nekādas Saša nedabūtu. Bet ja viņš izrādītos par derīgu, tad varbūt tiktu tai vietā. Katrā ziņā viņam derētu ar Viemeri parunāties. Viņš atronams Latviešu biedrībā katrā priekšpusdienā. Es Jūsu brāļam šīs lietas nepaspēju paziņot un tagad nezinu viņa adresi, jo Jākobsons savu māju pārdevis, un pereklis izpostīts."[30])

R. Blaumaņa gādība par jauno mākslinieku materiālo pusi noiet pat līdz sīkumiem (kam tomēr reizēm liela loma). Tā piem., Rīgā iebraucis „viņš dalīja savu pusdienu vai vakariņas ar ciemiņiem, kuŗi visvairāk bija jaunie rakstnieki — un to apstākļus Blaumanis labi pazina. Iedams uz teātri vai koncertu, viņš aicināja tos līdzi un pirka tiem biļetes, un nevienu vien nakti uzņēma savā istabiņā tādus, kuŗiem nebija kur palikt". (J. Akurāters).[31])

Rakstot vēstules jaunajiem trūcīgajiem rakstniekiem viņš rūpīgi pieliek klāt markas atbildei.[32])

Par šo rūpību un gādību J. Akurāters zīmīgi izsakās, ka tā „nezināja pat robežu".

VII. R. Blaumaņa mākslas ētika un ētiskā audzināšana.

1. Profesionālās mākslas ētikas jēdziens.

Ētika ir zinātne par tikumiskām vērtībām, par tikumiskiem principiem. Kā tāda viņa pieder pie sociālām jeb sabiedriskām zinātnēm, jo tikumiskās vērtības un tikumības vai netikumības principi dzimst tikai sociālās jeb cilvēku savstarpējās attiecībās.

Ētika vērtē cilvēka izturēšanos pret citiem cilvēkiem, pielietojot viņai laba vai ļauna mērauklu.

Vispārējā ētika ņem cilvēku vispārējās tikumiskās attiecības, negriežot vērību, pie kāda aroda vai sociālas grupas katrs cilvēks pieder. Piem., ja tramvajā viens pasažieris pret otru izturas rupji un nepieklājīgi, tad cita publika neprasa, kāda aroda nepieklājīgais, bet to savā apziņā nosoda kā rupju un nepieklājīgu cilvēku.

Bet bez cilvēku vispārējām sociālām attiecībām ir vēl profesionālas attiecības: piem., ārstam ar saviem pacientiem,

advokātam ar saviem klientiem, politiķiem ar saviem vēlētājiem u. t. t.

Cilvēku profesionālās attiecībās tāpat var būt tikumiska un netikumiska izturēšanās, labi un ļauni darbi, pieklājīgi un nepieklājīgi. Tāpēc arī katrā plašākā profesijā izveidojas sava īpaša profesionāla jeb arodnieciska ētika. Tāda profesionāla ētika ir ārstiem, tāda ir advokātiem, garīdzniekiem u. c. Tāda profesionāla ētika ir arī — literātiem un māksliniekiem. Tā ir — profesionāla mākslas ētika.

Bet kādas tikumiskas vērtības tad šī mākslas ētika aplūko? Kas ir viņas objekts?

Mākslas ētika aplūko no tikumiska viedokļa mākslinieka attiecības pret visu sociālo jeb cilvēcisko ārpasauli šā jēdziena plašākā nozīmē: mākslinieka attiecības pret citiem savas profesijas biedriem, pret savu darbu, pret publiku un plašāko sabiedrību.

Bet vai Blaumanim bij tāda mākslas ētika? Bija. Tikai tā nebij gatava iespiesta grāmatā, bet tā bij Rūd. Blaumaņa **objektīva** tikumiskā rīcība un izturēšanās. Tas no vienas puses. Bet no otras puses: R. Blaumanim bij arī rakstīti viņa ētikas formulējumi. Tikai tie nebij sistēmatizēti un īpašā ētikas grāmatā sakārtoti, bet gan izkaisīti pa viņa darbiem, sevišķi pa viņa vēstulēm, kas tagad nu parādījušās atklātībā. Tur daudz, ļoti daudz materiāla R. Blaumaņa profesionālai mākslas ētikai.

Bez tam te vēl jāatzīmē tā patiesība, ka māksliniecisklā audzināšanā estētika ar ētiku parasti iet roku rokā.

2. Profesionālās mākslas ētikas sadalījums.

Profesionālā mākslas ētika, šķiet, sadalāma divās daļās: 1) personālā ētikā un 2) darba ētikā.

a) Personālā ētika ir tā mākslas ētikas daļa, kas aplūko un iztirzā no tikumības, no ētiskās vērtēšanas viedokļa dažādas attiecības pašu rakstnieku un mākslinieku starpā. Te ierindojas arī to principu aplūkošana, pie kuriem R. Blaumanis pieturējās savās attiecībās pret jaunajiem mākslas talantiem, kā arī pret saviem citiem darba biedriem.

b) Darba ētika. Šī māksliniecisklās ētikas daļa aplūko tos principus, pie kuriem R. Blaumanis turējās strādājot savus mākslas darbus, un pie kuriem turēties viņš ieteica un mācīja arī savus „audžu dēlus", jaunos rakstniekus un citus

mākslas talantus. Tur ietveras arī mākslinieka attiecības pret publiku un sabiedrību, jo mākslas darbs kā tāds ir lemts atklātībai, t. i. publikai un plašākai sabiedrībai.

3. R. Blaumaņa personālās ētikas principi.

Rakstniecība un māksla R. Blaumanim bij visdārgākais pasaulē. Īstenībā — tā bij visa viņa dzīve.

Bet māksla nav abstrakta un nedzīva lieta. Māksla nav domājama bez paša radošā mākslinieka, kas īstenībā ir īstais mākslas avots, īstais mākslas veidotājs un radītājs. Tāpēc gluži dabīgi, ka Blaumanis augsti cienīdams mākslas pasauli, lielu vērību piegrieza arī — pašam māksliniekam. Un šinīs attiecībās pret citiem mākslas lauka darbiniekiem, pret citiem māksliniekiem parādās arī R. Blaumaņa personālās mākslas ētikas principi.

Iekams pārejam pie tā, kādus principus R. Blaumanis centās ieaudzināt jaunajos māksliniekos, minēsim kādus vārdus par pašu Blaumani kā ētisku personību.

a) Blaumanis kā ētiska personība.

R. Blaumanis nepiederēja pie tiem cilvēkiem, kas gan ir jauki un tikumīgi vārdos, bet savos darbos ir taisni pretēji. Nē. Blaumanim vārdi saskanēja ar darbiem. Vēl vairāk: viņam allaž vien ētiska rakstura darbi gāja patstāvīgi — bez kādas skaņas morāles fražu mūzikas. Viņam ētiskā rakstura darbi bij kā sekas no viņa dziļākās ētiskās dabas, no viņa personas ētiskās būtības. Viņam nevajadzēja sevi piespiesties būt ētiskam, viņam ētiskā rakstura darbības plūda brīvi un nepiespiesti, kā brīvi no avota plūst ūdens. Viņam labu darīt, līdzēt saviem mākslas pasaules līdzdarbiniekiem bij dvēseles vajadzība. Šis darbības viņam darīja prieku.

Bez tam R. Blaumanis pats vienmēr vēl centās pēc lielākas pilnības. To viņš ar klaji un skaidri kādā vēstulē pasaka: „Kā man visa dvēsele tvīkst, pašam būt labam un kļūt labākam, tā man arī gribas, lai citi, un it sevišķi mani mīļie kļūtu arvien pilnīgāki. Man ir tāda savāda dziņa: es meklēju ideālu starp dzīviem cilvēkiem.“[33])

Šinī ideālu meklēšanā Blaumanim gāja tāpat kā visiem ideālu meklētājiem: viņam bij jāpiedzīvo daudz rūgtas vilšanās. Bet tas viņa ētisko dabu nesagrāva, pat negrozīja.

R. Blaumanis daudz tika līdzējis tiklab saviem draugiem A. Niedram, Melngailim u. c., tāpat saviem, tā sauktiem, „audžu dēliem“.

Bet nav jādomā, ka R. Blaumanis tikai pret saviem

„audžu dēliem“ bij tāds humāns un izpalīdzīgs. Nē. Tāds viņš bij arī pret citiem pilnīgi patstāvīgiem un pieaugušiem māksliniekiem, pat pret tādiem, kas idejiski viņam tālāk stāvēja. Te kāds piemērs.

„Aspazija atbrauc 1899. gada rudenī no Slobodskas, kur bij nometināts izraidītais Rainis, uz Rīgu. Bet Rīgā dzejniecei notiek nelaimes gadījums: viņai izzog naudu no kabatas — summu, kas aiztaupījusies no vājajiem līdzekļiem, 80 rubļu, toreiz diezgan liela nauda, sevišķi rakstnieces spaidīgajos apstākļos. Aspazija pastāsta par to redaktoram Zālītim. Blaumanis arī tur gadās.

Otru rītu dzejniece nav vēl piecēlusies, kad ierodas Blaumanis un sniedz viņai minēto summu, piebilzdams: „Ja spējat, kādreiz — atdodat, ja nespējat, lai paliek.“ Dzejniece nepagūst ne pateikties, kad Blaumanis jau pa durvīm laukā. (A. Birkerts. Blaumaņa biografija, Valt. un Rapas izdev. 173. l. p.)

Tādas pat sirsnīgas ir R. Blaumaņa attiecības pret sociālistiski noskaņoto Raini. Raiņa idejiskā pasaule nav Blaumanim tuva, jo viņš sociālistiskajam pasaulviedoklim nepiekrīt. Bet tomēr šo zināmā mērā idejisko pretinieku viņš uzlūko kā tuvu un kā draugu, jo Rainis ir viņa darba pasaules pilsonis, viņš arī ir — rakstnieks, mākslinieks un pie tam — cietējs. Blaumanis skumst par Raiņa neapskaužamo stāvokli izsūtīšanā, skumst par viņa vājo veselību un ieteic viņam ārstēties ar Kneipa ūdensdziedniecības metodi. Savās Rainim rakstītās vēstulēs Blaumanis nežēlo savus vājos spēkus un savu tik dārgo laiku, bet sniedz garu garos izrakstus no Kneipa grāmatas. Tāpat viņš vēstulēs lūgšus lūdz Raini atmest visus mākslīgos miega līdzekļus. (Vēstule no 3./I. 1899. g. „Daugava“ 1934. Nr. 1, 46. l. p.).

Tādu izturēšanos pret Raini un Aspaziju, kā citas idejiskās pasaules cilvēkiem, tiešām var nosaukt par augstsirdīgu un cildenu. Uz to katrs nav spējīgs.

Te raksturīgi blakus atzīmēt kādu citu gadījumu: R. Blaumaņa izturēšanos pret idejiski viņam tuvu cilvēku: J. Poruku. Tikai Poruka dzīve pavisam nesaskan ar tiem ētikas principiem, ko atzīst Blaumanis. Tā piem., Poruks stipri dzer, brauc kopā ar vācu baroniem, nekārtīgi izturas pret savu darbu un nekollēģiāli pret darba biedriem, citiem rakstniekiem. Ar visu to Blaumaņa ētiskā daba nevar samierināties. Tā piem., kādā vēstulē Rainim viņš raksta: „Poruks... atkal reiz atkārtojis savu apgalvojumu, ka es nevienam nenovēlot pacelties, es vien gribot būt tas, kurš... etc.... Es nelielīju, kas man nepatīk, un man ļoti nepatīk

Poruka „Rīga". Vai es viņam tur stājos ceļā? Tas cilvēks raksta kā ar slotas kātu, dod gandrīz bez otrreizējas pārlasīšanas manuskriptus uz drukātavu un grib un nekaunās prasīt, lai viņa darbus viscaur uzteic!"... (Daugava" 1934. g. Nr. 1, 47. l. p.).

Te R. Blaumanis asi kritizē Poruka nevīžīgo izturēšanos pret saviem rakstnieka pienākumiem. Tāpat viņš negātīvi izturas pret Poruka citām nevēlamām darbībām un rakstura īpašībām.

„Blaumanis par visu to (t. i. par Poruka dzeršanu, nekorrekto izturēšanos u. t. t.) ironizēja un nevarēja Poruku ieredzēt, jo darbā Poruks izturējās ļoti nekollēģiāli, un redakcijas darbi bij jāstrādā galvenā kārtā Aspazijai un Blaumanim. Redakcijā Poruks ieradās tikai, lai Platess viņu redzētu" (A. Birkerts. R. Blaumaņa biografija. Valt. un Rapas izdev. 173. l. p.).

Tā tad: Blaumanis asi tiesā katru neētiska rakstura izturēšanos, kaut arī to darītu viņam idejiski tuvu stāvošs cilvēks.

Kā ētiska kontrasta cilvēki Blaumanim ir viņa divi draugi, ar kuriem tam dzīves gaitas gājušas daudz kopā: A. Niedra un E. Melngailis.

A. Niedra viņu mēģina „izēst" no redakcijas Pēterpilī, kaut gan Blaumanis bij Niedram daudz līdzējis gan ar naudas līdzekļiem, gan citādi.

Vēl vairāk Blaumanis tika gādājis savā laikā par Melngaili, bet pēc laika viņam jāraksta šādas rūgtuma pilnas rindas: „...Kopš dažiem gadiem no Emīļa Melngaiļa tādā mērā tiku nicināts un apvainots, ka manai sirdij no viņa vajadzēja novērsties"...[34])

Lūk, tādas rakstnieku un mākslinieku savstarpējās attiecības, kādas sev pieļāva A. Niedra un Melngailis, ir pavisam citādas dabas nekā tās, ko piekopa un kultivēja Blaumanis. Tie bij ētikas principi, taisni pretēji R. Blaumaņa principiem.

Blaumanis bij humāns, pieklājīgs un smalkjūtīgs ne tikai pret saviem pieaugušiem, vecākiem kollēgām, bet arī pret saviem audzēkņiem, jaunajiem talantiem.

Šo patiesību apstiprina, starp citu, kāda viņa K. Štrālam rakstīta vēstule, kur sacīts:

„No Jūsu dzejoļiem, kuros ļoti daudz orīgināla, tomēr drukājams būtu tikai tas par tām rekrūšu asarām, bet tas neies cauri. — Jūs savu „Kurzemes klajumu" nu jau „Vērotājā" būsiet baudījuši. Pie prieka, to tik glīti redzot nodrukātu. Jūsu smalkā dvēselē būs arī mazs rūgtumiņš, ka tur dažās vietiņās mana roka bijusi pielikta klāt. Neesiet tik vārīgs.

Tas, ko es tur esmu darījis, ir tikai rutīnas darbs un nekrīt nekādā svarā. Kad Jūs, p. p., divas reizes no vietas lietojiet vārdu „gaisma" un es šo vārdu pārmainu ar citu, tad tur man nav nekāda nopelna — vai arī tik daudz kā draugam, kas otram, kad tas saģērbies uz balli, šlipsi sagroza pareizā kārtībā."[35])

b) **Slēdzieni.**

Saverot īsumā visu būtisko R. Blaumaņa personālajā mākslas ētikā, jāsaka, ka viņas pamatprincipi bij:

1. Visiem godīgiem līdzekļiem nolīdzināt ceļu jaunajiem mākslas, literātūras talantiem un cik iespējams vairot viņu saimi.

2. Citu rakstnieku un mākslinieku labā, un līdz ar to arī mākslas labā, nest no savas puses upuŗus, kas saistīti ar lielu pašaizliedzību.

3. Kultivēt arī citos māksliniekos, jaunos un vecos, cildenās ētikas īpašības, bet apkaŗot ētiski zemu stāvošas vai neētiskas darbības.

4. Ētiskā ziņā sevi vienmēr spodrināt ar paškritiku un censties pēc arvienu lielākas ētiskas pilnības.

VIII. R. Blaumaņa vispārējais morāliskais atbalsts jaunajiem mākslas talantiem.

„Tā bij Blaumaņa glāstošā sirdslaipnība, kuŗu viņš neliekuļoti sniedza katram jaunam talantam pretī." (Art. Bērziņš.).

Vecu vecais teiciens, ka „cilvēks nedzīvo no maizes vien", ir bijis pareizs ne tikai senāk, bet arī vēlāk un vēl šodien. Un ja jau ir cilvēki, kam ar parasto maizes gabalu, ar dzīves materiālajām vērtībām vien nepietiek, tad tie ir jaunradošie talanti, kuŗu galvenā īpašība ir taisni tā, ka viņi ar parasto ikdienības dzīvi neapmierinās. Viņiem taisni vajādzīgs tas, kas ir pāri par šo maizes gabalu, pāri dzīvnieciskai eksistencei. To zin arī Blaumanis. Viņš nebūt neapmierinās ar materiālo atbalstu, ar rūpību par jauno talantu fizisko veselību vien. Viņš zin, ka gars daudzreiz var būt slimāks, nospiestāks un satriektāks par miesu, un ka šis nospiestais gara stāvoklis tad nospiež uz leju arī miesu un visu organisma

dzīvi. Tāpēc, ja grib jaunus talantus atbalstīt, tad jāatbalsta arī gars, viņu noskaņas, viņu jūtu dzīve. Tad jāsniedz viņiem, tā sakot, morālisks atbalsts. Grūtos dzīves brīžos līdzjūtīgs vārds, kluss un draudzīgs rokas spiediens ir vairāk vērts kā lielu lielās naudas summas.

Un šinī morāliskā jauno talantu atbalstīšanā Blaumanim sevišķi lieli nopelni, te viņam bij sevišķi lielas spējas. Šī patiesība plašākos apmēros tiks redzama no visām turpmākām nodaļām, kur īpatnējie morāliska atbalsta un audzināšanas aspekti nodalīti atsevišķi. Te aprobežosimies tikai ar dažiem vispārēja rakstura aspektiem. Šinī ziņā zīmīgu gadījumu pastāsta rakstnieks J. Akurāters.

„Tad nāca revolūcijas laiki. Dzīve mūs izšķīra. Blaumanis bij lielas dienas avīzes redaktors, es — politisks cietumnieks. Liekas, starpība ļoti liela, ja ievēro vēl to lojālo stāvokli, kādu ieņēma nemiera laikos viņa avīze. Bet viņa sirds nerēķinājās ar to, kā tas izskatītos, ja viņš nodotos apcietinātiem noziedzniekiem. Un viņš nāca.

Viņš nebaidījās nekā, viņš nenoliedza sakara ar tiem, kuŗus gribēja glābt.

Viņš ienāca slepenpolicijā, drošs, skaidrs, izdabūja satikšanos, un nodeva man un dzejniekam A. desmit rubļus ar piezīmi, ka šodien viņam vairāk neesot klāt, bet uz priekšu varbūt vairāk varēšot dot. Tad viņš spieda man roku, sērīgi pasmaidīja un aizgāja.

Tas bija viņa pēdējais rokas spiediens.

Pusgadu vēlāk viņš nonāca centrālcietumā mani apmeklēt — pirmais apmeklētājs pēc sešu mēnešu ilgas vientulības bija viņš atkal ar savu rūpību un mīļo smaidu. Bet dubultas dzelzu restes, caur kuŗām sarunājamies, neatļāva man saņemt viņa roku. Viņš stāstīja, ka mani izraidīšot, ieteica izvēlēties Pleskavu kā tuvāko vietu, izprasīja par manu stāvokli un sirsnīgiem vārdiem atvadījās — uz redzēšanos. Un tā viņš no manis aizgāja — vairāk netiku viņu redzējis.

Bet aizmirsts es nebiju, lai gan viņu, varbūt, biju vairāk piemirsis.

Pirmais, kas mani apciemoja svešumā ar vēstuli, bija atkal viņš. Tuvojās Jāņu diena. Viņš zināja, ka esmu viens bez līgo — dziesmām, bez draugiem un vaiņagiem. Un gribēdams darīt man mazliet prieka, viņš pats ar savu roku vienkārši ar spalvu bij uzzīmējis ap karti ozollapas, tā kādu zariņu, kaut ko vaiņagam līdzīgu — vairāk tak viņš nekā nevarēja darīt. Jā, tāds vaiņags — tādas nedaudz lapas ir tomēr skaistas un mīļas.

Un atkal pēc kāda laika viņš man piesūtīja avīzi un darbu — tulkošanai, lai man būtu iespēja dzīvot.

Vēlāk viņa vēstules aizsniedza mani Somijā un pat ārzemēs. Pietika nedaudz vārdu par grūto stāvokli, un viņš griezās pie Literātūras fonda, izdabūja man mazu pabalstu, lūdza kādu manuskriptu, un vienmēr viņam bij tāds drošinājums, tāds mierinājums.

Melancholiju pie malas! — tas bij viņa jaungada vēlējums man uz 1908. gadu."[36])

Ķ. Blaumanis audzina jaunos talantus kā rūpīgs tēvs: reizēm tos graizīdams ar asām vārdu rīkstēm, reizēm žēlodams un ar maigu roku glāstīdams.

Reizēm morāliskās audzināšanas metodēs netrūkst arī savas kōmikas. Tā, piemēram, Ķ. Blaumanis raksta savam audžu dēlam A. Grestem uz Šveici: „Un kad naudas bads ir, tad prasi. Un kad sirds sāk sāpēt, tad izej mežā un sāc svilpot. Tā es reiz hipohondriju ārstēju. Bez smiekliem. Ir ērmoti, ka melancholija bēg no jautra trokšņa. Rudens jau tā veselu cilvēku padara sēru, ne nu vēl puiku, kuram visa sirds pilna ilgu pēc dzimtenes."[37])

Te netrūkst Ķ. Blaumaņa smalkā humora, bet netrūkst arī smalkā, kaut arī varbūt intuitīvā psīchologa un paidagōga ķēriena. Metodiskais paņēmiens skumju aizdzīšanā ir nenoliedzami pareizs: ar ārējiem līdzekļiem ievirzīt psīchi pavisam citā gultnē un noskaņot to citā, jaunā plūdumā.

Bet atmaksa Blaumanim par viņa uzupurēšanos jauno talantu labā?

„Nepateicība ir pasaules alga," sakāmvārds. Ar nepateicību par labdarību atbild ne tikai „lielā pasaule," plašā sabiedrība, plašā masa, bet pat izmeklētie ļaudis, tie labākie. Atzinība pasaulē ir reta lieta.

Grūtu uzdevumu bij uzņēmies Blaumanis. Šķiet, cietākos granita bluķus ir vieglāki sadrupināt nekā izlabot cilvēka trūkumus un pārveidot viņa ļaunos ieradumus, nemaz jau nerunājot par cilvēka ļauno iedzimto dabu. Un Ķ. Blaumanis par šo savu grūto ētiskās labošanas darbu arī dabūja rūgtu atalgojumu.

„Man ir tāda savāda dziņa: es meklēju ideāla starp dzīviem cilvēkiem. To materiālu es ar nemaldāmu instinktu arvien atronu: Melngaili, Būmani, Janci, Tevi... Bet nāk tā atplakšana: parādās viena vājība pēc otras, vājība, kuŗai viņas valkātājs pretī stāties negrib. Un tad mana dvēsele savus taustēkļus vērš uz citu pusi. Kā man ar Tevi gājis, to jau Tev kādreiz esmu rakstījis. Kā kritin Tu manā sirdī ie-

kriti. Cik mīļš tu man — — — na, labāk, ka tur melnums virsū! Bet es nepalieku akls pret Taviem trūkumiem: garīga rekrūša mēru Tu tik spoži vis neizdod kā miesīgā. Tur tev jākļūst „labākam.“[38])“

Un tā Blaumanim bij pa rūgtam kumosam jānorij gandrīz no katra sava dēla. Par Melngaili viņš kādā vēstulē žēlojas, ka tas viņam rakstot vienu vēstuli rupjāku par otru. Par Skalbi Blaumanis žēlojas, ka tas to karīķē savā pasakā „Kā es braucu ziemeļmeitas lūkoties“ u. t. t. Vārdu sakot, Blaumanim tanī ziņā gāja ne daudz labāki ar saviem „dēliem“ kā Šekspīra karalim Līram ar savām meitām.

Bet dosim vēl vārdu vienam no Blaumaņa audžu „dēliem“, J. Akurāteram:

„Un ja tad nāk vilšanās (t. i., pēc uzupurēšanās un izpalīdzības, P. B.) — ak, cik tas sāp tad sirdī. Blaumanim tādu vilšanos, laikam, bij jāpiedzīvo daudz. Kad kādā vēstulē no Somijas ieminējos viņam par to, ka draugi pavisam mani aizmirsuši, viņš mierīgi un skumji rakstīja man: „Par draugiem nesūdzies daudz. Kas gan dziļāk izjutis draugu nepastāvību kā es, un tomēr es vairs negribu sūdzēties.“

Un cik gan rūgtu vilšanos un piedzīvojumu viņam vajadzēja panest, lai varētu rakstīt smagos vārdus:

„Kas draud drūmāk kā kaps,
Kas spiež grūtāk par grūt'?
No tā, ko mīļojam
Aizmirstam kļūt.“ [39])

Tā tad: Blaumanis dabūja ar saviem jūtīgiem nerviem un ar savu gaišo dvēseli vēl reiz pārbaudīt tautas daudzkārt pārbaudīto un spilgti formulēto patiesību par cilvēka nepateicīgo dabu. Cilvēks labumus no otra cilvēka labprāt pieņem, bet drīzi aizmirst un par piemērotu atzinību maz domā.

IX. R. Blaumaņa cīņa ar jauno talantu ētiskām vājībām.

Katram cilvēkam ir savas ētiskas vājības: vienam vairāk, otram mazāk. Sevišķi nepatīkamas ir tādas ētiskas vājības kultūras darbiniekam, uz kuru allaž vien citi raugās kā uz paraugu. Ja tādam darbiniekam dabā ir pozitīvas, labas īpašības, tad mazāk redzamie ļaudis tam imitē, tās atdarina; bet ja šim pašam darbiniekam ir kādas nevēlamas īpašības,

arī tam imitē, un allaž vien vēl vairāk — kā labajām, jo slikts pielīp ašāk nekā labs. Un tādā ziņā kultūras darbinieks ar savām personīgām vājībām un savas privātās dzīves piemēru veicina ētiskā līmeņa lejup slīdēšanu.

Sacītais attiecas arī uz rakstniekiem un māksliniekiem. Viņi ir diezgan redzamā vietā. Sevišķi jaunā paaudze uz viņiem vērīgi raugās. Tāpēc viņu ētiskā dzīve un ētiskās īpašības nebūt nav tikai viņu privāta lieta vien.

Bet ir tādas ētiskas vājības, kas ne tikai atstāj nevēlamu iespaidu uz vērotāju jauno paaudzi, bet arī tādas, kas kaitē pašam daiļrades darbam un līdz ar to pašai mākslai. Tādas vājības ir piem. alkoholisko dzērienu lietošana, seksuālas pārmērības, nekārtīga dzīve u. t. t. Cīnoties par mākslas uzplaukumu un mākslas sekmēm R. Blaumanis tad arī nevarēja necīnīties ar šīm dažādām jauno mākslinieku ētiskām vājībām, kas stājās ceļā sekmīgam mākslas uzplaukumam.

1. R. Blaumaņa cīņa ar žūpību.

„Viņš bija noteikts alkohola pretinieks. Viņš nesaprata, kā var cilvēks skaidrā prātā pievilkties kā lūks." (Art. Bērziņš).

Pret žūpības ļaunumu Blaumanis cīnījās ar lielu nopietnību, pat lielu niknumu. Te viņš netaupa ne asus vārdus, ne arī asus darbības pretlīdzekļus.

Savam iemīļotam audzēknim K. Štrālam kādā vēstulē viņš stingri noprasa: „Un kā stāv pie Jums ar dzeršanu?"[40])

Kad Štrāls uz to atbild ar klusēšanu, tad Blaumanis ar vēl lielāku stingrību un pat niknumu raksta: „Es Jums esmu spredīkojis: stiprināt savu karakteri! Uz to Jūs man tā no augšas apsolāties „laboties", bet neturat par vajadzīgu, to patiesi mēģināt darīt. Ļurkāties ir saldāk. Es prasu, kā stāv ar dzeršanu? Uz to Jūs turat par gudrāku neatbildēt nekā. Jūs neļaunosaties, ka es no Jūsu klusēšanas taisu nelabu slēdzienu. Un es varu teikt, ka man patiesi sirds sāp, ka Jūs ļaujaties saēsties no divām nejēdzīgām kaislībām."[41])

Mana nelaime ir tā, ka es dzērājus tā nevaru mīlēt kā nedzērājus. Jūs man arī jau, tikai uz aizdomām vien vēl dibinoties, esat palikuši svešāki. Skrīvers Bl....s p. p. arī dzer, bet tādēļ viņš nekad man nestāvēs tik tuvu, cik es vēlētos. Es esmu laikam par daudz liels estētiķis, kam bezgala riebjas viss tas nedabiskais stāvoklis, visa tā cūciskā sajūsma, kuru sacel alkohols. Sajūsmai vajag celties kā dūmiem iz zaļiem mežiem, kurā vēl mirdz pagājušā lietus skaidrās piles un ne-

vis ģifts, kas gandē miesu un pārvērš psīchi. B... nis man bij „pie sirds audzis", bet ja viņš dzeŗ, — lai notiek operācija. Jūs man nācāt arvien tuvāk un tuvāk — ja Jūs dzeŗat, mēs būsim tikai draugi, ne brāļi. Mana dvēsele meklē pēc otras līdzīgi skaņošas, tā atron tādu, bet tad ronas blakus toņi, kas viņu atkal aizbaida. Galu galā tas jau nav nekas cits, kā bezgalīgs egoisms. Tādēļ, ka man kas riebjas, otrs lai to atmet. Un viņam tas taisni kairs, salds, nepieciešams. Vai tā mana darīšana, ka tur kas bojājas? Ātrāk vai vēlāk, tikpat viss sabruks. Tikai špīsers bailīgi sargājas u. t. t."[42])

Kādā Pēterim Blau'am rakstītā vēstulē Blaumanis par šo pašu jautājumu saka:

„Ka tu dažreiz esi „īsts cilvēks" — nezinu, vai tas nosodāms vai teicams. Lietu var no daudz pusēm uzskatīt. Es personīgi par šito lietu domāju tā (t. i. it sevišķi par dzeršanu): kas citiem vājākiem gariem negrib par priekšzīmi būt un kam tā nauda ir, lai piedzeŗas! Kas negrib pilnīgs būt un stāvēt pār visām kaislībām, lai piedzeŗas! Kas negrib tik smalkjūtīgs būt un citus no nepatīkamiem skatiem izsargāt, lai piedzeŗas. — Mir ist kaum etvas peinlicher, als das Zusammensein mit Personen, die ich gern habe oder achte und die besoffen sind. Kann man ein Tier lieben oder achten? Nein, denn von der Liebe alter Jungfern zu ihren Lieblingen wollen wir hier absehen. Und was ist ein betrunkener Mensch mehr als ein Tier?"[43])

Kad vārdi nelīdzēja, tad Blaumanis ķērās pie stiprākiem līdzekļiem. Bet ļausim te runāt kādam no viņa mīļākiem audzēkņiem, rakstniekam K. Štrālam. Viņš raksta: „Visvairāk viņš savos draugos apkaŗoja dzeršanas kaislību. Te viņš bija gatavs lietot viskrasākos līdzekļus, līdz pat draudiem ar savas draudzības atraušanu un vienaldzību. Ja vārdi izrādījās veltīgi, Blaumanis lūkoja atrast citus līdzekļus, kas būtu asāki par vārdiem, nebaidīdamies slīdēt gar liktenīgiem dziļumiem. Kāds no viņa citreizējiem jaunajiem draugiem vēl arvien patur atmiņā gadījumu, kuŗš tiem abiem tikko, tikko nav izmaksājis pārāk dārgi. 1905. gada vasarā, dzīvodams kādu laiku Ērgļos un bieži aizraudamies jautro ērgleniešu sabiedrībā no garīgiem dzērieniem, viņš pastāvīgi ticis no Blaumaņa rāts un bārts un zvērināts, uzlikt sev laužņus. Viņš arī devis solījumu laboties un ar labāko gribu centies to arī pildīt. Bet tad nācis kāds vakars, kur viņš tomēr aizmirsies. — Viņi ik dienas gājuši kopā pastaigāties uz ezeru, kur jauneklis peldējies, bet Blaumanis, kā nepeldētājs, uzmanījis tikai, lai draugs neaizpeldētu tālāk par zināmu robežu, jo tas viņu

briesmīgi biedējot. Arī otrā dienā, pēc notikušā solījuma lauzuma, viņi devušies parastā gājienā. Jauneklis paredzējis vakardienas dēļ lielu drāzienu, bet šoreiz nesagaidījis ne vārda, — Blaumanis bijis kluss un vēss it kā pret svešu. Aizturētas dusmas un vēlēšanās savstarpējo sāpināšanu novest līdz galējām robežām abos pieaugusi arvien lielāka. Jauneklis apņēmies atriebties Blaumaņam ar bailēm un piespiest viņu lauzt smago klusēšanu. Iegājis ezerā, viņš nolēmis peldēt tik dziļi, kamēr Blaumanis to neizciestu un sauktu viņu atpakaļ. Bet velti. Viņš jau sen bijis noliktai robežai pāri, — Blaumanis cietis klusu. Vēl dziļāk un vēl dziļāk, — bet no krasta ne vārda. Tā bijusi briesmīga pusstunda, kamēr viņš ar pēdējiem spēkiem, tikko vairs turēdamies uz ūdens, sasniedzis atkal krastu. Blaumanis sēdējis platām acīm, bāls, bez asins piliena sejā, bet salts un ciets kā agrāk. Viss norisinājies šausmīgā klusumā. Jaunais cilvēks pēc tam staigājis veselu nedēļu gandrīz slims, dažubrīd nožēlodams, ka nav patiesi noslīcis."[44])

2. Blaumaņa cīņa ar meliem.

„Man nekas nestāv tālāk kā melošana."
(Blaumanis — kādā vēst. V. Eglītim.)

Reti kāds cilvēks tā nīda melus un melošanu kā R. Blaumanis. Viņš pat literātūrā nevarēja ieredzēt tos melu tipus.

Kādā vēstulē Vikt. Eglītim viņš raksta:

„Tās pašas mani arī no tevis, kā no cilvēka, šimbrīžam šķiņ. Es nebūt neesmu aizmirsis tā „meļa", par kādu Tu mani, mums pēdējo reizi tiekoties, nosauci. (Tieši tā nekad neesmu saucis cienījamā rakstnieka. V. Eg.) Tev, kā cilvēkam ar ārkārtīgi smalkiem garīgiem organiem, gan vajadzēja būt nākušam pie negrozāmās pārliecības, k a e s gan v a r u b ū t m ī k s t s l ī d z g ļ ē v u m a m, b e t k a m a n n e k a s n e s t ā v t ā l ā k k ā m e l o š a n a."[45])

Tāpat K. Štrālam viņš kādā vēstulē piezīmē: „Es tak domāju, mēs esam nodibinājuši draudzību un pret draugu atklātam būt — to es turu par savu pirmo lietu. Es reti meloju, bet pret draugu — nekad."[46])

Kādā Būmanim rakstītā vēstulē Blaumanis lakoniski un strupi piezīmē: „B e t e s t i k a i i z l ū d z o s v i e n u l i e t u: n e k ā d u m e l u! V a i n u t a i s n ī b u, v a i n e k ā!"... (Manuskripts.)

Tik nopietni Blaumanis skatījās uz patiesības sacīšanu un viņas kropļošanu ar meliem. Tāds uzskats nav parastais. Pa-

rasti melus dzīvē ieskata par mazu grēku, un par meliem var sacīt ar Aspazijas dzejoļa vārdiem:

„Mēs visi melos
Ietīti,
Kā zīda diegos
Zirnekļi.
Un ne par šo
Un ne par to,
Kā ripot meli
Noripo!"
(„Dvēseles ceļojums" 46. l. p.)

Tikai Blaumanis ar saviem ētikas principiem stāvēja tālu pāri šim ikdienas cilvēku viedoklim šinī ziņā. Tādā pat garā viņš centās arī audzināt jaunos rakstniekus un māksias talantus.

Nīstot melus, Blaumanis pats mīlēja atklātību un vaļsirdību. Kādā Ķainim rakstītā vēstulē viņš saka: „Neņemiet par ļaunu, ka gluži atklāti runāju, bet man ir tāds ieradums, vispār būt vaļsirdīgam, bet jo sevišķi pret tiem, kuŗus mīļoju un cieniju." („Daugava" 1934. g. Nr. 1, 44. l. p.).

Tā tad: Blaumanis arī pats savās attiecībās pret citiem literātiem un draugiem mīlēja būt atklāts, vaļsirdīgs, dažreiz pat ass, bet katrā ziņā bij vienmēr tāļu no meliem.

3. Kārtība apģērbā un dzīvoklī. Ārišķību apkaŗošana.

Ķ. Blaumaņa vispārējā īpatnība bij tā, ka viņš mīlēja viscaur dabiskumu, kārtību, vienkāršību un daiļumu: tiklab ārējā kultūrā, kā māksļā.

„Lielu svaru viņš lika uz apkoptu ārieni un ieteica kārtību un tīrību. „Nu nomazgājies taču, pagāns, es tam saku, nestaigā ar melniem aiznagiem, saraun kārtīgi biksas! Notrūkušas pogas un nobrukušās neizteicamās vēl nav ģeniālitāte!"

Blaumanis pats arvien bij rūpīgi, kaut arī ārkārtīgi vienkārši ģērbies; parasti jau pieminētā līdz kaklam aizpogātā blūzē, bet svinīgos gadījumos melnos svārkos, jo ne ar kādu „ģeniālitāti" tas negribēja atšķirties no mirstīgajiem." (Anna Brigadere)[47]).

Tāmlīdzīgu liecību par Blaumani nodod arī J. Akurāters: „Blaumanis pēc savas dabas bij īsts estētiķis, un tas parādījās arī viņa ārienē. Viņš nevarēja ciest ne mazāko nekārtību pie sava apģērba, va nepieklājību satiksmē ar citiem... Mani

pārsteidza ar savu vienkāršo iekārtojumu viņa istabas Brakos, kur viņš bieži uzturējās.“[48])

Šo pašu tīrību un kārtību viņš mācīja un ar savu piemēru iedvesa arī saviem „audžu dēliem“, jaunajiem māksliniekiem un kultūras darbiniekiem.

Bet tik, cik viņš mīlēja dabiskumu un kārtību, tik viņš apkaroja nedabiskumu, visādu ākstīšanos, ārēju izlikšanos vai nu par revolūcionāru, vai par orīģinālu un ģeniālu.

Tā, piemēram, ap 1905. g. jaunajā paaudzē bij modē, izrādot savu protestu pret pieņemtām tradīcijām un demonstrējot savu revolūcionārismu, staigāt zilos kreklos à la Gorkijs, reizēm pat ar lielām bozēm rokā, un zilām brillēm uz deguna. Arī šo ākstīšanos Blaumanis nav cietis. „Un bagātīgu vielu viņa humoram deva tā sauktie zilo kreklu un garo matu laiki, kad imitējot bosjakus un Gorkiju, katrs jauns cilvēks gribēja būt brīvs no „sabiedriskām formām“, t. i. no zināma apģērba. Arī te viņa asā satīra sagādāja viņam dažu labu ienaidnieku.“[49])

Savā cīņā pret nekārtību un ārišķībām viņš dažreiz netaupīja arī dažu ļoti redzamu literārisku talantu, piem., J. Raini. Rainim nācās no Blaumaņa dzirdēt, kaut arī tīri draudzīgā kārtā, šādu pārmetumu un izturēšanās kritiku. Kādā vēstulē Rainim viņš raksta: „Es Jums teikšu, kas mani kavēja Jums agrāk tuvoties. Jūsu nesmalkā kārta, kādā Jūs dažreiz polemizējāt vai pieļāvāt polemizēt un tad — Jūsu runa pie Dīriķa kapa. Es to uzskatīju — līdz ar Jūsu apģērbu — als den Gipfel der Geschmacklosigkeit“ („Daugava“ 1934. g. Nr. 1, 45. l. p.).

X. Blaumaņa tieksme ieaudzināt jaunajos māksliniekos cietu gribu un stingru raksturu.

1. Par gribu un raksturu vispār.

„Griba dara lielu arī mazo.“
(J. Rainis.)

Griba šī jēdziena plašākā nozīmē ir katra psīchiska aktīvitāte, psīches aktīvais aspekts.

Griba jēdziena šaurākā un īstā nozīmē ir psīches spēja apzinīgi kontrolēt un vadīt dažādas psīchiskas un fizioloģiskas darbības.

Apzinīgai gribai vienmēr ir kāds mērķis, kāda ideja, kuru

cilvēks grib reālizēt, izpildīt. Gribas akts ir šīs idejas reālizēšana, izpildīšana. Šinī ziņā griba ir tāda darbība, ar kuru tiek reālizēta kaut kāda ideja.

Gribai liela nozīme: tiklab atsevišķa cilvēka dzīvē kā sabiedrībā. No svara ne tas, ko cilvēks tikai domā, bet tas, ko viņš dara. Ja doma izdeg domātāja galvā vien, tad viņa tikpat kā nebijusi. Skaistākie mērķi un vēlēšanās nekam nav vērti, ja viņi netiek reālizēti.

Griba ir arī darba māte. Par visu, ko cēlis darbs, gods arī gribai. Bez gribas nebūtu darba. „Iesākumā bija darbs" — prāto Ģētes „Fausts", t. i. iesākumā bij griba.

Bet dzīvē nepietiek tikai ar gribu vispār. Vajag vērtīgas gribas. Un šāda vērtīga griba ir cieta un neatlaidīga griba.

Kad runā par „cilvēku ar gribu", tad arī saprot cilvēku ar aktīvu, cietu, neatlaidīgu gribu. Tikai tāda griba dara cilvēku vērtīgu. „Kam nav gribas spēka, to nav vērts par cilvēku saukt; kas spēj parādīt lielu gribas spēku, to saucam par varoni," saka Amerikas psīchologs Džēmss.

Tādam bezgribas cilvēkam nav ne lielas individuālas, ne sociālas vērtības.

Griba ir arī rakstura galvenā sastāvdaļa. Raksturs šī jēdziena šaurākā nozīmē nav cits nekas kā gribas galvēnais virziens.

Kad runājam par cilvēku ar raksturu, tad domājam cilvēku, kuram dabā ir sava noteiktība, patstāvība, neatlaidība, konsekvence. Tikai tāds raksturs ir no svara.

Lūk, tādi raksturi, tādas pozitīvas gribas īpašības ir tās, par kurām karoja un ko savos audzēkņos centās iedēstīt un ieaudzināt Rūdolfs Blaumanis.

2. Blaumaņa cīņa pret rakstura un gribas gļēvumu jaunajos mākslas talantos.

„Stingrs cilvēks izkuļas visiem apstākļiem cauri, pavājš, turpretim, sasniedz tikai labos apstākļos kautko ievērojamu".
(R. Blaumanis. Vēstulē K. Štrālam.)

„Bez kaut cik stingra karaktera pie mums ievērojams rakstnieks grūti domājams."
(R. Blaumanis. Vēstulē K. Štrālam.)

Šķiet, reti kāds cilvēks izjuta un saprata stingra rakstura lielo nozīmi un gļēva rakstura lielo postu labāki kā R. Blaumanis. Viņš rakstura gļēvumu ieskatīja pat par latviešu tautas nacionālo īpatnību.

„Latvieši pa laika galam esot kūtri un nevīžīgi. Latviskais gļēvums jau pārejot asinīs ar mātes pienu. Tāpēc latviešiem jāpieliekot divkārtīgi spēki, lai pārspētu savu iedzimtību un to, kas jāpārspēj. Tādi Blaumaņa filozofiskie ieskati. Arī viņa radītos tipos tie visur skan kā leitmotīvs. Cik daudz slavenu spēku, talantu un varbūt pat ģeniju aiz tīri latviskā gļēvuma ierūsējuši atpakaļ ikdienībā. Kad kāds ducis dzejoļu jau nodrukāts žurnālos, tad nākot tā atpūšanās uz dzejnieka lauriem un ar to pietiekot. Pātagu šiem, ne laurus! Latviešiem trūkstot stingras gara rutīnas. Tāds esot Purvīšam, Rozentālam, Niedram un Porukam. Centīgi tēvu dēli, kuŗi tik pašaizliedzīgi uzvarot trūkumus un visādas vajāšanas idejas labad, vēlāk gļēvi ļaujot ierūsēt dvēselei liekos taukos, tiklīdz sasniegts ienesīgāks stāvoklis dzīvē.

Skaidras, centīgas dvēseles mīlēja Blaumanis.“[50])

Bez tam Rūdolfs Blaumanis neaprobežojās tikai ar pasīvu gļēvo raksturu vērošanu, bet aktīvi pats tiem pieteica neatlaidīgu kaŗu. Šo kaŗu viņš veda visu mūžu. Te daži piemēri. Kādā vestulē viņš raksta K. Štrālam: „Es ieskatījos Jūsu rakstos, kuŗos Jūs ar Niedru izrunājaties. Niedra domājot, Jūs neattīstīšoties. Par to lietu spriest ir ļoti grūti. Tas atkarājas no Jūsu karaktera. Pēc Jūsu rokraksta spriežot, Jūs esiet ļoti smalkjūtīgs cilvēks — varbūt arī lieki lepns — kas iesāktā darba ar pirmatnējo sparu neizved līdz galam. Tā tad Jūsu rakstura mīkstums, ne dāvanu trūkums Jūs varētu kavēt, kaut ko sasniegt. Jūs varbūt apstākļiem arī vēl uzkrausiet savu tiesu. Pareizi, Jūs tagad esat iespiesti priekš dzejnieka visnelabvēlīgākos apstākļos, bet ja Jums būs stingrs raksturs, tad Jūs ir tajos kaut ko priekš sevis varēsiet gūt. Stingrs cilvēks izkuļas visiem apstākļiem cauri, pavājš turpretim sasniedz tikai labos apstākļos kautko ievērojamu. Mani apstākļi, p. p., priekš manas dabas bijuši mazliet par sliktiem, cits, cietāks cilvēks, tajos būtu izdarījis lielas lietas.“[51])

Kādā citā vēstulē K. Štrālam viņš savu raksturu filozofiju izsaka vēl zīmīgāki.

„Atklātība dzejnieku apaugļo. Pa daļai vainīga būs arī beidzamo laiku raibā dzīve. Bet lielu vainu es pieskaitu arī Jūsu gļēvībai. Es nupat atkal ieskatījos „Dieviņa ļaudīs“. Kas par spirgtumu, kas par talantu! Mums jaunākā laikā nav parādījies neviens tāds stāstītājs kā Jūs. Visi tādi nob—dējušies liriķi vien ir. Bet manas cerības, laikam, nepiepildīsies. Jūs paliksat pusratā. Nevis kādu nekādu apstākļu dēļ, bet savas ļurcīgās da-

bas dēļ. Es esmu spredikojis: stiprināt savu karakteri! Uz to Jūs man tā no augšas apsolaties „labo-ties“, bet neturat par vajadzīgu, to patiesi mēģināt darīt. Ļurkāties ir saldāk. Es palieku un palieku pie tā: ja kāds latvietis tiešām grib pacelties uz ļoti redzamas vietas, tad tam vajag, bez lielām dāvanām ari stipra karaktera. Tāds ir Purvīšam, tāds ir arī Niedram. Pie lielām tautām dažreiz pietiek ar dāvanām vien, kaut gan arī tur manāms, ka stiprie karakteri radījuši arī klasiskākus darbus. Jūsu rokraksts rāda cilvēku bez satura, t. i. bez saturēšanās, Jūsu persona, turpretī, dara diezgan stingru cilvēka iespaidu. Ja Jūs tāds neesat, vai tad nevarat mēģināt par tādu palikt? Un ja atkal un atkal „klūpat“ — bibliski runājot — mēģiniet atkal no jauna.“[52])

Tāpat par kādu mākslinieku C. Blaumanis izsakās: „Es C. turu par mākslinieku, kas grims, bet nevis celsies. Par „švakru“ raksturā. Tāpat es nezinu, kas ar Sašu būs, ja Tavs (un es nezinu, vai drīkstu teikt) un mans iespaids viņa nestutēs.“[53])

Tāds ir Blaumaņa viedoklis par stingras gribas lielo nozīmi un par gļēvuma postu. Tās ir ļoti interesantas domas, vēl sevišķi tanī ziņā, ka Blaumanis te izsaka savas domas arī par latvju tautas raksturu un gribu.

3. Līdzekļi, ar kuriem Blaumanis cīnās pret jauno talantu vājo gribu.

Blaumanis nebij beidzis nekādu paidagōģisko institūtu, ne akadēmiju, bet audzināšanas ziņā un audzināšanas līdzekļu izvēlē viņu varētu apskaust dažs labs no šo iestāžu absolventiem.

Blaumanis bija paidagōgs ar lielu dabas dotu talantu. Formālo paidagōģisko izglītību tam atvietoja dabas dotā intuīcija, praktiskā pieredze un rūpīga novērošana. Šie avoti viņam arī palīdzēja izvēlēties sekmīgus un pareizus līdzekļus gribas audzināšanai.

Te minēsim kādus no šiem līdzekļiem un principiem.

a) **Gādība par jauno talantu fizisko personību.** Griba ir tāda cilvēka aktīvitāte, kas savijas no vairākām sastāvdaļām un kuru iespaido daudzi faktori. Vispirms jau griba atkarājas no cilvēka veselības un fizisko spēku stāvokļa. Viss tas, kas sagrauj fiziskos spēkus un vājina veselību, sagrauj un vājina arī gribu. To vai nu intuitīvi, vai no piedzīvojumiem it labi

zin arī Blaumanis. Rūpējoties par jauno mākslas talantu gribas stiprināšanu, viņš pirmā un nepieciešamā kārtā piegriež nopietnu vērību savu jauno mākslas draugu veselībai. Sīkāki par to runājām jau augšā.

b) **Gādība par jauno talantu materiālo stāvokli.** Īstenībā griba nav viena, bet gribas ir vairākas. Varbūt tās pareizāki būtu saukt par gribas dažādām līnijām, gribas dažādām tendencēm, jo visas viņas plūst no viena avota. Bet tomēr, kad cilvēka aktīvā enerģija aizplūst kādā vienā gribas virzienā, tad citi virzieni vai nu klusē, vai darbojas mazāk sekmīgi. Visās un dažādās līnijās aktīvā griba nekad nevar būt sekmīga.

Blaumani jaunos mākslinieko interesēja galvenā kārtā viņu d a i ļ r a d e s g r i b a. Šo daiļrades gribu attīstīt viņos — tas īstenībā bij Blaumaņa mērķis. Bet Blaumanis zināja augšminēto likumu, ka daiļrades gribu var nomākt citas gribas tendences. Piem.: kad praktiskās rūpes un cīņa ar trūkumu aprij visu uzmanību un domu pasauli, tad radošā doma vai nu pavisam klusē, vai kautri paslēpjas. Praktiskās darbības griba un daiļrades griba grūti saskaņojamas. Tāpēc arī Blaumanis rūpējās, lai jaunos radošos talantus, cik vien iespējams, atbrīvotu no praktiskās dzīves slogiem un lai tādā kārtā līdz ar to atbrīvotu ceļu viņu daiļrades gribai.

c) **Gādība, lai mīla nesagrauj daiļrades gribu.** Mīla un seksuālā dzīve ir tie faktori, kas daiļradi var vai nu ievērojami celt, vai arī to vājināt un pavisam sagraut. Viss atkarājas no tā, kā mākslinieks prot mīlas dzīvi noskaņot un nokārtot. R. Blaumanis to zin labāki kā dažs cits. Tāpēc arī viņš, skolojot jaunos mākslas talantus, tik lielu vērību piegriež mīlas un seksuālās dzīves taktikai. Iemācīt jauno talantu vest saprātīgu mīlas dzīvi, ir iemācīt to arī sekmīgāki strādāt mākslas jaunrades darbu.

Mīlas emōcija ir varena un spēcīga emōcija. Ja viņa nostājas tieši pretī citai emōcijai, (piem.: estētiskai), viņa to var arī nospiest un iznīcināt. Tāpēc jāiekārtojas tā, ka spēcīgā mīlas emōcija nekad nenostājas tieši pretī mākslas jūtām, bet gan tā, lai mīlas emōcija estētiskām jūtām kalpo un tās atbalsta.

Blaumaņa taktiskie paņēmieni mīlas jautājumos jaunos talantus audzinot uz to arī tika vērsti. Tas bij lietderīgs paņēmiens daiļrades gribas stiprināšanai.

d) Gādība par labvēlīgu sabiedrisku atmosfēru.

„Cilvēka dvēsele nav slikta glāze, kuŗā var ieliet netīrāko ūdeni, izskalot un atkal no tās dzert vīnu. Cilvēkam arvien mazliet no apkārtnes kaut kas pielīp."

(No Blaumaņa vēstules A. Grestem).

Ir diezgan nodeldēta patiesība tā, ka katrs cilvēks lielā mērā atkarīgs no tās sabiedrības, kuŗā viņš dzīvo. Bet patiesība viņa tomēr ir. Sevišķi bērnu un jaunu cilvēku apkārtējā sabiedrība stipri iespaido. To Blaumanis arī ļoti labi zin, un tāpēc viņš cenšas jaunos mākslas talantus izsargāt no traucējošas un kavējošas draugu sabiedrības un ievirzīt tos pēc iespējas izdevīgākā garīgā atmosfērā. Augšminētā motto pievestos zīmīgos un skaistos vārdus Blaumanis raksta skolotājam A. Grestem, to atrunādams no braukšanas uz Ameriku, kur viņam draud tāda sabiedrība, kas to varētu ne celt, bet gremdēt.

Tāpat viņš Gresti atrunā no nevēlamas sievietes sabiedrības un šīs sievietes mīlas („viņa nebūs un nebūs tā Tava veicinātāja").

R. Blaumani arī uztrauc Štrāla brāļa Sašas (gleznotāja) draudzība ar kādu C.: „Šis nelaimīgais sakars ar to C. Saša viņu ļoti mīļo, bet priekš Sašas viņš ir ģifts. Gļēvs, dzērājs, un — kas tas bīstamākais — pie tam skaidrākais un šķīstākais ideālists. No tāda cilvēka kā C. Sašam bēgtin jābēg, jo vai akls aklam var ceļu rādīt?"[54])

Tāda bija Blaumaņa gādība par to, lai viņa „dēli" augtu veselīgā sabiedriskā gaisā, augtu un attīstītos krietnu un ētiskas dabas draugu sabiedrībā. Bet cik šī Blaumaņa vēlēšanās tika izpildīta, tas ir pavisam cits jautājums. Bet arī vissliktākā gadījumā bez sava iespaida tā reti kad palika. Blaumanis savu audzinātāja pienākumu darīja un darīja to ar lielu sirsnību un nopietnību.

e) Iedvesma daiļrades gribas stiprināšanai. Audzinot savus jaunos mākslas draugus, stiprinot viņu daiļrades gribu, Blaumanis reizēm rīkojās it kā piedzīvojis psīchologs un psīchiatrs: viņš pielieto plašā mērā — i e d v e s m u.

Visspilgtākais iedvesmes tips ir — h i p n ō z e, kad sevišķi iemidzinātam cilvēkam ārsts nodiktē savu gribu, kuŗu tad hipnōzes miegā snaudošais bez kritikas un pretošanās automatiski izpilda.

Bet bez hipnotiskās iedvesmas dzīvē ir vēl daudz citu iedvesmas veidu. Tie ir nomodiedvesmas gadījumi.

Iedvesmas īstā būtība jau ir tā, ka cilvēka apziņā tiek

iemesta kāda ideja vai doma, kam sākumā psīche it kā pretojas, bet tad to pieņem bez kādas kritikas un izpilda gandrīz automatiski.

Ar tādu nomodiedvesmu rīkojas piem. armijas komandējošās personas: virsnieki, kara vadoņi u. t. t.

Ar iedvesmu rīkojas arī ārsts, kas savam slimniekam ko nopietni „iestāsta" resp. iedveš. Tāpat ar iedvesmu rīkojas audzinātāji, vecāki, labi draugi u. c. To dara arī Blaumanis, iespaidodams savus jaunos mākslas talantus vēlamā daiļrades virzienā.

Piem A. Gresti Blaumanis „hipnotizē" šādā kārtā:

„Un nu paklausies manā plānā. Bet vispirms vienu jautājumu: saki, vai Tev nemaz nav ienācis prātā „Latvijai" uzrakstīt kādu vēstuli no Šveices? Neviens laikraksts vēl nav pasniedzis apraksta par turienes emigrantu dzīvi, izņemot zināmo „Rīg. Av." rakstu. Vai Tu tiešām jūties tik nespējīgs? Nu tad, esi tik labs un laid vaļā! Par vēstulēm dabūsi 2 kap. par rindu. Sastādi plānu un apraksti emigrantu dzīvi un dod arī kādu artiķeli par turienes dzīvi salīdzinot ar mūsējo. Tu pirms trakās vēstules tā tīri dzejiski-jūsmīgi iesaucies, ka no Latvijas varētot iztaisīt Dāniju — nu ver tiem ļaudīm, tiem snauškām, tās acis vaļā!

Un nenāc man ar to kaunu un nemācēšanu! Mans Adis var visu, ja viņš tikai grib! Saproti! Es nevienam par to neļaušu šaubīties, ir Tev arī nē!"[55])

Pēdējie teicieni jau ir meistariski iedvesmes paņēmieni.

Vēl kāds gadījums: „Sašam labas dienas, tāpat Zeltam. Kad pēdējais man tos 5 rbļ. atdos, ko, uz Vitebsku braucot, no manis aizņēmās (caur Sašu)? Ko Saša tagad dara? Atkal glezno vienu 10 aršīnu lielu bildi, kuru, saprotams, nepabeigs? Ak talants, ak nespēks!

Un tu pats! Sarausti nošļukušās bikses uz augšu, iespļauj rokās un liecies pie darba! Fonds izsolījis tikdaudz godalgu! Vai tad Tev negribas nevienas ņemt?!"[56])

Šiem Blaumaņa iedvesmas gadījumiem, saprotams, ne ikreizes bij spīdoši panākumi. Tas atkarājās no tā, cik iedvesmas objektā bij radošā gara. Kur nav paša dīgļa, tur arī nekas neizaugs.

A. Gresti, cik zināms, Blaumanim par rakstnieku pataisīt neizdevās, bet par otro še pievesto iedvesmes gadījumu, t. i. par rakstnieku K. Štrālu Blaumanis, šķietas, varētu būt apmierināts. Arī pats K. Štrāls, domājams, nenoliegs R. Blaumaņa iedvesmojumu labvēlīgo iedarbi.

XI. R. Blaumaņa darba filozofija un darba paidagōģija.

„No darba varas
Liktens trīs.“ (Rainis).

Darbam un darbībai, tiklab dzīvē, kā audzināšanā, piekrīt vislielākā un centrālā nozīme.

Darbība ir arī gribas īstā būtība. Darbs rada visas vērtības. Viņš pārvērš arī pašu cilvēku par lielāku vai mazāku vērtību. Cilvēks, kas nekā nestrādā un nerada, nekam arī nav vērts. Tādam vajadzētu atņemt pat cilvēka vārdu.

Katram cilvēkam par darbu ir zināms viedoklis, zināma filozofija. No šīs darba filozofijas var lielā mērā spriest arī par pašu cilvēku.

Un Blaumaņa darba filozofija?

Blaumanim darbā, sevišķi mākslas radošā darbā, bij visa dzīves nozīme, visa dzīves sāls.

Šim mākslas radošam darbam šī jēdziena plašākā nozīmē Blaumanis upurēja savā dzīvē visu, pat mīlu.

Aplūkosim te sīkāki Blaumaņa mākslas filozofijas un paidagōģijas galvenos principus.

1. Izcilus sasniegumus mākslā gūst tikai tas, kas daudz strādā.

„Tad sekmes gaidīt vari,
Kad darbu dari.“ (Rainis).
„Tikai darbā guļ cīņa un nekur citur.“ (R. Blaumanis).

Šo principu un šo patiesību viņš atkārto un uzsver visiem saviem „audžu dēliem“, visiem jaunajiem mākslas un kultūras talantiem. Gandrīz visur viņš rāj, ka tie par maz strādā.

„Brālis Saša. Es biju pie viņa. Bij uzgleznojis burlakas un dzejnieka J-nu Kārļa ģīmi. Gluži labs darbs. Bet ko es pamanīju: Saša viscaur p a r m a z s t r ā d ā! Pa visu vasaras beigu un rudens laiku nevienas pašas skices! Jā, ko tad līdz Rīgā kleknēt un badoties! Mājā nevarot strādāt — labi! Bet Rīgā viņš arī nevar. B e z d a r b a v ā r d i „c ī n ī t i e s, c e n s t i e s“ p a l i e k t u k š a s s k a ņ a s. T i k a i d a r b ā g u ļ c ī ņ a u n n e k u r c i t u r. Es esmu redzējis, kā Purvīts „cīnījās“. Vakaros pie lampas zīmuļa skices un studijas, dienā stundas un eļļas skices. Tad kaut ko var sasniegt. Bet tāda kleknēšana nenoved pie mērķa. Vai tad apstākļi tiešām tik šauri, ka nemaz nevar strādāt?“[67])

To pašu padomu viņš dod arī J. Akurāteram.

„Kas uz Tevi attiecas, tad es dodu Tev padomu pēc iespējas daudz nodarboties.“[58])

Sašam Blaumanis aizrāda, ka vienīgi ar daudz patērēta darba var gūt lielākus sasniegumus, kādus no latviešu gleznotājiem guvis piem. Purvītis.

J. Akurāteram Blaumanis uzsveŗ vēl otru darba aspektu: tas attur no „nelietīgām domām“.

2. Darbā vajadzīgs skaidrs mērķis, uz kuŗu tad vajag koncentrēt galveno enerģiju.

„Viens skaidrs, prātīgs mērķis, un tad uz to stūrēt ar visu spēku.“
(Blaumanis.)

Cilvēka darbības parasti norit tā: cilvēks sprauž sev zināmu mērķi un tad to cenšas sasniegt. Kad šis mērķis sasniegts, tad traucas pakaļ citam. Dzīve allaž ir vesela mērķu un mērķīšu sistēma. Šinī mērķu sistēmā daži ir galvenie, svarīgākie, citi mazāk svarīgi un blakus mērķi.

Attiecībā uz mērķiem ir divi svarīgi likumi: 1) mērķim jābūt skaidram, un 2) vienā un tanī pašā laikā nevar dzīties pēc diviem un vairākiem mērķiem.

Mērķim jābūt skaidram. Kāpēc? Kad mērķis skaidrs, tad gara enerģiju nenomāc šaubas, sajukuma un nedrošības jūtas, bet prāts un visa gara „mašīna“ strādā droši un noteikti. Noteikti un droši tad ir arī darbības rezultāti.

Vienā laikā nevajag dzīties pēc vairāk mērķiem. Tauta šo patiesību izsaka gleznā: „Kas diviem zaķiem pakaļ dzenas, nevienu nenoķeŗ. Neviens diviem kungiem nevar kalpot. Deviņi amati, desmitais bads“ u. c. Kāpēc? Katrs nopietns darbs prasa daudz spēka. Katrs darbs prasa vesela cilvēka. Cilvēkam savus spēkus sadrostalājot, sadrostalājas enerģija, sadrostalājas arī darba sekmes un pārvēršas nesekmēs. Tāpēc labi ir padarīt vienu, un tad ķerties pie otra mērķa reālizēšanas. To darba un darbības paņēmienu ieteic arī Blaumanis saviem audzēkņiem.

Par mērķa skaidrību viņš saka (vēstulē Kraujiņam):

„Nevajaga, kad ko dara, darīt uz zilu gaisu. Varbūt tā izies, varbūt tā laimēsies! Nē — viens skaidrs, prātīgs mērķis, un tad uz to stūrēt ar visu spēku...

„Es zinu gadījumu, ka puika, no kāruma pēc zinībām sagrābts, līdz 20. gadam gājis ganos un tad nolicis ģimnazijas beigu eksāmenu. Tepat kaimiņos es redzēju zeņķi, kas gāja

ganos (liels garš tēviņš) un mācījās — un nolika iestāšanās eksāmenu kādā mērnieku skolā. Par ko Lauris ko tamlīdzīgu nevar darīt? Par ko viņam jāķerstas apkārt ap grāmatu siešanu u. t. t. Nav, lūk, īstas jēgas, uz kurieni griezties, ko iesākt!"[59])

3. Sekmīgs ir pastāvīgs un nepārtraukts darbs.

Lai darbam būtu panākumi, šis princips ir ļoti svarīgs. Bieži vien enerģijas darbā tiek patērēts daudz, bet panākumu maz. Kāpēc? Darbā nav izturības. Strādāts tiek lēcieniem, kampieniem. Daudz uz reizi grib saķert, izšķiež daudz spēka; tad darbu aizmet prom; pēc laika kampj to atkal ar joni u. t. t. Spēka patērēts daudz, sekmju maz. „Kā vējš skrien, kā miets atduras." Šo „kampienu" metodi nosoda arī Blaumanis.

„Tāpat kā Kārlis gribēja ko lielu sasniegt un nesasniedza, tā man arī liekas, viņš ar Lauri grib darīt. Nevis solīti pa solītim, bet lēkt lielu lēcienu. Bet tie lielie lēcieni reti kad izdodas." (No vēstules Kraujiņam).[60])

Blaumanis ieteic saviem audzēkņiem šos „mazos lēcienus", bet tad lēkt viņus neatlaidīgi. Un ja to darīs, tad sekmes drošas. Ejot lēnām, solīti pa solītim, tiek augstākos kalngalos.

Tā tad, labāk pamazām nekā strauji, bet tad gan nepārtraukti.

4. Darbu vajag mīlēt un nīst slinkumu. Būt darbīgam vienmēr.

„Vai nu filozofē vai mūzicē, tikai dari kaut ko, attīsties."
(No Blaumaņa vēstules Al. Būmanim).

Blaumanis nīst sliņķus un slinkumu. Viņam mīļi tie, kas strādā. Vienalga, vai cilvēks gatavojas uz skolotāja eksāmenu, vai mācās klavieres spēlēt, vai glezno, raksta dzejas — kad tikai nopietni strādā.

K. Kraujiņš atstāsta Blaumaņa darba filozofiju šādi: „Vajagot papūlēt smadzenes, tad nekritīšot pūķa (t. i. papīru kurvja. P. B.) nagos. Darbs esot jādara ar pacietību un mīlestību. To lai nepiemirstot, sak', nu ir diezgan skaļa rinda uzrakstīta, un nevar vairs labāk... Talants man esot, pat ar mazu uzviju. Tikai lai strādājot un lūkojot to izkopt un izdailēt. Darbs, darbs un

atkal darbs — tas esot mans ienaidnieks skarbs, kas man jāuzvar. Ikkatrā dzejoļa rindā, ko rakstot, tupot viens božibuzuks, ikkatrā atskaņā — nopinkājies krievelis. Lai karojot droši un bezbailīgi. Sevis lai netaupot. Man tak jāizstrādājot no sevis kaut kas, beigšot „službu", kur tad palikšot."[61])

Arī to R. Blaumanis zin, ka interese un darba mīlestība spēj ļoti daudz. Darba mīlestība piesaista garu pastāvīgā un nepārtrauktā darbā, bet šāds nepārtraukts un neatlaidīgs darbs ir tas, kas nodrošina taustāmus un drošus panākumus.

5. Blaumanis kā mudinātājs un rosinātājs darbā.

a) Uzmudinājuma princips Blaumaņa paidagōģijā vispār.

„Viņam bija sevišķa tieksme modināt un mudināt jaunos."
J. Greste.

„Labs mudinātājs ir pusdarba darītājs."
(Sakāmvārds.)

Ierosinājums un uzmudinājums īstenībā ir viens no iedvesmas veidiem vai vismaz ļoti tuvu stāvošiem psīchiskas iespaidošanas paņēmieniem.

Ierosinājuma procesā pasīvais stāvoklis tiek pārvērsts aktīvā. Ierosinājums jeb iekustinājums, tanī ziņā ir no svara, ka viņš zināmai kustībai un darbībai dod sākumu jeb pirmgaitu. Uzmudinājums tāpat var dot gan pirmgaitu, gan arī pasākto gaitu paveicināt: pastiprināt un paātrināt.

Daudzreiz ir tā: cilvēks labprāt darītu, bet nezin, ko darīt un kā darīt. Ja kāda cita galva tagad dod ideju, kas jādara un kā jādara, tad darbība sākas un rit savā gaitā. Uzkrātie spēki atraisīti un tiem dots virziens.

Citreiz atkal ir tā: cilvēks kaut ko pasācis, bet nedrošs un šaubās, vai pasāktais darbs labs vai slikts, vai to turpināt vai atmest? Bet ja nu nāk kāda otra galva un pasākto darbību apstiprina, sankcionē, tad darbība stiprinās un sekmīgi turpina savu gaitu.

Tagad atgriezīsimies pie Rūd. Blaumaņa. Viņš fanātiski mīlēja literātūru un mākslu. Tā bij viņa vissvarīgākā, vismīļākā sirdslieta. To viņš bij gatavs veicināt visiem godīgiem līdzekļiem.

Gandrīz katram kultūras cilvēkam, sevišķi jaunajiem viņš gāja klāt ar savu rakstnieka apercepciju un sev jautāja: vai tur neslēpjas kāds jauns mākslinieks, kāds jauns talants?

Un kur vien viņa jūtīgā intuīcija atrada kādus talanta

dīgļus, tur viņš tūliņ tiem kā aizkaltušiem stādiem uzlēja savu spirdzinošo pamudinājuma un drošinājuma ūdeni. Un jaunie talantu dīgļi auga un zaļoja.

Par šo uzmudinošo iespaidu lūk ko saka kāds no tā laika jaunajiem rakstniecības talantiem.

„Pirmo reiz Rūdolfu Blaumani satiku, kad viņš bija vēl ziedošs un spēka pilns. Tas bija apmēram 1899. gada rudenī. Es biju kā skolotājs vientuļā nomalītē, Jumurdā, tuvu pie Ērgļiem, pie Blaumaņa dzimtenes. Blaumanis strādāja toreiz pie Plates'a laikrakstiem. Dīvaini, ka pirmo reiz satiekoties viņš tik silti un sirsnīgi spieda man roku, kā senam draugam. Biju tikai pāris niecīgus dzejolīšus iesūtījis „Dienas lapai", bet viņam tomēr bij daudz laipnu vārdu, gan ne glaimojošu, bet drīzāk pamācošu. Un šķiroties lūgums, lai neaizmirstot viņam iesūtīt dzejas vai ko citu. Kādu iespaidu tas atstāja uz jaunu rakstnieku, grūti izsakāms; to vajaga pašam izjust."[62])

Analoģisku liecību savās atmiņās sniedz arī K. Kraujiņš. („Atmiņu kopojums" 39. l. p.)

b) R. Blaumaņa neatlaidība mudināšanas darbā.

„Es biju noņēmies, Tevi tikām errot ar saviem adatu dūrieniem, kamēr Tu no savas rezerves iznāc laukā."
(No vēstules R. Jirgenam.)

Blaumanis viscaur bij gribas un darbības cilvēks, arī savos skubinājumos un mudinājumos. Kur viņš kādas talanta dzirkstis manīja, tur tas ņēmās tik ilgi, kamēr dzirkstis uzliesmoja par spožu uguni, ja vien tās bij spējīgas uzliesmot.

Tā tas bij ar Jirgenu, tā tas bij ar A. Gresti, ar K. Štrālu, Skalbi u. c.

Dažreiz Blaumaņa skubinājumi gan palika saucēja balss tuksnesī, bet pa lielākai daļai rada dzirdīgas ausis. Blaumanis savu modnātāja „pienākumu" bij darjis. Kas bij spējīgs mosties, tas modās. Un ja kas nemodās un nestrādāja, tad Blaumanis bij mierīgs, ka tur radoša talanta nebij.

c) Takts un smalkjūtība Blaumaņa mudinājumos.

Ir tomēr starpība starp mudinājumu un mudinājumu. Viena mudinājumu saņem ar ironisku smīnu kā sausu morāli, otra mudinājums aizšalc gar ausīm kā vēja pūsma, bet trešais mudinājums iekustina cilvēka dvēseli un aizrauj to darbības virpulī.

Pie pēdējiem pieskaitāmi arī R. Blaumaņa mudinājumi. Tie nebij sausi ķesteriski vai triviāli-skolmeistariski, bet gan ar

dziļu sirsnību un mīlu apdvesti aicinājumi, aiz kuŗiem bij izjūtams vēl sirsnīgāks un palīdzīgāks atbalsts. Un šādi aicinājumi un uzmudinājumi jaunos talantus iekaŗoja.

Tā Ŗ. Blaumaņa bijušais laukstrādnieks P. Līcis atceras: „veikli viņš mācēja manu sirdi un prātus saviļņot tā, ka es ar lielāko naivitāti stāstīju viņam par savu dzīvi un darbiem.“[63])

Te vēl otra Blaumaņa audzēkņa, Kraujiņa, atznumi:

„Gadījās, ka es saidzis sēdu ar grāmatu pie sava skapīša... Dvēsele skāba, skāba, kā piemirkusi kāpostbaļļa, kuŗai zaldātam jāizēdas cauri, kroņa jūgu nesot. Tā saskābis kvernu. Ne lasīšana, ne dzeju l i e k š a n a (? P. B.) negrib veikties. Čechovs stāv atšķirts un uz ierakstītās papīra loksnes guļ zīmulis“...[64])

Tad atnāk Blaumanis. Viens otrs uzmudinošs vārds, aizrādījums, drošinājums, un Kraujiņa pesimisms un apātija izgaist. „Grūtsirdība izgaisa kā lietus putekļi saulei spīdot. Blaumanis to redzēja. Nevajagot padoties pesimismam; daži modernie rakstnieki ar to koķetējot. Tā tikai tāda apgrēcība pret veselu kuņģi“...

„Dzēŗām tēju uz mazā skapīša un sarunājāmies. Cik daudz mīļu un sirsnīgu vārdu! Biju neizsakāmi laimīgs. Es nepriecātos tā, ja pats kaŗa ministrs kādreiz ierastos viesos aiz mazā skapīša... Bij daudz ko runāt un stāstīt...“[65])

Tāds iespaids bij Blaumaņa personībai uz jaunajiem talantiem, tādas personas mudinājumiem un rosinājumiem ir liels jūsminošs un sekmējošs spēks! Turklāt jāpiezīmē, ka Blaumanis nebūt nebij sevišķi „salds“ vai laipns un zalonveidīgi glaimīgs pret jaunajiem. Nē. Viņš bij bezgala vienkāršs, reizēm pat parupjš, bet vienmēr sirsnīgs, patiess un līdzjūtīgs. Un ar to viņš cilvēkus iekaŗoja. Viņam bij tā tad no dabas dota dabiska īpašība iespaidot un labvēlīgi iedarboties uz jaunajiem māksliniekiem.

6. Blaumanis nīst paviršu darbu.

„Pie mums pedanterija prasa upuŗus
pa vienam — paviršība pa simtiem.“
(Blaumanis. Vēstulē Jirgenam.)

Paviršība īstenībā ir slinkuma veids. Cilvēkam nav pacietības ieguldīt vairāk enerģijas un darbības, lai zināmo darbu pamatīgāki un labāki padaritu. Blaumanis — no dabas labs cilvēku pazinējs. Viņš zin šo cilvēku īpašību, zin no ikdienas prakses un no satiksmes ar jaunajiem māksliniekiem un kultūras darbiniekiem. Ŗakstnieki un dzejnieki grib gūt ātrus panākumus, gūt vārdu un ievērību atklātībā un tāpēc cenšas savus darbus

laist klajā ātri un vēl paviršus un nepietiekoši nostrādātus. Ar šo nevēlamo īpašību Blaumanis ved niknu cīņu. Ar vienu roku viņš vilkšus velk jaunos māksliniekus atklātībā, ar otru — tur atpakaļ tos, kas vēl nav „gatavi". To viņš dara pašu mākslinieku labā: lai viņi atklātībā ieietu pa godam.

Tā piem., kādā vēstulē K. Štrālam Blaumanis raksta šādi:

„Kā izgāja beigās ar nodzerto dzejolu? Es viņu vēl pēc Jūsu aizbraukšanas pārlasīju — ļoti švakrs darbs! Sevišķi beigu pants un pati beidzamā rindiņa! Neturiet mani par tirannu, ka vēlos, lai Jūs šimbrīžam vēl laidiet caur manām rokām, man gribētos, lai Jūsu vārds mūsu literātūrā ieietu pa godaunne par blamiera vārtiem. Kad būsiet no mācekļa kurpēm laukā, tad ar žēlīgu Dievu! darīsat kā patiksies!"[66])

Paviršs darbs tikai kompromitē darītāju. „Viens spēcīgs dzejolis iespiež viņa autora vārdu lasītāju atmiņā, 100 vāju padara viņu tikai tādu kā pretīgu... Ko līdzēja Kundrātu Andrējam, ka tas daudz gadu no vietas „Balsī" vai katrā numurā vaidēja?" (No vēstules L. Laicēnam.)[67])

R. Jirgenam Blaumanis raksta:

„Ja Tu gribi būt tikai pamatīgs — tas jau vairāk kā iepriecinoši, jo pie mums pedanterija prasa upuŗus pa vienam, — paviršība pa simtiem."[68])

Te vēl jāpiezīmē, ka paviršs vai nopietns darbs ir arī literāriskās ētikas jautājums, ar ko Blaumanis ļoti rēķinājās.

7. Darbā vajag arī ieturēt mēru un nepārstrādāties.

Kaut arī cilvēku lielākais vairums no dabas ir slinki un pie darba ar spiešanu piespiežami, tad tomēr ir arī tādi izņēmuma darbinieki, kas mīl strādāt un raušus raujas darbā. Tie ir sevišķi darba talanti vai arī lielāki talanti vispār, kur dabas dotā apdāvinājumā kā sastāvdaļa līdz ar citām izcilām spējām ietilpst arī darba tieksmes.

Viens no tādiem izciliem talantiem un Blaumaņa iespaidotiem audzēkņiem ir skolotāju aprindās labi pazīstamais skolotājs J. Greste.

J. Greste pieder pie tiem cilvēkiem, kas darbā sevi netaupa, bet strādā ar lielu jūsmu un aizraušanos. Tādi cilvēki ir reti. Tie nav ikdienas parādības. To saprot arī Blaumanis. Viņš prot novērtēt tādus cilvēkus. Tāpēc viņš arī vienaldzīgi nevarēja noskatīties, ka Grestes darba straujums to taisās bojāt. Blaumanis Gresti rāj un mēģina atturēt no pārstrādāšanās.

Savā vēstulē A. Grestem Blaumanis, starp citu, saka:

„Jancis, kā jau cilvēks, kas neietur mēra, mācības sākumā ir milzīgi rāvies ar preparātu taisīšanu un kaulu vārīšanu. Viendien biju pie viņa — t. i. pie Oda, kur viņu satiku — tad sūrojās jau, ka nejūtoties labi. Žēl, ka nedzīvojam kopā, daudz jau arī es viņa nevarēju savaldīt, bet tak tā drusciņ."[69])

Blaumanis zin, ka šāds straujš darba cilvēks strādā vairāku cilvēku darbu. Bet cilvēka spēkiem ir robežas. Nāk pārstrādāšanās, sabrukums, un pats darbs tad raud pēc tādiem cilvēkiem... Tāpēc šie straujie cilvēki tā paša darba labā no pārmērīgas aktīvitātes ir jāattur, tāpat kā jāattur kopējā vezumā straujie vilcēji zirgi, kūtrajiem uzdodot ar pātagu.

Tāpēc darbā, ja vien iespējams, jāizvairās (Blaumaņa salīdzinājumu lietojot), no lielajiem lēcieniem, jāiet lēnākā gaitā, bet neatlaidīgi un pastāvīgi. Apvaldīts straujums te nāks par labu tiklab darbam, kā darba darītājam.

8. Blaumanis ieteic darbu kā līdzekli pret visādām bēdām un nelaimēm.

Blaumanis saviem audzēkņiem un jaunajiem talantiem ieteica darbu nevien kā vienīgo kultūras vērtību radītāju literātūras un mākslas laukā, bet arī kā lielu morālisku atbalstu grūtos brīžos un visādās bēdās un nelaimēs.

Viņš to zināja no paša piedzīvojumiem. Darbs bij viņam palīdzējis pārvarēt visspēcīgās mīlas sāpes, darbs bij dziedinājis arī daudzas citas viņa nepatikšanas, sāpes un bēdas.

Bet kāpēc darbs to var?

Darbs paņem cilvēka uzmanību un domas. Ap uzmanības un domu pasauli koncentrējas arī attiecīgas noskaņas un jūtas. Bet reiz domas un jūtas aizņemtas darbā, tad tās atrautas tām lietām, kas rada nepatikšanas, bēdas, sāpes vai citus negātīvus psīchiskus stāvokļus.

Tā, piemēram, kad Linardam Laicēnam, kā jauneklīgam dzejniekam, nomirst māte, tad Blaumanis izjūt kā savu pienākumu Laicēnam bēdās sniegt morālisku atbalstu un mierinājumu. Kā labāko līdzekli pret grauzošām bēdām Blaumanis tad Laicēnam iesaka — d a r b u.

„Man gribētos Jūs apkampt, gribētos Jums kaut kā rādīt, ka Jums no sirds līdzi jūtu. Pēc grūtas operācijas mana māte izglābās no tās slimības, kuŗai Jūsu māmiņa kritusi par upuri. Bet toreiz, kad mana māte stāvēja nāves vārtos, es izbaudīju jau iepriekš visu šķiršanās rūgtumu, un es varu gan teikt: lielākas sāpes dara mīļotās mātes mokas un nāve. Es tādēļ zinu, kādā tukšumā Jūs jūtaties iemests, kāda vientulība

Jūs aizvada gulēt un kāda sūrkstoša vāts Jums pat ir miegu traucē. Nav citu zāļu pret šīm grauzošām bēdām kā darbs. Skumstiet un apraudiet savu mīļo aizgājušo, tas ir Jūsu pienākums. Bet nevajaga padoties izmisumam. Strādājiet, mīļo Linard, daratkaut ko, laidrūmās domas no Jums spētu aizklīst projām. Sakožat zobus un piespiežaties pie kaut kāda darba. Esiet pārliecināts, ka Jūsu māmiņa to pašu Jums teiktu, ko es. Visa viņas vēlēšanās, viņas vienīgā vēlēšanās taču būs bijusi, Jūs redzēt laimīgu. Viņa skumtu, ja viņas aizziešana Jūs padarītu pārāk grūtsirdīgu. Jums jācenšas ar visu spēku no šī postošā stāvokļa tikt ārā. Prasiet kādā klusā pavakarē savai māmiņai, vai man nav taisnība? Jūs dzirdēsat, ka viņa atbildēs ar „jā"."[70])

Kad rakstniekam K. Štrālam uznāk kāds izmisuma pilns mīlas brīdis, Blaumanis to atkal mierina un kā labāko zāli ieteic — pozitīvu darbu:

„Tavas pēdējās vēstules beigas mani stipri saskumdināja. Kā nu tā var! Pats sevi tīšā prātā izpostīt! Jo esi pārliecināts, bez sekām tas nepaliks. — Tu, tik apdāvināts, uz kuŗu es liku tik lielas cerības, griez pats savas asins dzīslas vaļā! B — — —Tevis nekad laimīga nebūtu padarījuse, ja Jūs kādreiz būtu apprecējušies, priekš tam Jūsu dabas par nevienādām. Man vispār liekas, ka viņa nav sieva, bet māksliniece, un no tādām tikai retā drīkst precēties, tāda, kuŗai slavas un mājas laime ir vienlīdzīgi vērtīgas. Vai Tu zini, kā šai ziņā stāv ar B— — —? Tā samist kā Tu, drīkst tikai 17—21 gadu veci jaunekļi. Tas, tas Vertera laikmets. Jeb rupjāk izsakot, die Zeit der „Jugendezelei" (Heine). Bet Tavā vecumā uz šādu nelaimi jāatbild ar pozitīvu darbu. Tagad Tu izturies tā, lai viņai būtu iemesls domāt: vot, kādam ļepam esmu aizgriezusi muguru, kurpretī Tev būs piespiest viņu domāt: žēl, kādam diženam cilvēkam esmu aizgājusi gaŗām." —[71])

9. Jāsargās no jaunu talantu lutināšānas.

„Viņš nelutināja velti, bet prasīja arī nopietnību, darbu un stingru dzīves pienākumu." (Art. Bērziņš.)

Audzināšana vispār ir liela un grūta māksla. Viņa ir pilna ar visādām dialektiskām pretrunām un pretišķībām tāpat kā pati cilvēka daba. Ja cilvēkam iet par daudz grūti — slikti; iet viņam par daudz viegli un labi — atkal slikti. Aug bērns nabadzīgos apstākļos — nevar viņš attīstīties; aug bagātos un pārpilnīgos — tāpat nevar: noslāpst „taukos" un labās dienās.

Lutināšanas posts kā lutināšanas sekas ir par daudz labi pazīstamas lietas, lai par to te daudz runātu. Masu parādība ir tagad, ka mūsu darbīgo zemnieku un pat strādnieku bērni, kas no vecākiem un skolās izlutināti, paliek par nekur nederīgiem mīkstčauļiem, žūpām, valsts zagļiem, pašnāvniekiem u. t. t.

Un tas, kas pareizs attiecībā uz caurmērcilvēku, lielā mērā pareizs arī attiecībā uz talantu. Talantā gan darba snara ir vairāk, bet slinkuma arī tur vienmēr vēl paliek laba daļa.

Viens no svarīgākiem un spēcīgākiem dzinējspēkiem, kas jauno talantu dzen pārvarēt dabisko slinkumu un strādāt, ir — godkārība. Godkārība pēc mīlas šķiet visspēcīgākā cilvēka dziņa. Reizēm viņa var pat ar mīlu ļoti sekmīgi konkurēt un to dažreiz arī izkonkurēt. Par godkārības milzu iespaidu uz talantu darba tieksmēm gan maz vēl pašatzinumu, jo cilvēki ne labprāt savās „vājībās" atzīstas, bet filozofi (piem. Helvēcijs, Šopenhauers, Tolstojs u. c.) šīs patiesības tomēr ir diezgan atklāti pateikuši.

Tā tad, godkārība ir viens no tiem cēloņiem, kāpēc jaunie talanti tā tiecas redzēt savus darbus iespiestus, tāpat arī savu vārdu iespiestu un atklātībā parādītu.

Kad tas ir izdarīts, dažs no šiem talantiem jau sevi šķiet slavas augstumos, noliek spalvu vai pindzeli un — „atdusas uz lauriem". Bet tā ir slikta zīme. Tā ir liecība par talanta seklumu, jo lielākam talantam bez parastās godkārības vēl ir stipra darba tieksme kā tāda. Lūk, pret tādiem jauniem talantiem, kas pēc pirmiem panākumiem ātri „apguļas", Blaumanis žēlastības nepazīst:

„Tas cilvēks (t. i. Skalbe. P. B.) tā ticis lutināts, ka nezin vai (samērā) Žans Pauls vairāk ticis auklēts. Caur to viņš palaidies. Es viņam labprāt novēlētu mazu pačpaču." (No vēstules R. Jirgenam.)

„Cik daudz slavenu spēku, talantu un varbūt pat ģeniju aiz tīri latviskā glēvuma ierūsējuši atpakaļ ikdienībā. Kad kāds ducis dzejoļu jau nodrukāts žurnālos, tad nākot tā atpūšanās uz dzejnieka lauriem, un ar to pietiekot. Pātagu šiem, nelaurus!"[72])

Tā tad, audzinot jaunos mākslas talantus, jāuzmanās tos par ātru saslavēt, lai tie nenoliek pie malas savus darba rīkus. Te jāturas pie krievu pavāru gudrības: „Labāk mazāk sasālīt nekā pārsālīt!" Labāk mazāk saslavēt nekā pārslavēt. Cilvēks jau allaž pats par sevi tā kā tā ir labākās domās kā citi.

„Viņš nelutināja velti, bet prasīja arī nopietnību, darbu un stingru dzīves pienākumu. Ja viņa prasības neizpildīja, vai stūrgalvīgi sāka tiepties, tad Blaumanis arī palika nelokāms.

Rājiens un pamatīga izbāršanās. Ja tas nelīdzēja, tad naids." (Art. Bērziņš. Atmiņas par R. Blaumani. Teātra Vēstn. Nr. 5. 1926./27. g.).

10. Talantam jāstrādā ne tikai sevišķi labvēlīgos, bet arī — sevišķi nelabvēlīgos apstākļos.

Cilvēkiem ir tāda īpašība: sevi allaž un visur attaisnot, bet vainu vienmēr uzgrūst citiem: ja ne cilvēkiem, tad apstākļiem. Slinkumam vienmēr sava filozofija, un bieži vien ļoti atjautīga un it kā pārliecinoša.

Sevišķi izdevīgi ir vainu uzvelt apstākļiem, un īpaši vēl tagad, kad apstākļiem grib piešķirt gandrīz vai visu varu un personu padarīt par apstākļu paijiņu.

Blaumanis par šo lietu ir citādās domās. Apstākļu lomu neviens nenoliedz, bet nevajag apstākļus izlietot slinkuma „lāpīšanai". Jāstrādā ir visādos apstākļos, arī visnelabvēlīgākos.

Jaunajam rakstniekam K. Štrālam Blaumanis piedraud: „Manas cerības, laikam, nepiepildīsies. Jūs paliksat pusratā. Nevis kādu nekādu apstākļu dēļ, bet savas ļurcīgās dabas dēļ. Es Jums esmu spredikojis: stiprināt savu karakteri!"

Bet raksturu, kā jau redzējām var stiprināt ar patstāvīgu un neatlaidīgu darbu.

Apmēram tādu pašu argumentāciju Blaumanis lieto, norādams brāļus Kraujiņus: „Jūs esat tikdaudz brāļu. Visi Jūs esat apdāvināti (cik man bij iespējams spriest), visi jūs esat stipri, veseli puikas, un tomēr: ko kuŗais esat sasniegusi? Nedodat „apstākļiem" vien vainas. Tur ir iekšējais nespēks, rakstura vājība arī vainīga. Nu, zināms, „apstākļi" tai ziņā arī vainīgi, ka jums nav nevienas vadītājas rokas, kas jūs uzstādītu uz īstā ceļa: pa to tu ej, galā ir pirmais mērķis!..."[73])

Tālāk Blaumanis runā par to, ka censties un strādāt vajag arī nelabvēlīgos un sliktos apstākļos:

„Na, censties var visur, jo cenšanās, tā īstā, nav nekas cits kā nopietns darbs. Un darbu var darīt bez visas romantiskas nokrāsas ar jumta istabiņu un pustukšu vēderu." (Vēstule Kraujiņam.)[74]).

11. Blaumanis māca taupīt laiku.

„Nenositat laiku ar blēņām! Jaunībā jāstrādā!"
(Blaumanis vēstulē Mīlim Kraujiņam.)

Kas ciena darbu, tas ciena arī laiku. Bez laika nekā nepadarīsi. Ar laika palīdzību sasniegsi vislielākos panākumus, ja mācēsi strādāt. Blaumanis to zina.

Skubinādams jaunos talantus uz darbu, viņš vienā un tanī pašā laikā skubina arī taupīt laiku. Un laiku taupīt Blaumanim ir: pildīt to ar sajēdzīgu darbu.

Tā, piem., viņš sakarā ar laika izmantošanas jautājumu žēlojas par vienu no saviem mīļajiem audžu dēliem J. Gresti. (Vēstulē Grestes brālim):

„Tad man arī par viņu (t. i. Janci, J. Gresti. P. B.) jāsūdzas, ka viņš nezolīds. Ne viņš dzeŗ, ne viņš ar sievietēm tinas (pēdējā teiciena vietā gan „stiprāks" vārds. P. B.) — to es nedomāju, bet viņš prot savu brīvo laiku tā notriekt, ka ne čaka, ne graba.

Izgājušo ziemu varēja tās dienas skaitīt, kad viņš vakaros bij mājā. Viņš ārpus savām stundām arī ko varētu pastrādāt, ja būtu ar savu laiku taupīgāks. Šogad teicās tāds būt. Ŗedzēsim."[75])

Kaut gan skolotājam darba nav mazums, tad tomēr Blaumanis prasa no viņa vēl daudz vairāk, daudz vairāk lietderīgas laika izmantošanas. Arī viņa brīvie un atpūtas brītiņi nedrīkst zust. Blaumanis zin, kā strādā radošais mākslinieks: tas strādā vai visas 24 stundas diennaktī, jo viņa doma darbojas pat miegā. Pat sapņos radošais mākslinieks allaž izsapņo jaunas idejas vai veselas gatavas dzejas u. t. t.

Bez tam Blaumanis zin no dzīves prakses, ka pat ar nolūku laiku rūpīgi taupot un tveŗot katru lietderīgu brītiņu darbam, šo brītiņu tomēr izrādās ļoti maz. Praktiskā dzīve ir nežēlīga radoša darba cilvēkam. Viņam derīgi laika brītiņi zagšus jāzog un jāizmanto katra sev pašam nozagta un dzīvei atkaŗota minūte. Tikai tad ko neko var sasniegt.

Šīs patiesības Blaumanis arī vienmēr un visur rauga uzsvērt saviem „audžu dēliem".

„Tā kādam jaunam iesācējam dzejniekam, kas rādīja Blaumanim savus pirmos dzejoļus, pēc ilgas domāšanas viņš teica: „Nav nekā „friša", panti — nekas nekait. Varu teikt, ka laba nekā neuzrakstīsi, kamēr neatmetīsi nagu pulierēšanu un kakla saites siešanu nesaīsināsi par pusstundu, jo tu jau neesi Oskars Uailds, kas saites siešanai drīkst lietot 2 stundas." (Rūd. Blaumaņa biografija." A. Birkerta: Valt. un Ŗapas izdev. 1927. g. 170—171 l. p.).

Mīlim Kraujiņam rakstītā vēstulē Ŗ. Blaumanis uzsveŗ šo pašu laika oikonomiju:

„Vēl un vēl reiz: taisat tā, ka arī Jūs tiekat mājā! Nenositat laiku ar blēņām! Jaunībā ir jāstrādā!"[76])

XII. Mākslinieka mīlas filozofija.

Dzīves prasme ir viena no svarīgākām mākslām. Dzīvē ir tūkstošiem ceļu, kas cits par citu labāki, bet arī cits par citu sliktāki — kuru no tiem lai iet?

Dzīvē ir tūkstošiem cilvēku, ar kuriem nākas tikties, dažādās attiecībās stāties. Bezgala dažādas ir šo cilvēku dabas, dažādi viņu raksturi un ētiskās īpašības: kā pret viņiem dažādos gadījumos izturēties? Dzīve stāda tūkstošiem jautājumu, tūkstošiem sarežģītu problēmu, kas prasa atbildes un atrisinājumu. Kā to izdarīt? Ko atbildēt? Kā sarežģītos dzīves mezglus atraisīt?

Lai cilvēkam šinīs sarežģītās un svarīgās dzīves gaitās sniegtu palīdzīgu roku, derīgu padomu, ir vajadzīga dzīves zinātne, dzīves filozofija.

Tiesa, šādu zinātni, šādu filozofiju, diemžēl, vēl nemāca ne skolās, ne augstskolās, bet cilvēki viņu mācās — rūgtajā un dārgajā „dzīves skolā". Cilvēki iet taustīdamies, maldīdamies, meklēdami paši kā varēdami un mācēdami.

Bet dzīves īstenībā allaž vien tā mēdz būt diezgan parasta lieta, ka cilvēki vismazāk domā par tām lietām, kurām viņiem vislielākā nozīme, bet visvairāk domā par mazvērtīgiem sīkumiem.

Tāpat tas ir ar dzīves zinātni, dzīves filozofiju, kas nodarbojas ar svarīgāko dzīves problēmu atrisināšanu un saprātīgu cilvēka darbības līniju nospraušanu.

Dzīves gaitās viena no lielākām lomām piekrīt mīlas problēmām, jo mīlai garām neviens cilvēks dzīvē netiek. Viņa savus jautājumus uzstāda visiem, un katram jāatbild, kā viņš prot.

Vācu ģeniālais filozofs Arturs Šopenhauers par mīlas lomu izsakās šādi:

...„Un ja mēs padomāsim par to ievērojamo lomu, ko seksuālā mīla visās savās pakāpēs un nokrāsās spēlē ne tikai lugās un romānos, bet arī īstenībā, kur viņa pēc dzīvībmīlas ir pati spēcīgākā no visām būtības atsperēm, kur viņa bez mitas aprij pusi no jaunās cilvēces spēkiem un domām, kur viņa ir gandrīz katras cilvēcīgas cenšanās gala mērķis; ja padomāsim, ka viņa atstāj kaitīgu iespaidu uz visievērojamākiem darbiem un notikumiem, ka viņa ik stundas pārtrauc visnopietnākās nodarbības, dažreiz uz neilgu laiku samulsina pat vislielākos garus, ka viņa kā nelūgta viešņa nekautrēdamās iezogas ar visām savām grabažām pat valsts vīru konferencēs un zinātnieku pētījumu darbā, ar savām zīmītēm un matu sprogām

iemanās ministru portfeļos un filozofu manuskriptos, ka viņa katru dienu cilvēkus uzmudina uz visriskantākiem un ļaunākiem darbiem, ka viņa ārda visdārgākās un tuvākās cilvēku attiecības un visciešākās saites, ka viņa prasa sev par upuri te veselību, te dzīvību, te bagātību, te sabiedrisko stāvokli un laimi, ka viņa atņem sirdsapziņu godīgam cilvēkam, padara uzticīgu par nodevēju un ka viņa vispār uzstājas kā kāds ļauns daimons, kas cenšas visu apgāzt, sajaukt un izputināt, — ja visu to apdomāsim, tad gribot negribot mums būs jāizsaucas: kamdēļ viss šis troksnis un uztraukums, visas šīs bailes un bēdas?"...

Šai lielai un svarīgai problēmai vismazāk gaŗām tiek — mākslinieks. Taisni otrādi: viņš ir šīs visvarenās emōcijas lielākais upuris, jo mākslinieka talantam ir ļoti ciešs sakars ar cilvēka seksuālo sfairu, kā to apgalvo modernā zinātne (piem. I. I. Mečņikovs, Mēbius, Ribō, Kraft-Ebbings, Brandess, Ovsjaņņiko-Kuļikovskis u. c.).

Māksliniekiem allaž ir pastiprinātas seksuālas dziņas. (Tikai tas vēl nenozīmē, ka katrs ar intensīvām seksuālām emōcijām būtu mākslinieks.) Un šis apstāklis mākslinieku bieži padara par īstu mocekli. Mīla viņa mākslu veicina, bet mīla šo pašu mākslu arī kavē. Tāda ir šīs problēmas dialektika.

Mīlas dzīve prasa no cilvēka sava īpatnējā takta, savas īpatnējās mākslas. Un šis mīlas takts, šī mīlas māksla ir dažādiem cilvēkiem ļoti dažāda: atkarībā no viņu profesijas, viņu dzīves ideāliem u. t. t. Tirgotājam un zalonu varonim šī mīlas filozofija ir un arī būs citāda nekā māksliniekam.

Lūk, par šo problēmu arī R. Blaumanis bij daudz domājis. Viņš bij izstrādājis sev savu mīlas ētiku, mīlas filozofiju, savus mīlas dzīves principus, kas vislabāki viņam šķitās saskaņojami ar viņa galveno dzīves uzdevumu — mākslu. Šos mīlas dzīves principus viņš arī centās „iemācīt" saviem audzēkņiem, jaunajiem mākslas talantiem. Aplūkosim svarīgākos no šiem principiem.

1. Māksliniekam svarīgākais viņa dzīvē — ne mīla, bet māksla.

Kur māksla ar mīlu nāk tiešā sadursmē, tur jākrīt mīlai, bet dzīvai jāpaliek mākslai. Mīlai būs dzīvot priekš mākslas, un ne mākslai priekš mīlas.

Pēc iespējas, abas šīs dziņas jārauga saskaņot un nokārtot tā, ka mīla kalpotu mākslai.

Ar dzelzs enerģiju R. Blaumanis šos principus izveda savā personīgajā dzīvē. Viņš pazina strauju un spēcīgu mīlu,

bet viņš nekad tai neupurēja savu mākslu. Kaut arī viņš ilgojās pēc ģimenes dzīves un palīga praktiskās rūpēs, bet viņš tomēr sevī nospiež visas mīlas un ģimenes tieksmes. Viņš visu mūžu paliek vecpuisis.

2. Nenodoties seksuālām vaļībām un pārmērībām, kas grauj veselību un traucē mākslas darbu.

Instinkta daba ir tā, ka viņš tiecas pēc apmierinājuma. Neapmierināts instinkts moca, apmierināts rada baudu. Un sevišķi mocošs un baudu dodošs ir — seksuālais instinkts. Tāpēc tas arī ir slidena klints, kur daudzi klūp, sakropļojas un pat galu dabū.

Mīlas dzēriens ir tāds, kur grūti ieturēt mēru, bet katra pārmērība nekavē atriebties taisni cilvēka vērtīgākiem gara spēkiem. Radošais gars un radošā mīla ņem savu enerģiju no kopējiem avotiem. Kas spēkus pārāk izšķiež mīlā, tam mazāk paliek radošam darbam.

Tāpēc, rūpēdamies par jauno mākslas talantu spirgtumu un darba spēju, R. Blaumanis ieteic tiem būt atturīgiem un mēreniem mīlas dzēriena baudīšanā, lai tie negrautu savas gara dāvanas un nekaitētu mākslai.

Otrs bīstamais aspekts ar seksuālajām tieksmēm ir tas, ka jaunie mākslinieki vēl nevar domāt par kaut kādu ģimenes dzīves veidu, jo nav ne materiālo līdzekļu, nedz citu attiecīgo iespēju. Dažs ir kara dienestā un kareivju kazarmās, cits citādā nepiemērotā stāvoklī. Bet instinkts ar šiem apstākļiem nerēķinās un prasa savas tiesības. Un jaunatne tiecas savas mīlas prasības apmierināt allaž ar mīlas surrogātiem, ar pērkamo mīlu. Bet tas ir bīstams ceļš. Tur draud bīstamas slimības, kas veselību un talantu grauj ar vālu. Tāpēc Blaumanis nemitas brīdināt savus „dēlus" no šīm briesmām.

Tā piem., topošajam rakstniekam K. Štrālam, kas tolaik kara dienestā, Blaumanis raksta:

„Varbūt Jūs, kā persona, man būsiet nesimpatisks, kad ar Jums reiz iepazīšos. Bet tagad Jūs man ar katru skicīti un vēstuli topiet mīļāks. Jūsos guļ iekšā, kas manai dabai ļoti rada un atkal, kas tai gluži pretējs. Tas man dara Jūs tik pievilcīgu. Es jau jums, laikam, arī rakstīju, ka es no Jums, kā rakstnieka, sagaidu labas lietas, ja vien Jūsu raksturs būs kaut cik stingrs. Nesūrojaties tik daudz, ka Jūs tagad tiekat nospiesti un ka Jūsu straujums mazinājies. Jūs no dienesta tiksiet vaļā tajos gados, kad cilvēks vēl ļoti labi var atjaunoties un savu tukšumu novērst. Man tikai bail, ka Jūs sevi

miesīgi nesapostiet. Jūs, kā no Jūsu slimošanas vēstījumiem noprotu, miesās, laikam, neesiet nekāds stiprais. Man būtu ļoti žēl, ja Jūs caur savu karsto dabu liktos aizrauties un meklētu nogurdinātiem nerviem kairumu šņabī vai skuķos. Priekš alkohola Jums gan nav naudas, bet skuķi — nu priekš tiem bieži pietiek ar mīļu vārdu. Ja Jūs pats tas Noliņš esiet, tad es zinu, kā ar Jums stāv, un tad Jums gan būtu jāievēro mans draudzīgais padoms un visa enerģija jāsaņem, lai Jūs tās Ostrovas meitas nepavestu. Es mazāk gribētu sargāt Jūsu tikumu nekā Jūsu veselību. Kur zaldāti dzīvo, tur bieži sastopama nejēdzīga slimība — sifiliss, un priekš šāda krusta Jūs man taču esiet par dārgu. Bet es, varbūt, Jūs apvainoju, šādas lietas rakstīdams, kaut gan, spriežot pēc Jūsu skicēm, man liekas, ka man ir maza tiesība uz šādu brīdinājumu. Vai Jūs man, varbūt, drusku „nebiktētu" par savu „jaunību", lai turpmāk ar saviem padomiem nemaldos? Jūs variet droši rakstīt, Jūsu vēstules neviens nedabūs lasīt."[77])

Skolotājam A. Grestem, kas tanī laikā uzturas Šveicē, Blaumanis raksta tam līdzīgu brīdinājumu:

„Tā tad akls laimes gadījums k a t r u r e i z i cilvēku izsarga no nelaimes. Ir jau nedroša lieta arī ar citiem skuķiem p i l s ē t ā s, bet ja viņš lietu nedzen veikaliski, tad taču tur vēl mazs aizvējš. Kad ķieģeļus no jumtiem sviež un cilvēks pa apakšu lien garām, tad tak tā viņa lielākā laime, ja viņu netrāpa, un lielākā vieglprātība, ja viņš tur lien. Un tomēr arī apdomīgu cilvēku ar pārsistu galvu var atnest mājās: pazīstamais n e j a u š i no jumta kritušais ķieģelis... Es pēdējā laikā lasīju Lercha-Puškaiša sakrātās pasakas. Un katru reizi, kad lasīju, kā cilvēki maldināti un novesti lepnās dzīrēs, kur skaistas dāmas un smalki ēdieni (kas vēlāk izrādās par slotas kātiem un bērnu kauliem), man iekrita prātā — kas par dziļu cilvēka kaislību simbolizējumu!

(Izlaidums.)

Pēc manas vēlešanās vīriešam vajadzētu izturēties tā: līdz 20. gadam palikt šķīstam, vēlāk palikt tīram."[78])

Vēl kādā citā vēstulē Blaumanis par šo pašu tematu raksta:

„Kur tagad ir Jūsu brālis? Un ko Jūs dariet? Vai nekā nerakstiet? Jūsu izskaidrojums par tiem „meitiešiem" mani ļoti apmierināja. Nevajaga jau tev, puikam, nemaz tādam grēciniekam būt, lai kļūtu sodīts ar visbargāko sodu. Man ir pazīstams kāds cilvēks, kas ar pirmo un pēdīgo „reizi" sagandējās uz visiem laikiem."[79])

Tāpat Blaumanis ieteic V. Eglītim un citiem — savaldīt savas kaislības — tās pašas mākslas labā.

Bet kā cīnīties ar kaislībām? Vai tā viegla lieta? Vai tur ar aizrādījumiem vien pietiek? Nē. Arī tur ir Blaumanim saprātīgi padomi. Vispirms jau — jūtas ierobežot ar prāta kontroli.

Ja prāts jūtām un kaislībām ļauj darboties, tās deg arvienu stiprāki. Bet kad prāts domu novirza pa citu ceļu, tad jūtas un kaislības atslābst un pat uz laiku apdziest. Blaumanis to izsaka tā: „Var jūtas uzturēt dzīvas, var viņām vāku uzlikt virsū."[80]) Jūtas ar prātu ierobežot un domu novirzīt citā gultnē ir tas, ko Blaumanis saka: „vāku uzlikt virsū". Tas ir saprātīgs, psīcholoģiski un paidagōģiski pareizs audzināšanas paņēmiens.

Otrs svarīgākais līdzeklis, ko R. Blaumanis ieteic cīņā ar kaislībām, ir **darbs.** Tā piem., kādā J. Akurāteram rakstītā vēstulē viņš saka:

„Kas uz Tevi attiecas, tad es dodu Tev padomu pēc iespējas daudz nodarboties un pēc iespējas daudz — — tak tas nebūs izvedams. Ārkārtīgi noderīgi priekš Tevis būtu: 1) ja Tu mācītos kādu svešu valodu, piemēram, italiski, un 2) ja Tu pārtulkotu kādu klasisku vācu gabalu latviski. Jo grūtāku — jo labāk. Jo vairāk Tev par to tad ir jādomā, un Tev neatliek laika priekš „nelietīgām domām".[81])

Tāpat kādā K. Štrālam rakstītā vēstulē Blaumanis ieteic darbu kā labāko līdzekli cīņā ar mīlas kaislībām, raizēm un nelaimēm. „Bet Tavā vecumā uz šādu nelaimi jāatbild ar pozitīvu darbu". (Pasvītrojums mans. P. B.). Arī šis ir pareizs un radikāls līdzeklis. Darbs novērš domas no nevēlamas kaislības ceļiem un arī tieksmēm dod pavisam citu virzienu.

3. Jaunam mākslas talantam jāsargās no pārsteidzīgas un nepiemērotas precēšanās.

Šis princips parastam pilsonim var izlikties pavisam savāds un uztraucošs. Precēšanās un laulība taču saistās ar katra normāla pilsoņa kārtīgo dzīvi, un bez precēšanās un laulības var sabrukt vai visa cilvēciskā pasaule!

Šī pilsoniskā doma ir pilnīgi pareiza un pamatota attiecībā uz pilsonisko ikdienišķās dzīves aploku. Bet jaunradošie talanti, zinātnieki un mākslinieki, dzīvo tikai pa daļai to pašu pilsonisko dzīvi; bez tās tie dzīvo vēl kādu citu: radoša darba dzīvi. Turklāt šī pēdējā (kas pilsoņiem, ikdienas cilvēkiem ir stipri vien sveša un vienaldzīga) jaunradošiem talantiem ir galvenā. Un kad viņu iznīcina, tad talantiem dzīve šķiet tukša un tāda, kas nav pat dzīvošanas vērta. Tā-

pēc radoša darba mākslinieki parasti rūpīgi izvairās no visām tādām parastām pilsoniskās dzīves lietām, kas jaunradošo darbu var nopietni traucēt. Un pie tādiem pieder, diemžēl, arī precēšanās un laulības dzīve.

Mākslas vēsture un mākslinieku biografijas pierāda, ka mākslinieku ģimenes dzīve allaž bijusi nelaimīga un daiļrades darbu traucējoša. No lielajiem māksliniekiem minēsim tikai tādus vārdus, kā: Šekspīru, Danti, Sviftu, Puškinu, Glinku, Čaikovski, Šopēnu, Listu, Baironu.

Tāpēc daļa no lielajiem māksliniekiem ir ieskatījuši par pareizāku palikt vecpuišos, lai neciestu viņiem tik tuvā — māksla. Tā piem., neprecēti ir dzīvojuši: Leonardo-da-Vinči, Rafaēls, Mikel-Anželo, Terners, Hendels, Bethovens, Rossīni, Mendelsons, Mopasans, Gogolis, Ļermontovs u. c.

Arī Rūd. Blaumanis, šo problēmu pārdomājot, nācis pie slēdziena upurēt ģimenes dzīvi mākslai un palikt vecpuisī.

„Blaumanis bij nelabojams vecpuisis. Viņš labprāt precināja citus, bet kad mēģinājām viņu pierunāt, lai tak reiz sāk domāt par ģimenes dzīvi — viņš to neņēma nopietni... To viņš atzina, ka ģimenes cilvēkam būtu dažā ziņā labāk: nebūtu mūžīgi jāraizējas par maizi, sieru, cukuru un apkaklītēm, bet tam bij nopietnas bažas par to, vai līdz ar ģimenes dzīvi neaiziešot bojā arī dzejnieks.“ (J. Greste)[82]) (Pastrīpojums mans. P. B.).

Un Blaumaņa bažas bij psicholoģiski un vēsturiski pamatotas un pierādītas. Bez tam viņš vēroja arī apkārtējo dzīvi un ģimenes attiecības.

Tāpēc Blaumanis izcīnīja lielas iekšējas cīņas, apspieda un apslāpēja lielas un dziļas mīlas jūtas — lai neciestu māksla. „Es zinu arī, ka viskarstākā mīlestība beidzot ir pārvarama. Es no sava 16. gada nesu vienu apkārt līdz savam 22. gadam, cietu vislielākās mokas, kad viņa apņēma citu un — pāra gadu jau pēc viņas kāzām biju gluži salts un laimīgs, ka viņa man nebij kritusi.“[83])

Un to dzīves taktu, to viedokli mīlas un laulības jautājumā, ko Blaumanis bij sūri grūti izstrādājis sev un savai mākslas dzīvei, to viņš ieteica arī saviem audzēkņiem, jaunajiem mākslas talantiem — tās pašas mākslas interesēs.

Blaumanis mēģina atrunāt no precēšanās un laulības dzīves jaunatnes talantus, ja skaidri redzams, ka sieviete talantam nav piemērota un ir tāda, kas to var vienīgi gremdēt, ne celt.

Tādu cīņu Blaumanis, piem., ved ar A. Grestes precēšanās jūsmu.

„Ir jau Tev taisnība: kur lieta grozās ap cilvēka visintī-

māko, visiekšējāko, tur mēs gan varam izteikt savas domas, bet Tava paliek tā „darīšana". Anna, Dievs ar Tevi, ja tu no viņas nevari tikt vaļā. Mēs ar Janci atzīstam, ka viņa nebūs un nebūs tā Tava veicinātāja, kādu Tev novēlam un par kādu Tu viņu domā... Anna nav tā skuķe, kuŗa mūžam var sēdēt sirdī. Tur vajaga dziļāka cilvēka ar lielākām īpašībām. Bet es saprotu Tavas ilgas, es saprotu Tavas ciešanas — kuŗas, neņem par ļaunu, galu galā tak arī ir liela bauda. Tiešām gan, ja Tu nebūtu Šveicē, ja A. tagad jau ar Tevi būtu bērns — ne puse no tās baudas Tev vairs nebūtu no viņas, kas Tev tagad ir. Bauda jau, zināms, arī ir ģīmi tīrā dvielī noslaucīt, bet tas karstums, tā dvēseles tvīksme, tas mezgls kaklā ir tikai pirms tam — vēlāk, na jā, tā jau visur ir. Ja Tu zini, ka Tev spārnu nav un nebūs, labi. Cik mēs nospriedām, tad viņai gan viņu droši nebūs. Pār par Laiviņām viņa neaizlidos. Bet lai paliek tā lieta. Es nekā cita nevēlos kā tā: nesaisties, neapsoli nekā. Visus valgus un desmit vēl tur klāt Tu laikā diezgan varēsi sev aplikt ap kaklu. Neaizdod savas brīvības bez vajadzības projām. Es zinu, Tu esi vīrs un vārds un dotam vārdam varētu nest upuŗus, kuŗi ir par daudz dārgi. Es tikai — — na, āmen!" [94])

Vēl par to pašu problēmu Blaumanis kādā citā vēstulē turpina.

„Bet atkal par P. runājot: vēl Tu no viņas neesi vaļā! Pēc Tavas vēstules spriežot iznāktu tā — ja Tevi tagad atkal Bormanī ieliktu atpakaļ, tad ap ziemas svētkiem droši vien būtu kāzas. Tev vajadzētu mākslīgi uzturēt dzīvas jūtas, kas jau diezgan beigtas. Ja Tu P. būtu paķēris pirmā karstumā, tad tur nekā nevarētu teikt. Ne Tu pirmais, ne pēdējais, kuŗu mīlestība uz zināmu laiku pataisījusi aklu un kurlu. Bet ar ko Tu tagad atvainosies? Tagad Tev ir iespējams, jau objektīvi skatities uz lietu — nē, Tev tiepīgi jāpaliek pie sava! Tas tak nav it nekāds iemesls atgriezties pie P. atpakaļ, tādēļ ka neviena cita labāk nepatīk, resp. tādēļ ka citā nevar iemīlēties! Es ļoti labi zinu tādēļ, ka pats pie sevis esmu to piedzīvojis: var jūtas uzturēt dzīvas, var viņām vāku uzlikt virsū. Tu viņu slogāt negribi. Tev Ģētes vārds neskan ausīs: mīlēt ir kaut kas ideāls, precēt kaut kas reāls — kas nu tādēļ ies precēt, ja mīlē! Ja Ģēte katru reizi to būtu gribējis precēt, kuŗā tas „nāvīgi samīlējās", viņam būtu bijušas kādas 15 sievas! Bet kā viņš prata aizbēgt, ja redzēja, ka meitiets viņam top par bīstamu! Tu vienreiz samīlējies un tūliņ

— šļakt — — tā mana paša darīšana! Vai es Tavas lugas dēļ iešu godīgi runāt!

Cik grūti iet, kad tādu sākumā mīļotu kluci dabū pie kājām, to tagad atkal redzu pie kāda no saviem jaunākiem „kollēgām". Man bij viens puisis, kurš izrādījās par dzejnieku. Vārdā L.. cits. No viņa pāris lietiņas arī ir nodrukātas. Cilvēks ar ļoti stiprām kaislībām, neattīstītu morāli, bet spēcīgu garīgu iekšēju dzīvi. Es mēģināšu viņu kaut kā vilkt uz priekšu. Bet kā lai to dara! Pie sānīem tam gaļas gabals, personificēta muļķība — kaut gan smuka. Puika piesējies kā pie poļu vezuma.

Bet Tev jau tā neies! (Salīdzini ar manu dzejoli, kas drīzumā pielikumā būs nodrukāts.*)

Tā tad, precēšanās taktika, ko R. Blaumanis ieteic jaunajiem mākslas un kultūras darba talantiem, ir šāda:

1. Ja jau nu bez precēšanās pavisam nevar iztikt, tad katrā ziņā būt ļoti apdomīgam, nepārsteigties, nogaidīt. Tam vienmēr būs laika vēlāk („Visus valgus un desmit vēl turklāt Tu laikā diezgan varēsi sev aplikt ap kaklu. Neaizdod savas brīvības bez vajadzības projām").

2. Māksliniekam un radošam talantam no svara ir brīvība un netraucētība, ko ļoti lielā mērā apdraud sieva un ģimenes dzīve, ģimenes rūpes. Daiļrade ir tramīgs putns, kas parasti aizlaižas, tikko praktiskā dzīve nāk tuvumā ar savu „klaburjakti", ar savu troksni un burzmu.

3. Jābūt uzmanīgam dzīves biedrenes vai dzīves biedra izvēlē. Ja to paņem tādu, kam par mākslu un pašu mākslinieku nav nekādas intereses, tad tas mākslinieka intereses un viņa darbus arī nerespektēs. Bet tā kā mīlas lietās otru cilvēku tik viegli aizmest projām arī nevar, tad mākslinieks Blaumaņa vārdiem runājot, ir „piesējies tikpat, kā pie poļu vezuma".

Bet tāda neizdevīga un nepiemērota izvēle māksliniekiem allaž vien krīt, jo mīlas, resp. seksuālās lietās strādā „lielā daba", kam pavisam citi nolūki un kas ar mākslas interesēm ne ikreiz rēķinās.

4. Ķā tiešām ar tādu precēšanās gribu mākslinieks var cīnīties, to Blaumanis pierāda ar savu personu, ar savu dzīvi, ar savu, kaut arī sāpīgu, bet tomēr pamatīgu atteikšanos no mīļotās sievietes apprecēšanas.

---

*) 8. (21.) sept. „Latvijas" lit. pielikumā parādījās Blaumaņa dzejolis „Maldu cerība", uz ko šis aizrādījums varētu zīmēties. (Sal. Kop. r. X. 97, 98. l. p.)[85]

5. Kā līdzekļus pret šo precēšanās tieksmi Blaumanis ieteic ar prātu jūtas apspiest un ievadīt citā gultnē; mīlēt, bet neprecēt, kā Ģēte; tad vēl — mīlai pretī nolikt darbu.

6. Un tad — kā spoža zvaigzne acu priekšā vienmēr lai stāvētu — māksla.

4. Mīla izmantojama mākslas veicināšanas un sekmēšanas nolūkiem.

Ar mīlu ir tikpat kā ar uguni vai ūdeni. Abi šie dabas elementi var nodarīt lielu postu (piem. ugunsgrēka gadījumos, ūdens plūdos), bet viņi var arī būt vislielākie lietderīga darba darītāji, kad tos prot izmantot. Ūdens un uguns taču dzen tvaika mašīnas, velk dzelzceļu vilcienus, dzen okeana milzīgos tvaikoņus u. t. t. Viss te atkarājas, kā prot šos spēkus izmantot, kur un kā prot lielos dabas spēkus novadīt.

Tāpat tas ir arī ar mīlas jūtām un seksuālo enerģiju. Viņai var ļaut aizplūst: 1) tikai baudas nolūkos, 2) viņu var izlietot sava organisma un savas dzīves postīšanai un var to 3) izlietot arī produktīvā radošā mākslas darbā.

Ja neiztērēta viela, ko ražo seksuālie dziedzeri, uz āru neiztērēta plūst asinīs, tā pārvēršas par tā sauktājiem hormoņiem jeb ierosinātājiem, kas spārno garu un radošo darbu. Šinī ziņā sieviete un seksuālā sfaira var būt un ir taisni mākslas darba veicinātājas. Te interesantas ir K. Kraujiņa atceres par Blaumani šinī jautājumā: „Sarunas pārgāja uz seksuālo jautājumu. Jauna un stipra miesa prasot pēc kairinājumiem un vieglāk to pievarot grēks ar zaļganām acīm. Es tik ilgi pilsētā dzīvojis un miesīgas mīlestības lietās vēl tīrais profāns. Tas šolaiku vīriešu acīs vislabākā naivitāte; pat daiļās pilsētnieces par to smietos kā par lielāko apgrēcību. Bet tomēr tas tā esot. Šis pats jau ar' kādu reizi mīlējis sievieti un izmīlējis to līdz galam šķīsti. Fiziskā šķīstība — tā esot tā baltā vaidelote, kas cilvēkā uzturot mūžīgu uguni, izkausējot jūtas un izlejot tās skaistās radības sapņu formās. Viņam patīkot Tolstoja sieviešu atklātība, Meterlinka sapņojums un Ibsena lieliskais dziļums."

Te Blaumanis izsaka to domu, ko tagad apstiprina arī jaunāka laika seksuālās zinātnes: aizturētās seksuālās kaislības liek darboties fantazijai un izpaužas radošā enerģijā, kas veido mākslas darbu. Izšķērdība ar seksuālo enerģiju ir izšķērdība arī ar radošo garu.

5. Mīlas un seksuālos jautājumos vajadzīga estētika un takts, tiklab praktiskā dzīvē, kā mākslā.

Spēcīgām emōcijām vienmēr ir tendence „šaut pāri par šņori," tendence kļūt pārmērīgām, novirzīties no normālās gaitas. Sevišķi tas sakāms par seksuālām jūtām un kaislībām. Bez tam seksuālās jūtas ir turamas ētikas un zināmas estētikas rāmjos. Ja viņas no tiem izlēc, tās tiek piedauzīgas, neētiskas un riebīgas. No šiem aspektiem Blaumanis brīdina jaunos mākslas talantus. Un šinīs brīdinājumos atkal parādās paša Blaumaņa ētiskā, un estētiskā personība. Sakarā ar viņam piesūtīto jaunā rakstnieka K. Štrāla lugu „Brūnā" Blaumanis starp citu izsaka arī savas domas par seksuālas dzīves ētiku un estētisku.

„Psīcholoģiski gluži nepareizi man tomēr izliekas, ka Zeltis ne ar aci nepamirkšķinādams (nezin, vai pat iesakās savu zīmīgi — glēvo „jā"?), kad dabū zināt, kāda viņa leva ir? Šai punktā vīrieši mēdz būt drusku vārīgāki. „Par šo lietu vīrietis nevar tikt pāri", Hebbels liek teikt kādam par savu tikai pavesto un nevis jau dzemdējušo mīļāko, un man viņam jāpiebalso. Ja Jūs tik brīvi domājat, — labi Jums, es par to tik varu brīnēties. Arī šai lietā esmu pārāk liels estētiķis. Ja kaut kur dzirdu, ka bērns piedzimis, tad savā fantazijā tūliņ arī redzu norisināmies visu to, kam vajaga būt notikušam, lai bērns varētu dzimt. (Izlaidums.) Es nevaru dzert no svešas glāzes, varu ēst tikai tad ar otra kaņoti, ja ar to ēdis man simpatisks cilvēks, un es lai gultos pie sievas, kuŗu nez' kāds purpulauska izbaudījis?! Man tas grūti būtu izdarāms, nemaz nerunājot par to, ka šāda sieva laulībā nedod garantijas, vai par maniem domātie bērni ir tiešām mani? Bet Zeltim tas viss viena alga. Vai viņš izteic Jūsu uzskatus?"[86])

Tā tad, ja mīlā nav vajadzīgās ētikas, tad tā drīz paliek pretīga un riebīga.

XIII. R. Blaumaņa māksliniecisklā darba ētika.

Šī māksliniecisklās ētikas daļa aplūko tos ētiskos aspektus, kas izpaužas un kas vērā ņemami sakarā ar mākslinieka darāmo darbu. Bet ja kāds darbs var skārt ētiskos aspektus, tad tas ir — mākslas darbs. Kāpēc? Vai estētikas sfēra nav ārpus ētikas? Vai estētiskām vērtībām nav patstāvīga eksistence? Tomēr nē. Mākslas, estētikas un ētikas lauki cieši saiet kopā. Estētiskās vērtības allaž vien ir arī ētiskās vērtības. Mākslinieks mākslā neietver vienīgi dabas parādības, dabas skaistumu, bet arī visu plašo un dažādo cilvēku attiecību un gara pasauli. Māksliniekam ir jātēlo gan cildenas, gan noziedzīgas cilvēka dabas, gan tikumiskas, gan netikumiskas attiecības. Tāpat arī cilvēka intimā dzīve. Šo psīchisko, tikumisko un netikumisko, labo un noziedzīgo parādību ietveršana mākslas darbos ir nenovēršami saistīta ar ētiskiem aspektiem. Te atkarājas no mākslinieka takta, vai viņš rada ētiska vai neētiska rakstura mākslas darbu. Te sastopas estētiskas un ētikas principu sfēras.

Tā tad: ētiskie aspekti izpaužas mākslas darbā vispirms jau ņemot vērā viņa saturu, tur ietverto vielu. Otrām kārtām, ētisks jautājums ir, kā un ar kādu taktu šī viela apstrādāta. Trešām kārtām, ētisks aspekts ir tas, ar kādu rūpību mākslinieks apstrādā savu mākslas darbu, kas lemts plašākai publikai, tā tad ir sociāls fakts.

Daži citi mākslas darba ētiskie aspekti tiks redzami no sekojošā sīkākā iztirzājuma. Blaumaņa jauno talantu audzināšanas darbs dod pateicīgu vielu šādam iztirzājumam. „Mācības grāmatas“ Blaumanim par saviem ētikas principiem, zināms, nav. Bet viņa praktiskā darbība šinī laukā nav sliktāka par labu mācības grāmatu. Mēģināsim šo viņa praksi, šos viņa ētiski-paidagōģiskos norādījumus sakārtot, sistēmatizēt un formulēt attiecīgos principos.

1. Takts un smalkjūtība seksuālo problēmu tēlošanā.

Dzimumu savstarpējas attiecības ir visplašākā cilvēcisko attiecību katēgorija. Te visvairāk faktu, notikumu, darbību, ainu u. t. t. Te visvairāk dziļu jūtu un emōciju. Šim parādību laukam visvairāk tendence ietverties mākslas darbos.

Bet seksuālo attiecību lauks arī tāds, kur, šķiet, visvairāk tiek grēkots reālā dzīvē un kur arī itin viegli var ētikas principus pārkāpt mākslinieks seksuālas dzīves parādības attēlodams. Te vajadzīgs liels takts un daudz smalkjūtības. Tāpēc arī par šo Blaumanim ar jaunajiem māksliniekiem jāizkaļo lieli kaļi. Jaunie mākslinieki, kas paši deg mīlas un kaislības ugunīs, ar lielu sparu laužas iekšā šinī spēcīgo emōciju sfērā un mēģina to gan apdzejot, gan notēlot. Un te tad allaž tiek grēkots pret vajadzīgo taktu un smalkjūtību.

Tā, piem., sakarā ar kādu K. Štrāla stāstu, ko tas piesūtījis Blaumanim rediģēšanai un atsauksmei, Blaumanis raksta:

„Bet, brālīt, priekš kā Jūs to gabalu esiet rakstījuši? Kur šis zaldāta izmisums var iziet caur, kad pat Niedra raksta, ka dvēsele mazgājas tēvzemes mīlestībā kā pavasaļa plūdos!? Un visa tā nešķīstība — kur lai tā atron patversmi? Jūs zīniet, ko Ģēte „Faustā" saka: „Man darf das nicht vor keuschen Ohren nennen, was keusche Herzen nicht entbehren können." Špīsers gan visai labprāt „dzen" negantu nešķīstību, bet par to rakstīt viņš neatļauj, un lasīt viņš to arī negrib. Un — cenzors to arī nu it sevišķi negrib. Tā tad šimbrīžam tam gabaliņam jāpaliek neizlietotam."[87]) —

Kādā citā vēstulē tam pašam K. Štrālam sakarā ar šīs pašas dabas jautājumiem Blaumanis saka:

„Es neesmu spēcīgu izteicienu pretinieks. Bet tādi vārdi „derēsim, ka dabūšu", „grābstīties ap ciceniem" drusku tak par stipriem. Dzejnieka spēks neguļ drošsirdībā, ar kādu tas zināmus, no vispārības par nepielaižamiem atzītus vārdus lieto, bet gan izteikto jūtu stiprumā un gleznu uzskatāmībā un raksturu spilgtumā."[88]) (Pasvītrojums mans. P. B.)

Tās pašas vēstules beigās Blaumanis lūgšus lūdz: „Mīļo, dārgo, rakstiet taču tādas lietiņas, kas drusku tālāk nost no tā kāj... un no censora sarkanā zīmuļa."

Tad — padoms Viktoram Eglītim sakarā ar šiem pašiem jautājumiem:

„Tad vēl vienu padomu: savaldi drusciņ savu kaislību... Es saprotu: šķīsti puikas kā Tu, kas dzīvē visu to karstumu neizbauda, dara to uz papīra. Bet tad krāsas iznāk par daudz rupji sakļautas kopā. Tā vieta „Salā", kur aprakstīts, kā vecis jaunai sievai visas vietas izbučojis, katrā ziņā būtu mīkstināma. Tā vieta ir par kailu un bez plīvura, īsts mākslinieks šādu vietu nekad nerādīs. Pārskati savu jauno darbu, un ja tur Tu atrod šādas spēcīgas-kreptīgas vietas, tad mīkstini tās. Jauni mākslinieki bieži to notura par spēku, kas vairāk nekas nav kā nesavaldīšanās."[89])

Ja mākslas darbi domāti bērniem un jaunajai paaudzei, tad Blaumanis vēl bargāks un nesaudzīgāks. Tā, piem., kad K. Štrāls grib dot kādu stāstu A. Ķeniņa rediģējamam rakstu krājumam „Jaunības literātūra", tad Blaumanis Štrālam raksta: „Ķeniņam, saprotams, skice derētu tikai tai gadījumā, ja epizode ar Noliņa pavešanu tiek izlaista. Jo lai gan visa tā būšana diezgan aizklāti un smalki tēlota, tomēr priekš bērniem tā neiet."[90])

2. R. Blaumanis brīdina jaunos talantus no pāragras savu darbu klajā laišanas.

Bet kas tad tur būtu ētisks, kas neētisks? Vai tas nav jautājums, kas stāv pilnīgi ārpus ētikas sfēras un kompetences?

Tā vis nav. Katrs klajā laists darbs jau ir sociāla parādība. Tas domāts sabiedrībai, plašākām aprindām. Un te pamostas jautājums: kāda tiesība rakstniekam apgrūtināt publiku, paņemt viņas laiku, spēkus un uzmanību ar negatavu un nevērtīgu darbu lasīšanu. Ja skolotājam jālabo skolnieku domrakstu burtnīcas, tad skolotājs par to nevar ģunnēt: tas viņa paidagōģiskais pienākums. Bet ja skolnieki savas domu rakstu burtnīcas liek lasīt un labot publikai, tad tā jau ir netaktiska lieta, uzbāzība.

Tā tas ir arī ar jauno rakstnieku „domu rakstiem", resp. negataviem un vēl neizstrādātiem mākslas darbiem.

Krievu pazīstamajam rakstniekam Čechovam kāds cilvēks, kas sevi iedomājies par rakstnieku, piesūta biezu manuskriptu, romānu, ar piezīmi, ka viņš to uzrakstījis dzēruma stāvoklī, kad viņa rakstnieciskā fantazija bijusi sevišķi sakarsēta. Lai romānu izskatot cauri un drukājot, bet tikai par labu honorāru.

Uz visu to Čechovs piezīmē:

„Ko nu runāt par drukāšanu! No tā pagāna tikai par viņa nederīgā manuskripta izlasīšanu vajadzēja ņemt pāris tūkstošu rubļu!"

Apmēram tāpat būtu jāsaka arī sabiedrībai un publikai, kuŗai jaunie talanti uzspiež lasīt savus negatavos mākslas darbus. Sevišķi vēl tas sakāms, ja mākslinieks to dara paviršī, bez rūpīga un nopietna darba, bez dziļas un nopietnas gribas dot iespējami labāko un pilnīgāko darbu.

To ļoti labi saprot Blaumanis. Tāpēc viņš jaunos mākslinieku pēc iespējas attur no negatavu darbu publicēšanas.

Tā, piem., K. Štrālam Blaumanis raksta:

„Jūsu „Kains“ man nemaz nepatīk. Ne tur spara, ne sajūsmas. Par ko viņš Jums pašiem tik mīļš? Es viņa nevaru izlietot bez pārstrādāšanas no Jūsu puses. Bet labāk ķeraties pie jauniem darbiem.

Es jūs ar pilnu vārdu ievedu literātūrā un ceru, ka Jūs man paliksiet uzticams, kamēr es pie „Pēt. Av.“ būšu. Sevišķi viena lieta man nepatiktu: ka tie darbi, kuŗus es izbrāķēju, nepārlaboti parādītos citur. Šādus štukus mūsu jaunie dzejnieki bieži vienizdara. Draudē pat tā darīt. Ja Jums ir uzticība uz manu labo garšu, tad tak jums pietiks, ka viena balss Jūsu darbu notiesā, un Jūs nekārosiet, lai visa publika to dara. Jūs nepazīdams, es tomēr jūtu tādu savādu siltumu priekš Jums, un Jūs tādēļ nedomāsiet, ka es turpmāk kādu darbu atraidīdams, to daru aiz nezin kādiem ļauniem iemesliem! Es savā laikā Jākobsona Kārli esmu slīpējis un vīlējis, un kad kādu laiku viņš rakstīja sliktus pantiņus, un es viņus „Dienas lapā“ nedrukāju, tad es „uz viņu biju kļuvis greizsirdīgs!“ Man taču tāds pārmetums no Jums nebūs jāpiedzīvo?“[91])

Te ir jārunā par divkārtīgu ētisku aspektu: 1) par ētiskām attiecībām starp diviem māksliniekiem un 2) par ētiskām attiecībām starp jauno mākslinieku un publiku.

Tāpat Blaumanis L. Laicēnu attura no pāragras savu darbu klajā laišanas. Apskatot Laicēna dzejas, Blaumanis saka, ka „esot manāma dzejnieka roka, tak lai sargoties vēl no klajā laišanas. Kādā īstā tēvijas kalendārī vai seklā avīzītē dažus no tiem ar prieku nodrukāšot, bet kas tā tad būšot par neapskaužamu uzvaru. Tā jau esot iesācēju slimība: redzēt savus pantus nodrukātus — vienalga, kaut uz siļķu pusmucas... Vajagot sevi rokā ņemt, daudz lasīt un izglītot prātu un jūtas, tad radīšoties dvēselē dziļums. Ar to vēl nepietiekot — pāri tam dziļumam jābūvē stiprs paškritikas tilts. Vismaz kādus pāŗa gadus lai vēl paciešoties. Gan jau visu panākšot ar laiku, kad prāts būšot nogatavojies.“ (K. Kraujiņš.)[92])

Otrs aspekts pāragrai jauno talantu darbu klajā laišanai vēl tas, ka ar to tiek bojāta jaunā talanta reputācija.

„Tās pāŗa kapeiciņas diskreditē par rubļiem nākamos labākos darbus... Viens spēcīgs dzejols iespiež viņa autora vārdu lasītāju atmiņā, 100 vāju padara viņa vārdu tikai tādu kā pretīgu.“ Tā Blaumanis atrunā Lin. Laicēnu no savu negatavo dzejoļu publicēšanas.

Publika nav pētnieks. Viņa nemīl izpētīt visus zināma rakstnieka darbus, viņa nemīl izpētīt tos nelabvēlīgos apstākļus, kas kādu mākslinieku kavējuši darbu labāki pastrādāt. Nē. Publika, sabiedrība, tā sprież tikai par to, kas acu priekšā un tad arī tikai galvenos un lielos vilcienos. Pāris darbu izlasa, un ja tie nepatīk, ja tie nepilnīgi, tad notiesā mākslinieku, tā sakot, visā visumā. Izveido savā apziņā māksliniekam sliktu reputāciju. Un tas jaunam māksliniekam nav ne patīkami, nedz arī izdevīgi.

Trešām kārtām vēl: kritikas iespaids. Ja kritika labvēlīga, tad jaunais talants var drīzi atgulties „uz lauriem" un tur guļot nogulēt arī savu talantu.

Vai arī otrādi: kad kritika asa un barga, tā patmīlīgo un slavas kāro jauno talantu var tā sarūgtināt un sabiedēt, ka tas noliek spalvu vai uz ilgāku laiku, vai arī uz visiem laikiem.

Tāpēc Blaumanis arī ieteic jaunajiem talantiem atklātībā parādīties ar zināmu uzmanību un ieiet literātūrā katrā ziņā „pa godam".

3. Jaunam talantam vajag savu darbu strādāt rūpīgi, tiklab iekšējā satura, kā ārējā izpildījuma ziņā.

Šis literāriskās ētikas princips ir it kā iepriekšējā principa papildinājums. Pie pilnīga un vērtīga mākslas darba mākslinieks resp. mākslas talants tiek: 1) ieguldot darbā daudz radošās enerģijas, pienācīgi ilgi pie tā strādājot un 2) strādājot pie tam ar iespējamu r ū p ī b u. Šī rūpība parādās literāriskā darba izstrādājumā: plānā, stilā, valodā, pat — uzrakstīšanā. Šis pēdējais, t. i. u z r a k s t ī š a n a izliekas kā sīkums, bet pie šī „sīkuma" ir tomēr vērts uzkavēties. Sīkumi allaž vien vislabāk raksturo cilvēku un arī — mākslinieku.

Uzklausīsim arī te Blaumani.

Par šo tematu viņš uzrakstījis pat nelielu rakstiņu: „Iesācēju rakstnieku ievērībai". Sniedzam šo rakstiņu visā viņa pilnībā.

„Slavenajam pasaku sacerētājam Andersenam ir pasaka, kurā tas stāsta par sulaiņiem, kā tie gaŗā rindā ap kādas princeses troni stāvējuši. Jo tālāk no troņa un tuvāk pie durvīm, jo vairāk tie izvērsuši krūtis, jo augstāk pacēluši galvas. Ar šiem sulaiņiem varētu salīdzināt lielu daļu no lat-

viešu iesācēju rakstniekiem. Jo mazāk viņiem dāvanu, jo lielāka viņu iedomība. Šī iedomība neparādās tad vien, kad kāds viņu darbs vai nedarbs tapis nodrukāts un kritika to nopēlusi, nē, viņas zīmes uzspiestas arī jau manuskriptam.

Nav viegli tam, kam ar iesācēju rakstnieku manuskriptiem darīšana! Gandrīz vai visi tā rakstīti, it kā rakstītājam priekš visa cita būtu bijis laiks, tikai ne rakstīšanai. Pat īsi dzejolīši dara tādu iespaidu. Otrs iespaids ir tas, ka rakstnieks nav vis iesūtījis sava darba norakstu vai apdomīgi izstrādājis pārrakstu, bet pašu pirmo uzmetumu, tā saukto „bruljonu". Sacerētāji paši bieži to arī piemin, lūgdami atvainošanu par neskaidru rokrakstu, izdzēstām, izstrīpotām vietām, klekšiem u. t. t., pie tam allaž pielikdami, ka vēlas, lai iesūtījums jo drīzā laikā (daži pat noteic nākamā numurā) taptu nodrukāts.

Ieskatoties šādās vēstulēs un manuskriptu kaudzēs, tiešām jāapbrīno rakstnieku iedomība un paviršība. Vai tad jau nu katrs tūliņ tīrskaņu zvanu lējējs? Vai tad nevienam neiekrīt prātā, ka tas laiks, ko tas ar savu ātrrakstīšanu sev aiztaupījis, lasītājam redaktoram caur nepazīstama, neskaidra rokraksta izburtošanu desmitkārt top atņemts! Mēs negribam sacīt: „Ja nav vaļas, nevajaga rakstīt, neviens taču uz to nespiež!" Īsts dzejnieks — it sevišķi pie mums — var atrasties tik nelaimīgos apstākļos, ka „tas gars" viņu dzen rakstīt un viņam i r jāraksta, ar visu nevaļu. Labi viņš to dara. Bet kāds jods viņu skubina, savu darbu tūliņ arī i e s ū t ī t kādai redakcijai? Entūziasms, sajūsmināšanās nav, ar Ģēti runājot, līdzīgi siļķu precei, kuŗa gadiem var stāvēt iesālīta. Bet entūziasmā dzimušam d a r b a m — tam taču nostāvēšanās var būt tikai par svētību. Laiks atsvešina, un zināma lieta, ka mums priekš visa sveša ir skaidrākas acis nekā priekš aprasta. Tādēļ ikkatrs jauns rakstnieks darītu pareizi, savu manuskriptu vismaz pusgadu cieti turēdams ieslēgtu un tad to atkal ņemdams rokās, nevis lai aizsūtītu kādai redakcijai, bet p ā r s t r ā d ā t u. Kam šis ieteiktais pusgads izliekas par gaŗu, tas lai apdomā, ka mūžība papīru kurvī vēl gaŗāka, un ja kāds ir apdāvināts un viņam savā iedomībā šķiet, ka ar to vien jau pietiek, tad lai paklausās, kā viens no mūsu laika vislielākiem rakstniekiem strādā.

Mēs domājam Tolstoju, par kuŗu lasāmas avīzē „Rusk. Ved." šādas ziņas: Savā technikā dzejnieks atgādina vecos gleznotājus. Tiklīdz kā viņam plāns kādam darbam gatavs un viņš sakrājis lielu daudzumu studiju, tas ātri uzmet uz papīra skici līdzīgi zīmējumam ar ogli, nekavēdamies pie sīkumiem. Šo skici dabū viņa laulātā draudzene vai viena no

viņa meitām, vai arī kāds tuvīns draugs skaidrai norakstīšanai. Pa ieradumam Tolstojs raksta uz diezgan parasta papīra ceturtdaļloksnēm, ar īsti lieliem burtiem. Dažu dienu viņš pieraksta ap 20 lappušu, kas iztaisa vairāk kā pusi no drukas loksnes. Strādāt viņš mēdz starp pulksten 9 rītā līdz pulksten 3 pēc pusdienas. Kad noraksts uzlikts uz viņa rakstāmā galda, tad tūliņ sākas pārstrādāšana un proti, arvien vēl sīkumos neielaižoties. Izstrīpojumi, iemetinājumi rindiņu starpās, piedējumi sānos, augšā un apakšā, lapām dod raibu izskatu. Otrs noraksts, trešs piedzīvo tādu pašu likteni. Dažas nodaļas šitā vai desmit reižu top pārrakstītas. Ar nenogurstošu izturību dzejnieks strādā tāļāk, tikai pa starpām atpūzdamies. Šai radīšanas periodā viņš izlieto visus savus spēkus, lai katrs viņa tēlotais varonis taptu iekšēji patiess, un šīs pūles viņš izskaidro ar bieži lietoto sakāmu vārdu: „Zeltu dabū caur daudzkārtēju sijāšanu un skalošanu.“ Tikai reti viņam izdodas kādu skatu ar pirmo reizi pilnīgi gatavu uzrakstīt, kā tas pie dažām vietām romānā „Anna Karēņina“ noticis.

Kad dzejnieks pēc nogurdinoša darba sasniedzis zināmu skaidrības grādu, viņš jauno ražojumu saviem tuviniekiem lasa priekšā, lai vēl pirms nodrukāšanas varētu izlietot viņu piezīmes. Stingrāko kritiku allaž mēdz izteikt viņa laulātā draudzene, savas domas grāfam pilnīgi atklādama. Reizēm dzejnieks piekāpjas, reizēm tas cieti aizstāv savu iztēlojumu.

Pa laikam sacerētāja darbība mēdz būt galā, kad manuskripts nodots iespiešanai; ne tā pie Tolstoja. Drukas lokšņu korrektūra viņu modina uz atjaunotu darbu. Kamēr darbs salikts burtos, dzejniekā sakrājušies daudz jaunu iespaidu, kuŗi viņam apstrādāto jautājumu rāda pavisam citā gaismā. Bet tā kā drukas lokšņu malas šauras, tad tur daudz nekā vairs nevar piespraust klāt, un Tolstojs attura pēc iespējas savas domas atpakaļ. Nu nāk otrā korrektūra. Arī pēc tās uz drukātavu korrektūras loksnes gluži raibas aiziet atpakaļ. Un ja viņam 99 reizes viena un tā pati drukas loksne taptu nodota pārlabošanai, tad tomēr tas pats atkārtotos allaž no jauna. Paškritika pie Tolstoja ir ārkārtējā mērā attīstīta — jau otrā dienā viņš redz padarītās kļūdas — bet pie korrektūras viņa skats top vēl skaidrāks, un dažu nodaļu dzejnieks tā pārgroza, ka tās vairs nevar nemaz pazīt.

Kad reiz par darbību mākslā bij runa, Tolstojs sacīja: „Mākslā neviena niecina nedrīkst atstāt neievērota, tādēļ ka dažreiz pusnorauta poga kādas personas dzīvi no zināmas puses var attēlot. Tā tad arī poga ir jāapraksta. Bet pusnorautai pogai, jāattiecas vienīgi uz darba i e k š ē j o būtni...“

Tā rada Tolstojs savus nemirstīgos darbus! Un nu, latviešu nepacietīgie ātr- un vieglrakstītāji, viegl- un ātrrakstnieki, mācaties no viņa kā jāstrādā! Kā bleķi kaļ — tas zināms. „Zeltu dabū caur daudzkārtēju sijāšanu un skalošanu!“[93])

Šī lielā ģenija rūpību savu mākslas darbu izstrādāšanā Blaumanis noliek mūsu jaunajiem mākslinieciem priekšā kā mākslas darba izstrādāšanas un rūpības paraugu. Ja jau liels ģenijs un piedzīvojis rakstnieks un mākslinieks atrod par nepieciešamu tikdaudz rūpīgu un koncentrētu pūļu ieguldīt savā strādājamā darbā, tad cikkārt vairāk gan to nevajadzētu darīt mazākiem talantiem un vēl iesācējiem! Bet cilvēka iedomība ar viņa talantu allaž vien ir otrādā samērā. Liels talants un ģenijs allaž vien ir kautrīgs, kamēr sīks talantiņš bieži vien ir skaļš, kliedzošs un iedomīgs. Bet ar šo cilvēka rakstura ļaunumu ir jācīnās un Blaumanis savā pašaizliedzīgā audzināšanas darbā arī no šīs cīņas neatsakās. Jo visa audzināšana taču pa lielākai daļai ir cīņa ar cilvēka iedzimtām vai agrāk ieaudzinātām vājībām.

Šī jauno mākslas talantu iedomība un paviršība, izrādās, nav tikai mūsu jauno mākslinieku vajība.

Arī krievu rakstniekam Čechovam savā laikā jaunie rakstnieki daudz sūtīja atsauksmei savus darbus. Un viņš tāpat nonāca līdz izmisumam cīnoties ar nekārtīgi un nevīžīgi sarakstītiem manuskriptiem.

Tikai viss še sacītais nav jāiztulko tā, ka visi jaunie rakstnieki obligātoriski būtu nevīžīgi un nekārtīgi. Bet daži, bez šaubām, tādi ir. Bez tam nav jāaizmirst, ka daudzi starp jaunajiem iesācējiem ir pseudo-talanti vai sīki talantiņi, kas cer uz ātrām sekmēm un vieglu karjēru vai ievērību. Bet ja tādas ātras sekmes nenāk, tad atslābst, nomet pasāktos mēģinājumus mākslas laukā un piegriežas citam, piemērotākam darbam.

Bez tam vēl jāatzīmē, ka jauno rakstnieku un mākslinieku paviršībai ir arī savs nopietns ētiskais aspekts. Ja kāds cilvēks pie otra griežas pēc palīdzības, tad vajag taču zināt arī mēru un neprasīt no otra pārmērīgus upuļus. Viena lieta ir iesūtīto mākslas darbu palabot, otra — to pētīt un burtot cita nevīžīgi un nesalasāmi sarakstītos manuskriptus.

Jaunajiem iesācējiem ir jāsaprot, ka mākslā vērā ņemami arī techniskie sīkumi.

4. Nepārdot savu pārliecību par naudu un nestrādāt literāriskos organos ar šaubīgu reputāciju.

Ar literātūru un mākslu ir tāpat kā ar mīlu. Mīla zaudē savu ētisko un estētisko vērtību, kad to sāk pārdot par naudu.

Kaut arī mākslinieks ir spiests eksistences cīņā savus darbus pārdot par naudu, tad tomēr jāgādā, lai pārdodamais darbs nonāktu iespējami zolīdās rokās. Kā ir atsevišķi cilvēki ar sliktu reputāciju, tā ir arī žurnāli un izdevēji ar tādu reputāciju. Un ja nu rakstnieks vai mākslinieks stājas dažādās kaut arī veikaliskās darīšanās ar sādām šaubīgām personām vai firmām, viņš kaitē savai labai slavai.

Tā piem. Blaumanis atrunā jaunos talantus arī ņemt dalību žurnālā, kuru vada nezolīdas rokas. Kādā vēstulē K. Štrālam viņš raksta: „Vēl man jāpiezīmē, ka A. Niedra nopircis „Austrumu", un drīzumā tajā sāks laist vaļā savus stāstus. Bet es nevēlos, ka Jūs šimbrīžam pabalstītu vīru, kas gan kā rakstnieks ir liels, bet kā cilvēks ir mazs."[94])

Kad Veinberga „Rīgas Avīze" bij kompromitējusies, ejot vienā frontē ar cara žandarmiem un vācu baroniem, tad katrs daudz maz progresīvs mākslas un kultūras darbinieks no sakariem ar Veinberģi un „Rīgas Avīzi" atturējās. Bet ja kāds ar „Rīgas Avīzi" sāka „tīties", tad progresīvie cilvēki uzlūkoja tādu par ētiski tikpat kā mirušu. Tā piem. Blaumanis kādā no savām Al. Būmanim rakstītām vēstulēm piezīmē par Melngaili.

„Pēt. Melngailis nomiris „Rīgas Avīzē". Miers viņa pišļiem! (Gribēju gan te vienu verbu likt!) Ja būtu manī klausījies, būtu vēl tagad dzīvs..."[95])

Nezolīdas apgādes bij ne tikai Blaumaņa laikā: tādas ir bijušas arvienu un ir arī tagad. Tāpēc šis Blaumaņa atzīmētais literātūrētikas princips tikpat svarīgs, ja pat vēl svarīgāks un vērā ņemams ir arī mūsu dienās. Arī tagad ne tikai jaunie rakstnieki, bet pat vecākie dažreiz saistās ar lubinieciskām un citādi šaubīgām firmām. Kā sekas tam ir divkāršs ļaunums: 1) stiprināta tiek nezolīdo izdevniecību reputācija, pabalstīts viņu nevēlamais uzņēmums un maldināta nepietiekoši kompetenta publika, 2) kompromitēts un mazvērtīgāks (vismaz ētiskā ziņā) tiek pats mākslinieks.

Vēl viens svarīgs literāriskās ētikas jautājums ir — pārliecības lieta. Pārliecība ir katra cilvēka nopietni pārdomāts, pieņemts un par savu padarīts pasaulviedoklis. Pasaulviedokli kā pārliecību atbalsta ne tikai loģiskais

prāts, bet arī jūtas un griba. Pārliecība ir katra cilvēka psīchiskais mugurkauls. Ap viņu kā dzīva miesa aug visa cita atziņu, jūtu un centienu pasaule. Pārliecība ir arī katra cilvēka dārgums, ko viņš aizstāv visiem spēkiem, par ko viņš gatavs cīnīties. Par savu pārliecību cilvēki ir pat savas dzīvības atdevuši. Un pret tādiem cilvēkiem var izturēties ar dziļāko cieņu, kaut arī viņu pārliecības pat maldīgas bijušas. No svara ir tas, ka cilvēks visu savu dziļāko sirsnību, savu dvēseli ir šai pārliecībai atdevis. Ciešas pārliecības cilvēks ir cienījams kā augstvērtīgs gribas un rakstura cilvēks. Uz tāda var daudz ko būvēt.

Kā pretstati ciešas pārliecības cilvēkiem ir svārstīgas un grozīgas pārliecības cilvēki, kas drīz savus uzskatus maina. Tāds cilvēks ir ētiski mazvērtīgs, sevišķi vēl ja pārliecības grozībai nav pamatā dziļas pārdomas, nopietnu pieredzējumu un pārdzīvojumu. Tauta tādus cilvēkus sauc par „vēja rādītājiem". „Kā vējiņš pūš, tā salmiņš danco" — tā ar dziļu nicināšanu tauta raksturo viņu šaudīgo rīcību.

Bet sevišķi nicināmi ir tie, kas savu pārliecību groza un pārdod par — naudu, par acumirklīgiem praktiskiem labumiem. Un tādu cilvēku nav trūkums. Dažreiz 24 stundu laikā tie apsviežas riņķī uz 180°, atkarībā no materiāliem labumiem, kas viņiem nodrošināti. Bet tie nav cilvēki, tie ir chamēleoni. Uz tādiem neviens nekā nevar būvēt un nevienam viņi nebūs ieguvums.

Lūk, šādus chamēleonus, šādus savas garīgās sejas, savas labākās dvēseles satversmes pārdevējus R. Blaumanis dziļi nīda. No pārliecības pārdošanas par naudu viņš nopietni brīdināja savus jaunos „audžu dēlus". Tā piemēram jaunajam (tanī laikā) rakstniekam K. Kraujiņam viņš saka: „Grēks tomēr pārdot savu skaidro pārliecību par skanošiem vaŗa grašiem."[96])

Rakstura un ētiskas dabas cilvēks vienmēr rīkojas saskaņā ar savu pārliecību. Tā arī R. Blaumanis. Kādā vēstulē V. Eglītim viņš arī saka: „Es nevaru pret savu pārliecību spriest un darīt."[97])

5. Nedzīties pēc sensācijām un nekārot pēc lētas populāritātes.

Cirkiem reti kad trūcis apmeklētāju, klauniem reti kad trūcis aplausu un „sēnalu" literātūrai reti kad trūcis lasītāju. Bet cirkus klaunu godu un sēnalu literātūras autoru populāritāti reti kāds mākslinieks būs apskaudis.

Sēžot reiz cirkū ar jauno rakstnieku K. Kraujiņu, Blau-

manis arī izsaka interesantus uzskatus par dažiem literāriskās ētikas jautājumiem. Kraujiņš savās atmiņās raksta:

„Klauni, šie bēdīgie viduslaiku ķēmekļi, nejēdzīgi gorījās un, divdomīgās frazes pavadīdami ar piedauzīgiem žestiem, spekulēja uz publikas simpātiju. Vej, kā tie nabadziņi lauzoties — ne-esot ne cilvēka ģīmja vairs, — pukojās Blaumanis. Bet aklā publika aplaudēja. To pašu darot daži rakstnieki, tā saucamie „literāriskie klauni". Pūļam tie imponējot, lai vai gals, tās pašas maizes garozas dēļ. Grēks tomēr esot pārdot savu skaidro pārliecību par skanošiem vaļa grašiem. Šis to nespējot un tāpēc šķīries no Zālīša lēģera. Ar reklāmiozo dakteri bijuši draugi, tagad viens otram vairs rokas nesniedzot"...[98])

Kas kāro pēc lētas populāritātes un pēc nekultūrālo masu simpatijām, tam jānolaižas līdz šo nekultūrālo masu zemajai mākslas gaumei. Daudzi mākslinieki arī to dara. Viņiem no svara ir publikas resp. masu piekrišana, lēta populāritāte un nauda. Īstam māksliniekam jārīkojas otrādi: tam nekultūrālās masas jāceļ uz augšu, jāizglīto viņu estētiskā gaume. Tas ir viens no svarīgākiem mākslas uzdevumiem.

6. Literātam un māksliniekam vajadzīga zināma literāriska kautrība.

Zināma kautrība vajadzīga katram cilvēkam, kas dzīvo sabiedrībā, neatkarīgi no viņa pasaulviedokļa, partijas u. t. t. Kas pats sevi ņem lielīt, ņemas pats ar sevi dižoties, tas modina publikā ne visai simpātisku jautrību.

Šāds pašslavēšanās un cildināšanās laiks bij uznācis pēc 1905. gada, reakcijas laikā, ar tā saukto dekadenci, kuru ievadīja Viktors Eglītis.

Toreizējo dekadentisko rakstnieku pašlielībai tad nebij ne mēra, ne robežu. Tie sevi dēvējās par ģenijiem, dieviem, par Šekspīriem, Dantēm, etc., pat par vairākiem ģenijiem un dieviem kopā.

Šo parādību tad — neatkarīgi no kreisā virziena kritikas — apkaroja un no tās brīdināja jaunos rakstniekus arī Rūdolfs Blaumanis.

„Kad cilvēks atklāti lielās: es esmu Kristus, Jeremijass etc. (Fallijs), tad man par to nāk smiekli. Patiesi lieli cilvēki tā nedara, ja tie nav no ārprāta salnas ķerti." (Blaumanis — vēstulē R. Jirgenam).[99])

Tāpat Blaumanim nepatīk Dr. P. Zālīša pārāk lielā reklāmēšanās.

Uzsverot šo īpašību Blaumanis, varbūt, arī intuitīvi juta, ka īsti lieliem talantiem mēdz piemīst zināma kautrība, jo viņi redz ne tikai savu vērtību, bet arī savas kļūdas. Ar īsti trokšņainu skaļumu daba apbalvojusi tikai izcilus gara tukšiniekus. Talants rada ievērību ar savu talantu, aprobežotība un caurmērība ar savu ārējo troksni.

7. Nevēlama ir arī pārmērīga kautrība un pasīvitāte daiļrades, mākslas un zinātnes laukā.

„Dzenis ir raibs, pasaule vēl raibāka," teic sakāmvārds. Un tā ir: cilvēkos ir daudz dažādību un pretišķību. Arī māksliniekos, zinātniekos, kultūras darbiniekos.

Dažs no jaunajiem mākslas un zinātnes talantiem par daudz strauji tiecas ar saviem darbiem tikt atklātībā, cits atkal pa daudz kautrīgs un nedrošs.

Kā viens, tā otrs ekstrēms jeb galējība nav vēlami. Te nav slikts ar zināmu ironiju tā dēvētais „zelta vidusceļš".

Kultūras darbinieku, mākslas un zinātnes darbinieku, kas tiešām var kādas tautas kultūru celt, nekad nav par daudz, tāpat kā kādas tautas kultūras līmenis nekad nav par augstu. Tāpēc ētiski nav attaisnojams tāds cilvēks, kas šo kultūras darbu var strādāt un kas tomēr nestrādā. Zināms, pie tiesas jau par to nevienu saukt nevar, jo juridiskās normas nav pārkāptas, bet ētiskās normas gan.

Rūdolfs Blaumanis arī šinī ziņā bij ļoti jūtīgs un kur vien kādu spējīgu talantu redzēja, to skubināja roku pielikt pie lielā kultūras darba tautas labā. Te raksturīgi viņa „karļi" ar cand. phil. R. Jirgenu.

(Sk. Blaumaņa vēstuli R. Jirgenam: R. Blaumaņa kopoti raksti XI. sēj. 122.—125. l. p.).

Parasti ir tā, ka katram talantam ir arī vajadzīgais spars sevi reālizēt, t. i. izpaust uz āru un izteikt. Šī izteiksmes tieksme, gatavība un spars jau īstenībā pieder pie talanta vai ģenija garīgās struktūras. Bet kā visur, tā arī te ir savi izņēmumi, savas dīvainības un īpatnības. Viscaur harmoniski noskaņotu un spēju ziņā samērotu un līdzsvarotu talantu un ģeniju tāpat ir maz. Allaž vien vienas spējas attīstība ir gājusi uz otras spējas rēķina. Dažreiz piem. doma un fantazija ir spēcīga, bet griba vāja. Sakarā ar gribas vājību arī — kautrība.

Tādu kautrību, resp. pārmērīgu kautrību un izteiksmes nedrošību pazina arī ģeniālais Rainis, kas apm. 20 gadu veda

cīņu ar sevi: būt vai nebūt viņam dzejniekam? Šo Hamleta problēmu atrisināt viņam palīdzēja Aspazija.

Tādiem talantiem ar pārmērīgu izteiksmes un reālizācijas kautrību ir tiešām no liela svara kāds drošinošs vārds, kāda palīdzīga roka, vismaz ceļa gaitas sākumā. To labi zin arī Blaumanis, tāpēc viņš jaunajos talantos ved cīņu ar šo samērā diezgan kaitīgo vājību.

8. Mākslinieku interešu aizstāvēšana pret sabiedrības uzbrukumiem.

Parasti prasa, lai cilvēks vienmēr ievēro sabiedrības intereses. Bet ir arī tā, ka reizēm un pat ļoti bieži jāprasa, lai sabiedrība izturas taisnīgāki pret atsevišķiem cilvēkiem vai cilvēku grupām.

Pilsoniskās sabiedrības nevērīgā un niecinošā izturēšanās pret rakstniekiem Blaumaņa laikā bij diezgan parasta parādība.

Piem., tā turīgā pilsonība, kas grupējās ap „Baltijas Vēstnesi", ar nicināšanu skatījās uz latviešu rakstniekiem un rakstniecību. Šī pilsonība, kuŗā zināms, ietilpa arī akadēmiski izglītotā latviešu intelliģence: ārsti, advokāti u. c., negribēja arī ne dzirdēt par rakstnieku pabalstīšanu.

Šis „Balt. Vēstn." starp citu raksta: „Kur patiesi nopelni būs, tur tie nepaliks arī turpmāk neievēroti, tāpat kā līdz šim noticis."

Uz to Blauminis, aizstāvēdams latviešu rakstniecību un rakstniekus, atbild:

„Rakstniekiem esot jāgādā par savu dzīves uzturu kā ikkatram citam cilvēkam. Zelta padoms — tikai mēs nesaprotam, kādēļ tas te izteikts. Vai kāds rakstnieks līdz šim nebūtu gādājis un rūpējies par savu uzturu un pārtiku? Taisni tādēļ, ka tas notiek un rūpes par dienišķo maizi mūsu rakstniekus kavē, vajadzīgā mērā nodoties savai mākslai, taisni tādēļ jādibina rakstnieku fonds, no kuŗa nevis uzturami — to neviens nav paģērējis, — bet pabalstāmi mūsu rakstnieki tādā kārtā, ka tie varētu tikt pie augstākas izglītības un kaut cik vairāk brīva laika. No arāja neviens negaidīs, lai tas ar vienu roku tura arkla balstu, ar otru Homēru, no rakstnieka prasa, lai tas ar vienu roku pelna maizi, ar otru raksta. Mūsu apstākļi ir, diemžēl, tik sīki, ka pie mums no

rakstniecības vien, viņu skaidrākā un dižākā nozīmē ņemot, nevar dzīvot, lai arī par katru darbu samaksātu vēl labāk nekā to līdz šim dažas redakcijas darījušas. Te jānāk palīgā visai tautai. Pēc „Balt. Vēstneša" domām tas nevajadzīgs, tādēļ ka patiesi nopelni līdz šim tapuši jau ir bez tā pienācīgi ievēroti un atalgoti."[100])

Uz „Balt. Vēstneša" iebildumiem, ka rakstnieki par saviem darbiem saņemot pienācīgu honorāru, R. Blaumanis atbild:

„Bet tā jau ir tā lieta, ka ar to tā saukto pienācīgu honorāru mūsu rakstniekiem vien nepietiek. Kas ir pienācīgs honorārs? Rūdolfs Blaumanis savā laikā savu joku lugu „Zagļi" Rīgas Latviešu Biedrības teātrim uz visiem laikiem atdevis par 10 rubļu lielu honorāru. Mēs prasām „Vēstnesim" vai tas bij pienācīgs vai nepienācīgs honorārs? Joprojām „Vēstnesis" klaji atzīst, ka rakstniecība mūsu rakstniekiem ir blakus darbība un tad iesaucas it kā sabijies: „Sevišķus rakstniekus mēs taču nesāksim uzturēt, par kuŗiem nemaz nevar galvot, vai viņi jel maz vairs ko ražos!" It kā tikai ar nevaļu kaujoties nemirstīgi darbi varētu rasties! Ka mūsu literātūrā vēl nav tādu darbu, ar kuŗiem mēs varētu pasaules vērību griezt uz sevi, pie tā taisni ir vainīga mūsu kā blakus darba piekoptā rakstniecība. Priekš liela darba vajaga visu, nedabītu spēku! Bet „Vēstnesim" jau bail, ka kādam rakstniekam netaptu rokas pilnīgi brīvas, un tādēļ tas tautā steidzas celt neuzticību, teikdams, ka tautas pabalstīts rakstnieks sāks pūt un slinkot. Bet ka kūtrība kādam pabalstītam studentam varētu piemesties, tās aizdomas izteikt „Vēstnesis" sargāsies."[101])

Tālāk jezuitiskie, labi atalgotie un paēdušie advokāti un ārsti no „Balt. Vēstneša" nekaunās rakstniekus pamācīt, ka „īsts rakstnieks raksta, dzīts un skubināts no sava gara".

Uz to Blaumanis atbild:

„Ka īsts rakstnieks raksta, dzīts un skubināts no sava gara, tas teikums pie latviešiem jau nu līdz apnikšanai daudzināts. Saprotama lieta, ka viņš to dara. Bet vai tad īsts gleznotājs neglezno, īsts komponists nekomponē, ģeniāls aktieris nespēlē, „dzīts un skubināts no sava gara"? Pat skursteņslauķis izslauka skursteni, „dzīts un skubināts no sava gara", tas ir, viņš padara savu darbu, uz to vislabāko un visrūpīgāko. Bet visiem māksliniekiem atļauts skatīties arī uz naudas ieņēmumiem, tikai latviešu rakstniekam vien nē. Tiklīdz tas to dara, atskan saucieni: „Viņš raksta par naudu!" tas ir tik-

daudz kā: viņa raksti vairs nekam neder. No rakstniek a vien prasa ideālismu, kādam cilvēks nevar kalpot un kādam arī neviens cits nekalpo. Vai ārsta uzdevums ir raust naudu gubā, vai cilvēkus atsvabināt no ciešanām? Neviens neliegs, ka pēdējais ir viņa uzdevums. Un tomēr viņš par savām pūlēm ņem naudu, „viņš ārstē par naudu!" Bet nevienam nenāk prātā, viņam to pārmest. Nu jā, tamdēļ — ka viņam no sava amata jādzīvo. Vai advokāta dzīves uzdevums ir kļūt bagātam, vai ļaudis pamācīt, kas tiesa un taisnība? Saprotams, ka pēdējais viņa uzdevums. Bet viņš par savām pamācībām, par savu padomu ņem naudu un reizēm vēl ļoti dārgu. Nu jā, arī viņam, lūk, jādzīvo. Labi. Un rakstniekam? Hm, tam jau ir blakus darbība, kas viņu uztur, izskaidro „Vēstnesis" gudri..."[102])

Noslēdzot jautājumu par pabalstu un naudas iepaidu uz literātūru, Blaumanis saka:

„Ir tiesa, nauda nespēj „gluži visu", tas ir, rakstniekam dāvanu viņa nevar iedot, bet dāvanas izkopt un ražošanas spēju pacelt un stipri veicināt ganvar arnaudu. Tur lai runā pretī, cik grib. Ar sudraba lietu rasinātam dzejas stādiņam allaž uzplauks jo koši ziedi."[103])

Tanī laikā turīgā latviešu sabiedrība labprāt pabalstīja studējošo jaunatni, bet rakstniekus nē.

Kad Blaumanis aizrāda uz šādu ačgārnību un netaisnību, tad turīgie filistri paskaidro, ka no augstskolu mācekļiem ar laiku būšot visādi labi „lietas koki", un arī — rakstnieki.

Par šo jautājumu Blaumanis no rūgtiem pieredzējumiem piezīmē:

„Ka tikai no augstskolu mācekļiem gaidāms un cerams, ka ar laiku izcelsies krietni rakstnieki, ir „Baltijas Vēstneša" jauks sapnis, kuru piepildāmies tas jau nu „gaidījis un cerējis" 20 gadu. 20 gadu apmēram latviešu studentiem top sniegts pabalsts. Viņi tapuši par ārstiem, mācītājiem, advokātiem, inženieriem, tikai par ievērojamu rakstnieku vien vēl neviens nav attīstījies. Vēl neviens „studēts" nav pārspējis mūsu „nestudētos" rakstniekus. Tā tad teikums, ka pabalstīdami Zinību Komisiju viņas centienos, tas ir, dodami tikai studentiem naudu, mēs veicinām ar to savu rakstniecību un esam veicinājuši savus rakstniekus, ir ne tik vien gluži greizs, bet arī pārāk smieklīgs."[104])

Tā sauktajās Zinību Komisijas vasaras sapulcēs katru gadu apskatīja arī literārisko gada ražu un ņēma bargi kritizēt rakstniekus, kuŗi ar badu kaudamies atklātībai sniedza savus darbus.

No rakstniekiem prasīja daudz, bet dot pabalstu ziņā nedeva nekā. Studentiem, turpretim, deva samērā daudz, bet prasīt neprasīja nekā.

Tāda netaisnība stipri sarūgtināja arī Blaumani, un viņš ar rūgtu ironiju jautā „Balt. Vēstneša" bagātajiem kungiem un līdz ar to visai turīgai pilsoniskai sabiedrībai:

„Kā būtu, ja kādus gadus darītu otrādi: vasaras sapulcēs kritizētu studentus, un ziemas sēdēs izdalītu stipendijas rakstniekiem!"[105])

Kautrīgo un bailīgo Kaudzītes Reini, kas zem pseudonīma R. Vidzemnieks nobijies, ka nu ar šādu polemiku rakstnieki iekļuvuši „ļaužu valodās", Blaumanis drošina:

„Rakstnieks, par kuŗu nerunā, ir dzīvs mironis."

„Sava raksta sākumā rakstnieks R. Vidzemnieks nožēlo, ka rakstnieki iekļuvuši ļaužu „valodās". Man šī sūrošanās nesaprotama. Pēc manām domām, rakstnieks, par kuŗu nerunā, ir dzīvs mironis. „Zobgalīga, nicinoša" nozīme latviešu rakstniekam bijuse un būs pie gluži neizglītotiem ļaudīm, kuŗi tā no korespondenta" un paskvilanta nekādi nevar nošķirt. „Zobgalīga, nicinoša" nozīme rakstniekam arī būs pie uzpūtīgiem augstskolotiem vīriem, kuŗi ar zināšanām vairāk vai mazāk pildītu galvu tura augstāku par jūtu bagātu sirdi, „zobgalīga, nicinoša" nozīme rakstniekam beigās allaž būs to naudinieku starpā, kuŗi cilvēka vērtību vienīgi meklē viņa makā. Tie citi sapratīs viņa „gaušanos par diezin ko nesasniegtu", sapratīs viņa „dvēseles mokas" un neņems viņus tādēļ „valodās" — ļaunā nozīmē."[106])

Tālāk Blaumanis atbild uz jautājumu: kādēļ tad gluži rakstnieks ir jāpabalsta?

„Tādēļ, ka mūsu pienākums ir mūsu kultūru veicināt." Mums jārūpējas par to, ka mūsu vidū rastos domātāji un mākslinieki, patiesības un daiļuma mīlētāji... Ja devējs dodams domātu, ka pabalsta personas un nevis savu rakstniecību, tad būtu labāk, ka tas savu artavu paturētu kabatā. Tādā kārtā dots devums kļūtu par dāvanu, kuŗa darbu nepagodinātu, bet saņēmēju personu pazeminātu.[107])

Tas ir augstākā mērā ētiskas dabas uztvērums. Rakstnieks nav ubags, bet darbinieks, kas, vismaz kaut cik taisnīgi atalgojams, bet ne pavisam noplēšams.

XIV. R. Blaumaņa estētiskās audzināšanas vispārējie principi.

Ŗ. Blaumanim, kā jauno mākslas talantu audzinātājam, bij savi paidagōģijas principi. Šie principi sadalās divās lielās grupās: a) vispārējie un b) speciālie.

Vispārējie māksliniecisķās audzināšanas principi ir tie, kas kopēji visām mākslas nozarēm: dzejai, mūzikai, glezniecībai, pat kultūras darbam vispār.

Speciālie ir tie principi, kas īpatnēji atsevišķām mākslas nozarēm: īpatnēji dzejai, īpatnēji skatuves mākslai u. t. t.

Vispirms pakavēsimies pie vispārējas dabas estētiskiem principiem, paņēmieniem un metodēm, ko Ŗ. Blaumanis pielietoja savā māksliniecisķās audzināšanas darbā.

1. Vispārējas izglītības un pasaulviedokļa vajadzība.

Neviens mākslinieks nav domājams bez izglītības. Katram māksliniekam ir vajadzīga sava speciālā aroda izglītība. Bet šī izglītība ir tikai daļa no vispārējās izglītības, kā zars ir daļa no vesela koka. Kā koka organisms ir tas, kas baro atsevišķo zaru, tā arī vispārējas izglītības koks ir tas organisms, kas baro atsevišķo, speciālo māksliniecisko izglītību.

Bet vispārējas izglītības centrs, noteicējs un zinātņu samēra uzturētājs ir — pasaules uzskats jeb pasaulviedoklis.

Pasaulviedoklis ir cilvēka sajēga par a) „lielo dabu" un par b) sociālo dzīvi. Tur ietveras jautājumi: 1) par pasaules celšanos, 2) par cilvēka celšanos, 3) par dvēseles jeb psīches būtību, 4) par dievību, 5) par dabas likumiem, 6) par sociāliem un vēstures likumiem, 7) par sociālās dzīves galvenām parādībām, 8) par dzīves mērķiem un uzdevumiem.

Pasaulviedoklis ir cilvēka dabas un dzīves filozofija.

Filozofiju dēvē par zinātņu centrālsauli. Tāda viņa tiešām ir. Bet no otras puses filozofija, savukārt, ir arī tāds logs, centrāllogs, pa kuru cilvēks aplūko visu pasauli un visu dzīvi.

No tā, kāds kuram šis logs, atkarājas ļoti daudz; atkarājas **ko** šis cilvēks saredz pasaulē un dzīvē, kā arī tas, **kā** viņš visu saredz.

a) Blaumaņa tieksme pēc izglītības.

Blaumaņa skolas izglītība bij diezgan šaura un nepietiekoša. To viņš arī sajuta, un pats visiem spēkiem centās pēc

izglītības paplašināšanas un zinātniska pasaulviedokļa izveidošanas.

Šo viņa izglītības tieksmi raksturo šāda Jirgenam rakstīta vēstule:

„Es tevi gribēju apgrūtināt ar vienu lūgumu. Tāpat kā še Pēterburgā profesori sastādījuši kursus priekš pašmācīšanās, tā tas esot Berlīnē arī. Vai Tu nu man nevarētu atsūtīt šāda kursa sarakstu priekš filozofijas. Es ļoti sāpīgi sajūtu, ka man daudz, daudz trūkst un gribētu kaut cik iegremdēties vispār dziļākā gara dzīvē. Tu, laikam, pats arī filozofē. Vai varbūt, Tu man nesastādītu grāmatu sarakstu, kuras pēc kārtas lasot, var dabūt pamatīgāku ieskatu modernajā filozofijā un dabas zinātnēs? Man tagad būtu iespēja caur Rāviņu dabūt ir aizliegtas grāmatas, ja tās būtu vajadzīgas. Vai es tās arī varētu lasīt ķeiz. bibliotēkā. Bet jāzin, kas būtu lasāms. Vai ir vērts iegādāties Nīcšes Antichristu?“[108])

No filozofiem Blaumanis lasīja Hēkeli un Nīcši. Sevišķi viņš mīlēja Nīcši. „„Tā runāja Zaratustra“ viņam bija... kā dzīvības un gudrības augstā dziesma... Un tas atstāja uz viņu lielu iespaidu. Kas Blaumani pie Nīcšes saistīja, tas bija jo sevišķi Nīcšes apbrīnojamais stils. Nīcši stila ziņā var uzskatīt par Blaumaņa skolotāju. Arī pats „Zaratustras“ saturs Blaumani ļoti interesēja...“ Tā par šīm Blaumaņa izglītības tieksmēm raksta prof. Dr. phil. P. Zālīte, kam ar Blaumani nācies daudz tikties un kopā strādāt. (Prof. Dr. phil. P. Zālīte. Rūdolfs Blaumanis, viņa darbi un nozīme literātūrā. Rīgā, 1923. g. 79—81 l. p. p.)

Blaumanis sapņoja arī par augstskolas izglītību, bet pie tās viņš netika. Viņš, kā daudzi citi lieli talanti, palika pats sava augstskola, kas vienā un tanī pašā laikā izglītoja un audzināja arī veselu jaunu māksliniekuu paaudzi.

b) Izglītības trūkumus R. Blaumanis spilgti redz arī pie citiem.

Izglītības trūkuma negātīvo nozīmi R. Blaumanis redzēja ne tikai pie sevis, bet arī pie citiem, gan jau atzītiem, gan vēl tikai iesācējiem māksliniekiem un kultūras darbiniekiem.

Tā piem., viņš izsakās par rakstnieku Janševski. „Otrs vīrs redakcijā, kurš varētu būt šefs, ir Janševskis. Viņam gan laba žurnālista technika, bet trūcīga vispārēja un nepietiekoša estētiskā izglītība. Neprot mēra ieturēt. Gandrīz vai katrā numurā palaiž kādu negaršību valā. Tā tad tas neder kā šefs.“[109])

Par pazīstamo kritiķi Teodoru Zeifertu viņš saka: „Teodora laiks ir pagājis... Mums vajag kritiķu un publicistu ar lielu un citādu izglītību nekā Niedras kungam. Teodora izglītība ir par mazu priekš tām matērijām, pie kuŗām tas reizēm ķeŗas.“[110])

Blaumanim nepatīk seklums un paviršība.

Kādā vēstulē viņš raksta Jirgenam: „Ja tu gribi būt tikai pamatīgs tas jo vairāk iepriecinoši, jo pie mums pedantērija prasa upuŗus pa vienam, — paviršība pa simtiem. Katrs trešais pie mums ir dzejnieks, katrs piektais kritiķis un zinātņu vīrs.“[111])

Mēģinot iztaisīt savu laukstrādnieku P. Līcīti par literātu, viņš sāpīgi atduŗas uz izglītības trūkumu un raksta:

„Šis stāsts pierāda, ka Tu esi patiesi dzejnieka dvēsele. Man traki žēl, ka līdz šim tik nelabvēlīgos apstākļos esi dzīvojis. Tev, lūk, trūkst tās izglītības. To viscaur stāstā arī stipri var manīt. Kaut jel Tu būtu jaunāks vai neprecējies, ka varētu likties pie grāmatām! Ir jau atgadījies, ka cilvēki ar 20 gadiem tikai sākuši mācīties un ko sasnieguši. Bet tev jau ir 30 un bērns!“[112])

c) R. Blaumanis skubina jaunos talantus mācīties.

Blaumanis neaprobežojās ar to vien, ka redzēja vajadzības un trūkumus. Viņš aktīvi pūlējās arī tos novērst. Redzot izglītības trūkumu jaunajiem talantiem, viņš tos skubināja mācīties, izglītoties, un cik vien iespējams arī pats pielika palīdzīgu roku, lai viņu izglītības darbs sekmētos.

Aizbraucot no Petrogradas un starp citiem paziņām atstājot tur iesācēju rakstnieku Kraujiņu, viņš to skubina izglītoties un mācīties.

„Vēl pēdējie pamācības vārdi. Lai apmeklējot ticīgi publisko bibliotēku, tur varot studēt rakstniekus un literātūru. Tā lielā zinība lai paliekot vēlākiem laikiem: pa filozofiju rakņāties vēl esot agrs un neauglīgs darbs. Tāpat lai gatavojoties uz mājskolotāja eksāmenu, pēc „službas“ tak kaut kur būšot jāpaliek. Latviešu literātūra šimbrīžam nespējot uzturēt savus vislabākos literāriskos pilsoņus, kur tad nu vēl jaunos un iesācējus.“[113])

Otram tā laika jaunam rakstniekam un kareivim K. Štrālam Blaumanis rūpīgi apprasās: „Vai Jums tur Ostrovā nav pieietamas nekādas grāmatas, no kuŗām Jūs varētu mācīties? Un kādas grāmatas Jūs no latviešu valodā iznākušām vēlētos? Es mēģināšu Jums tās ieskapēt... Vislabāki būtu, ja Jūs ta-

gadējos apstākļos pēc iespējas maz rakstītu un labi daudz lasītu.“[114])

Tā tad: Blaumanim šķiet, ka jaunajiem mākslas talantiem vispirms jādzenas pēc nopietnas vispārējas un bez tam pēc attiecīgas speciālās mākslinieciskās izglītības un tikai tad jāķeras pie sava jaunrades darba. Šo savu atziņu Blaumanis arī mēģina lietā likt, kur un kā vien varēdams savās attiecībās ar jaunajiem talantiem.

d) Blaumaņa cīņa pret neauglīgo izglītību un cenšanās veicināt radošo izglītību.

„Cilvēks nevar būt liels, ja viņš nav radošs“. (Rainis).

Paradoksāli skan šie teicieni „neauglīgā izglītība“, „radošā izglītība“. Vai tādas maz ir, un kādas viņas ir?

Jā, tādas ir. Ir cilvēki, kas izglītību iegūst tāpat, ar tādu pat nolūku, kā skopulis iegūst naudu: vienkārši, lai viņa krātos un lai pats krājējs uz šiem krājumiem varētu sēdēt un priecāties par viņiem kā tādiem.

Neauglīga izglītība ir tāda, kas nekā nerada. Tā ir izglītība izglītības dēļ.

Bet ir arī citāda tipa cilvēki. Tie izglītību iegūst ne kā pašmērķi, bet tikai kā līdzekli, kā darba rīku. Tiem izglītība ir līdzeklis jaunrades darbam. Ar tādu mērķi iegūtu un tā lietotu izglītību var saukt par — radošo izglītību.

Īstenībā gan jaunrades darbu nedara pati izglītība, bet to dara radošais talants, radošais gars. Cilvēka radošais vai neradošais gars — tas te ir īstais jautājuma izšķīrējs. Talantam, kas apbalvots radošām tieksmēm, viss kalpo radošam darbam, arī viņa izglītība. Kam jaunrades dziņu nav, to arī izglītība turp nevirza.

R. Blaumanis ar visu sirdi un dvēseli stāv par radošo izglītību un apkaro nedzīvo, neradošo krāšanu un šo zinātņu krājējus, resp. zinātņu „skopos bruņiniekus“, kas tikai krāj, lai krātu, bet ne radītu jaunas vērtības.

Tādus viņš piem. redz tā laika cand. phil. R. Jirgenā, Kauliņā u. c. Bet lai runā pats Blaumanis, viņš te kādā Jirgenam rakstītā vēstulē tiešām runā kā liels psīchologs un paidagōgs:

„Par to vispārējo lietu — na, Tu man patiesībā esi aizbāzis muti. Izlasīju, pirms šo jauno paņēmienu sāku rakstīt, vēlreiz Tavu vēstuli un atradu tur Tavas sūdzības par vājo veselību. Ja tā Tevi kavējusi, tad Tu esi spoži attaisnots. Bet es lūdzu, bez izlocīšanās man atbildēt, vai tas tiešām tas

vainīgais iemesls? Proti, es gribēju bārties par to, ka Tu nekā priekš tiem mīļiem un nemīļiem latviešiem neraksti! Ir, lūk, mums vēl otrs tāds kungs kā Tu, kas arī „rezignējis", stāv kaktā, resp. sēd Pleskavā un skatās, kā mēs citi „strādājam" un ķēmojamies. Tas ir Kauliņš — die wandelnde Enzyklopädie. Tas nav slimīgs un nervōzs, tas vienkārši negrib nekā darīt, viņam „riebjas" viss mūsu „pīļu dīķis", „tur tikpat nekas neiznāks", „ko nu viens cilvēks" u. t. t., u. t. t. Pie tam viņš ir skaidrākais cilvēks, ideālists caur un caur, bet tikai pārņemts no tādas man neizprotamas apatijas. Es vēlreiz saku: ja Tu miesīgi tiešām tik vājš, ka visi spēki iziet priekš dienišķas maizes pelnīšanas, tad tur nav vārdam vietas. Bet ja nu spēka atliek? Un es taču negribētu ticēt, ka visus šos gadus tā nebūtu bijis — vai tad Tu neesi varbūt Kauliņš II.? Tev vēl kādi 30 gadi pie sevis būtu jāstrādā, tā Tu raksti, lai Tu nokļūtu pie skaidriem uzskatiem! Esmu pilnīgs mežons un nejēga filozofijā, bet tik daudz gan zinu, ka milzīgi daudz laika vajadzīgs, lai varētu nostaigāt garo ceļu no Epikuriem un Aristoteļiem līdz Kantiem un biedriem. Bet 30 gadu? Vai tam nevajadzētu būt mazam pedantam, kas tik daudz patērētu? Un tad: vai Tev tiešām tagad jau nav nodibinātu pasaules uzskatu? Ka tiem varbūt pēc 5 vai 10 gadiem drusku jāmainās, tas jau ir visas attīstības liktenis. Bet skaties taču tautā, kādi uzskati tai ir un kādi vīri viņu cenšas vest pie gaismas!? Vai Tev neaptekas sirds no visas tās putras, kas pie mums tiek savārīta? Es nerunāšu no dzejas, tur Tu nevari līdzēt — bet kritikā, dabas zinātnēs, populārā filozofijā, tautsaimniecībā? Tur Tu esi viens no mūsu kompetentākiem, un tomēr Tu ciet klusu! Neaizbildinies ar savu kaunīgumu, zu grosse Bescheidenheit ist nicht minder schädlich als zu grosse Eitelkeit. Nenoliedz nu savas skaidrās sirds! Tāda Tev ir — saprotams mit einem Erdenrest no dažādām duļķēm. Mans Dievs, eņģeļi mēs neviens neesam, kaut gan es nezinu, kādēļ Tev pret savu skaidrību būtu jāceļ ierunas. Tu taču nabaga mašīnista neesi apzadzis tā kā Niedras kungs, kurš, kā Ozols stāsta, ap svētkiem par prospekta steidzīgu nodrukāšanu apsolījis 25 r. ekstrā un tad to lietu — aizmirsis? Man liekas, Tava estētika ir slimīgi smalka palikuse. Tev „riebjas" mūsu garīgā purvā stāties par gļāvraci — kājas tiks ar dūņām, un vārdes lēks acīs. Un tur tak kaut kas jādara ir!" [115])

Kādā citā vēstulē R. Jirgenam viņš runā par to pašu te-

matu. „Tie vārdi par to 30 gadu studēšanu un neizstudēšanu mani tikai apstiprināja tajās domās, ka Tu esi ceļā uz Stubengelehrsamkeit, — ja tu neesi par lepnu palicis priekš latviešiem... Es jau nedomāju, ka Tu slinki pūsti, es turu Tevi partādu, kas mantu krāj viņas pašas dēļ (kā to skopulis dara ar zeltu), kas iemīlējies zinātnē un kam katrs puteklīts uz Aristoteļa un Platona grāmatām dārgāks un nopietni izpētāms. Tavā rokrakstā ir kaut kas, kas man liek bažīties no pedantērijas, jo šo veceni es turu par katras produktīvas darbības nāvētāju. Man ir pazīstami pāris ļoti krietnu latviešu, kuŗi ietinušies pedantērijas valgos un nekur vairs nevar tikt."[116])

Zināms, R. Blaumanis vēl tanī laikā neizprata, ka ir divējādi „gari", divējāda tipa „smadzenes". Ir vienkārši mācīti kungi, un ir — radoši talanti.

Šiem mācītiem kungiem parasti ir laba atmiņa, pie reizes arī sava čaklība un darba mīlestība, zināma godkārība, un ar šiem psīchiskajiem spēkiem un faktoriem viņi labvēlīgos materiālos apstākļos allaž tiek pie diezgan ievērojamiem zināšanu krājumiem. Viņi tiek par „mācītiem vīriem".

Bet ja viņiem trūkst radošās dziņas, tad viņu zināšanu krājumi nekad jaunās vērtībās nepārvērtīsies. Tad viņi no mācītiem vīriem nekad par **radošiem talantiem** netiks. Radītdziņa un radītspēja — tā ir tā, kas mācītu cilvēku dara par zinātnes talantu, par zinātnieku vai arī par radošo mākslinieku, par mākslas talantu. Un kam radoša talanta nav, to nekāda mācīšana un aģitācija par tādu nepataisīs. Arī nekādi zināšanu kalni. Tie varēs būt vislabākā gadījumā tikai tādas „ceļojošas enciklopēdijas", bet ne jaunu vērtību avoti.

Blaumanim šķita: kur ir zināšanas, tad jau 95% ir no tā, kas vajadzīgs zinātniska vai mākslinieciska tipa rakstniekam. Vajag tikai gribēt. Bet lieta jau tā, ka viņiem arī šīs pašas gribēšanas nav, jo šī radītgribēšana jau ir talanta īpašība.

Bet talanta šiem ļaudīm nav: viņiem tikai laba atmiņa citu radīto vērtību piesavināšanai un uzglabāšanai. Tas ir viss.

Bet cita lieta ir, kad izglītība un zināšanas tiek radošam talantam. Tur zināšanas it kā divkāršojas, trīskāršojas. Tur viņas paliek par ciešu pamatu, no kuŗa tad augstu jo augstu paceļas radošā gara jaunrades līdojumi. To Blaumanis zināja un juta. Viņš to juta pie sevis paša un pie saviem jaunajiem mākslas talantiem, saviem „audžu dēliem."

Viņa laukstrādniekam Līcītim bij gan savs neliels jaunradošs talants, bet izglītības trūkums nedeva šim talantam spārnus. Tāpat tas bij ar dažu labu citu jauno mākslas talantu.

Lūk šiem radošiem talantiem, tiem, kas rada un atstāj tautai garīgās vērtības, tiem, kas īstenībā radīja tautas kultūru — tiem Blaumanis novēlēja gūt daudz zināšanu, bet ne tiem, kas zināšanas tikai krāj un tālāk nevienam nedod.

XV. Blaumaņa stila un estētikas principi mākslā.

1. Cīņa pret banālo, novazāto mākslā.

Mākslai, starp citu, ir jābūt estētiski interesantai, tai jāsniedz bauda: vienalga ar jautru vai skumju aspektu.

Bet viens no psīchiskiem elementiem, kas padara lietas pretīgas un neinteresantas, ir — nevajadzīga atkārtošana, sen pazīstamu lietu atkal un atkal pārcilāšana.

Cilvēka gars visur, bet sevišķi mākslā, grib pārmaiņas, grib gūt kaut ko svaigu un jaunu. Uz jaunu un svaigu cilvēka ziņkārība ir lielāka, lielāka arī bauda to skatot un uztverot. Šo jauno un neparasto dzīvē un mākslā sauc par orīģinālo, bet parasto novazāto, apnikušo — par triviālo, banālo.

Pret šo novazāto, banālo tad arī Blaumanis ved cīņu un māca savus audzināmos „dēlus“ no tā izvairīties.

Tā piem. K. Štrālam, sakarā ar kādu piesūtīto stāstu, viņš raksta: „Konvencionāla ir iznākusi vieta, kur puika guļ pie krodzinieces un „kā neprātā satvēra tās roku un apklāja to ar bučiņām.“[117]) Tā ir nodilusi romānu fraze, kuras Jūs nedrīkstat lietot.“

Tādi pat „nodiluši“ mākslas elementi var būt arī lirikā.

Sakarā ar kāda tā laika mazvērtīga dzejnieka Ragovska dzeju grāmatu „Ziedonī un rudenī“, Blaumanis ar stipru ironiju raksta: „Viņa dzejas mīļākais priekšmets ir un paliek bučas un kas ar tām sakarā. Uz 40 lappusēm — tik bieza ir grāmatiņa — laimīgais dzejnieks apkampj, dus, glaužas un glāstās ap piecpadsmit reižu, nedziļi un dziļi skatās acīs, vairāk par divpadsmit un skūpsta ap 40 reizu.“[118])

Kad parastais, nodilušais savienojas ar parastajām „saldajām“, sevišķi mīlas jūtām, tad vēl runā par salkanību.

Arī no salkanības Blaumanis cenšas sargāt savus audzēkņus un rūpīgi ravē ārā no viņu darbiem šis salkanības elementus.

„Labāk par stipru nekā nepatiesi un saldeni; sirsnīņas, actiņas un tamlīdzīgas saldīgsnējas lietas" nedrīkst nopietnā mākslas darbā likt, aizrāda viņš savam laukstrādniekam, topošam literātam, P. Līcītim.[119])

„Tam dzejas gabalam viela smirdoši veca un romantiska,"[120]) piezīmē viņš par kādu K. Štrāla skici.

Tā tad nesaudzīga cīņa pret salkano, nodrāsto, banālo mākslas darbos!

2. Dabiskuma un īstenības princips mākslā.

Kaut gan daba un māksla ir it kā kontrasti, tad tomēr nekas mākslu nepadara tik dzīvu kā dabiskums un nekas tik nedzīvu kā — nedabiskums.

Dabiskums ir viens no lielākiem labas mākslas principiem. Mākslai gan ir tendence allaž novērsties no dabas un dabiskuma, bet šie novirzieni ātri izbeidzas, kā izsīkst tuksneša smiltīs sīki strautiņi. Reālais, dabiskais ir vienmēr tā zeme, pie kuras piedurīties māksla gūst savu spēku un no kuras attālinoties tā savu spēku zaudē.

Šo īstenību izjutis arī R. Blaumanis, un to viņš tad arī cenšas „iekalt" saviem audzēkņiem.

Tā piem. K. Štrālam sakarā ar viņa skicēm R. Blaumanis raksta:

„No skicēm vislabāk ir izdevusies „Teku, teku nepanāku". Es šo gabaliņu lasīju ar lielu interesi, un tas man savā naivitātē atgādināja Poruka labākos gabalus, kuros tas apraksta bērnu dzīvi. Tikai dažas vietiņas mani traucē un izrauj ārā no bērnu pasaules. Tā, p. p., iesākumā Noliņa teikums: „Bet filozofs es esmu tā kā tā! Un vai cilvēks pats labāks vai, ka viņa mugurā desmit rubļu vairāk vai mazāk!" Tas neskan pēc 14 gadu veca puikas, kaut gan Jūs tā laikam tos gadus esiet domājuši — un laikam es arī. Bet dabiski tas tomēr neizklausās."[121])

Kādā citā vēstulē Blaumanis vēl par šo pašu jautājumu raksta:

„Pagājušā nedēļā biju Rīgā, pa tam Jūsu sūtījums bija pienācis, un tā tikai tagad Jums par to varu pateikties. Nu, tik briesmīgs chaoss Jūsu galvā vēl nevalda, kad tādus štukus varat uzrakstīt. Tikai tas iesākums tur neder klāt un kādas piecas rindas prātojuma (... katram sava zvaigzne. Muļķi. Cilvēkam nav zv. u. t. t.). Jums šādas sentences

vēl neieaug dabiski stāsta gājienā, bet Jūs tās piesieniet kā klinģerus pie eglītes. Tādēļ nebrīnaties, ka es tās šimbrīžam strīpoju laukā. Nedomājiet, ka esmu domu pretinieks. Bet es negribu, lai Jums ietu tāpat kā Porukam agrāk ļoti bieži un arī vēl tagad: vietā nevietā tas bāžas ar savu filozofiju virsū. Gan jau arī Jums radīsies pareizā saprašana, kuŗā vietā pie sevišķa gadījuma var piespraust kādu vispārīgu patiesību. Jūsu tiekšanās uz to ir teicama, jo caur gara bagātām refleksijām stāsta vērtība ceļas."[122])

Mākslas ražojums arī ir zināms organisms. Šim organismam jābūt tikpat dabīgam kā dabas dotam un dabas izveidotam organismam.

Sakarā ar K. Štrāla lugu „Brūnā" Blaumanis saka: „Ja Jūs būtu nezin cik oriģināls, Dievs! — cilvēku radot Jums taču būtu jāievēro viņa skelets. Tas pats māksliniekam jādara ar viņa darba ideju. Tā viņam jāietērpj konkrētā notikumā, skelets dzīvā miesā. No piecām kājām un 2 galvas kausiem neradīsies cilvēks — lai tur nezin cik „jauno" stājas pie darba... Un es tā no sirds vēlētos, lai Jūs mūsu tautai nedodat cilvēkus ar trim p... tiem un vienu aci un pusotra deguna, bet skaistus, stiprus, īstus, normālus latviešus."[123])

Savu literārisko laukstrādnieku P. Līcīti pamācīdams, Blaumanis par šo pašu dabiskumu saka:

„Tu manus aizrādījumus, kā jāraksta, diezgan labi esi ievērojis. Ja vēl ko raksti, tad liec jo labi vērā: atturēties no tādas izteiksmes, kādu Tu sastopi grāmatās un sliktos stāstos. Vēl pie Tevis diezgan stipri var manīt šo slikto grāmatu iespaidu. Sirsniņas, actiņas un tamlīdzīgas saldīgsnējas lietas. Censties savas jūtas attēlot tik dabiski, cik iespējams. Ja apraksti kādu piedzīvojumu vai cilvēku, tad neizpušķo to „pēc grāmatas vīzes". Tas ir tas, kas labai garšai vismazāk patīk. Lūko visas lietas radīt tik plikas, cik iespējams. Ja jau daža vieta tad iznāks tāda, kā tās atklātībā nevarēs laist, tad es gan to nomīkstināšu. Labāk par stipru nekā nepatiesu un saldeni."[124])

Par dabiskumu, turpretim, Blaumanis izsakās atzinīgi. Rakstīdams Teodoram Zeifertam, viņš piezīmē par Zeltmata „Plaismu": „Plaisma ir par gaŗu stiepta. Vismazāk trešai daļai vajadzēja atkrist. Citādi šis tēlojums man patīk labi. Neviena vieta nav nedabiska."[125])

3. Gleznas un jūtas — galvenie dzejas elementi.

Kaut gan Blaumaņa mākslas audzināšanai bij galvenā kārtā praktisks raksturs, tomēr arī par mākslas būtību un mākslas galveniem principiem viņam šad un tad nācās izteikties.

Saviem jaunajiem audžu dēliem Blaumanim ne vienreiz vien nācās atgādināt mākslas un dzejas galveno būtību.

Tā piem. A. Austriņš par šo jautājumu atceras:

„Galveno vērību Blaumanis dzejā piegrieza gleznām, tad ritumam, bet par domām daudz nelāgoja. Dzeja nedrīkst būt kaila.“[126])

K. Kraujiņš atceras šādas Blaumaņa pamācības:

„Pavaļas brīžos, kad uzbrūkot sajūsma, lai dzejojot un lauzoties stilā. Lai nefilozofējot, bet rakstot ar gleznām kā Skalbe.“[127])

K. Štrālam par šo jautājumu Blaumanis raksta:

„Tagad mana interese priekš Jums kļuvusi vēl lielāka, pēc tam, kad izlasīju Jūsu garākos prōzas gabalus. Tajos ir kaut kas rupjš, bet ļoti spēcīgs. Man reti nācies lasīt iesācēju darbus, kas būtu tik maz aizņemti no citiem kā Jūsējie...[128]) Dzejnieka spēks negul drošsirdībā, ar kādu tas zināmus, no vispārības par nepielaižamiem atzītus vārdus lieto, bet gan izteikto jūtu stiprumā un gleznu uzskatāmībā un raksturu spilgtumā.“[129])

Kad nav jūtu vai gleznu, tad nav arī dzejas. Nav dzejas arī tad, kad jūtu „porcija“ par daudz sīka un niecīga.

Par šo jautājumu Blaumanis izsakās sakarā ar tanī laikā jaunā dzejnieka L. Laicēna viņam piesūtītām dzejām:

„Migla“ ir tāds dzejolis, kuŗu „notes brīdī“ var nodrukāt. Viņu lasot, tu paliec tikpat vēss, kāds tu biji. Nepakustas jūtas ne par $^{1}/_{100,000}$ collu pār savu līmeni. Tādus dzejoļus mans mīļais Linards ar Dieva palīgu nelaidīs klajā... Viens spēcīgs dzejolis iespiež viņa autora vārdu lasītāja atmiņā, 100 vāju padara viņa vārdu tikai tādu kā pretīgu.“[130])

„Tu nāksi vēl“ arī nav diezgan stipri sajusts.“ Tāpat vāji sajusts un pa daļai skalbiski „Ziemā“, „Alga“ — neder... „Siena“ ir drukājams dzejolis. Bet arī tāds pavēss un tā līdzība tāda ne itin... labāk gaidīsim vēl uz kaut ko gatavāku.“[131])

4. Saprotamība un loģiskums mākslā.

„Viņš ne acu galā nevarēja ciest sentimentālu jūsmošanu, bezveidīgu un neatbildīgu frazēšanu, kur aiz vārda nestāvēja jēdziens un noteikta domu gaita.“ (Art. Bērziņš).

Kaut arī dzeja nav filozofija, tad tomēr viņai jābūt skaidrai, labi saprotamai un labi uztveramai. Tāda ir visa lielo dzejnieku dzeja.

Neskaidrība, miglainība ir dzejas vājības un nepilnības zīme. Tāpēc šīs īpašības dzejā apkarojamas.

To Blaumanis arī dara, laizdams darbā visas savas audzinātāja un kritiķa spējas.

Šinī ziņā Blaumanim nācās cīnīties, tā sakot, uz divām frontēm: gan ar saviem skolniekiem, gan ar tanī laikā stipri izplatīto dekadentisko virzienu literātūrā. Dekadentu dzejnieki, kā zināms, nepiegrieza daudz vērības saturam un loģiskai domu gaitai. Viņi pat ieskatīja aloģismu un neskaidrību par sevišķu nopelnu, lielijās ar to un pārvērta allaž dzeju par nesakarīgu kravāšanos ar vārdiem, kuŗus var virknēt šādā vai tādā kārtībā, kad tikai skan un kad no viņiem iznāk šādas vai tādas gleznas, vai arī juceklīgi krāsu plankumi.

Blaumanis tādu domu jucekli un tādu apiešanos ar veselu cilvēka prātu nekad nevarēja atzīt. Bet šie rakstnieki bij ārā no Blaumaņa iespaidu sfēras, jo tie nebij viņa skolnieki un arī neklausījās uz viņa norādījumiem. Blaumanim tad cits nekas neatlika kā izlietot pret viņiem citu līdzekli, un tas bij — satīra. Blaumanis centās izcelt šo chaotiķu un aloģistu domu jucekļainos ražojumus un parādīt tos smieklīgā gaismā, jo „apsmieklis“ pieklājīgā formā, zobgalība un satīra ir viens no spēcīgākiem un iespaidīgākiem cīņas līdzekļiem.

Tā piem. par Falliju un Eglīti Blaumanis, tos satiriski kritizēdams, saraksta šādu dzejoli:

Fallio — Egliāda.

Veļi haosā spīvo,
Zil-ez'ros gosniņas klirst,
Olnīcā svinkurpēm klīvo —
Zibzaļas mākoņas virst.

Nolīņo ledstekās vēri,
Bizoņā pirmatnes mīts
Atziņā ieklimstas sēri,
Kļavaini vaski šķind rīts.

Zilgmajā mūžības veras:
S, pērnkumeļš līrīgs dūc,
Zvaigznīti virduma sfērās
Roka ar spiekgalu plūc.

Vaimanā sirds, kuŗu sārti,
Valgmais putraimi - zaļš,
Mūžībai zibrudi vārti,
Sapņa grēks nevarīgs, skaļš.

Iešmīgo nakts rūsas skailes
Saulčukstiem triumfā,
Nevaru dzīvot bez kailes,
Ilgu zūd Olimpā.

Vīstim svin-svīļu aurā
Tēvs ar dvesdvesmu skrien,
Viļņ-veļu blāvuma maurā
Kram-šķautni klintāji brien.

(R. Blaumaņa kopoti raksti IX., 192.—193. gp.)

Cilvēks allaž vien savus fiziskos trūkumus vislabāk redz — spogulī. Tāpat arī savus garīgos un dailes trūkumus viņš labāk saskata un arī s a j ū t tādā estētikas greizā spogulī. Blaumanis, kā jau teikts, šo līdzekli izlieto pret tiem sava laika dzejniekiem, kas sevi ieskata jau par gataviem.

Tikpat aloģisks un chaotisks kā Eglīts ar Falliju, bij arī Jākobsonu Kārlis. Kādu viņa dzejoli („Turies tu pie viļņu gala. Blaumaņa kop. r. XI. 325 lp.) Blaumanis ņem un parāda, ka šo dzejoli var lasīt tikpat labi no beigām un no vidus, kā arī no sākuma: iespaids viens un tas pats, loģiskais juceklis arī viens un tas pats.

Kādā citā satirā Blaumanis („Jautājums jeb balāde par balāžu dzejnieku". Kop. raksti IX. 186.—188. lp.) starp citu saka:

„Dažs domā: vai es kļuvis glups,
Ka pantu, Kārļa sadzejotu,
Es vairs pavisam nesaprotu?
Tāds diemžēl vēl nezināja,
Ka dekadentiem brīva kāja
Pa loģiku, kā tīkas, bradāt
Un prātu brizdu brazdām vadāt.
Kad tikai gleznas jaunas, svaigas,
Kad tikai skaņas mīkstas, maigas,
To saturu var katris klāt
Tak itin lēti piedomāt..."

Tā tad: kad tikai vārdi un skaņas, saturs — blakus lieta, loģika — tāpat.

Šo domu chaotiku, šo loģikas neievērošanu Blaumanis ļoti sīvi apkaro arī savu literārisko audzēkņu darbos, kā tas redzams no kādas vēstules K. Štrālam, kur Blaumanis iztirzā viņa uzrakstīto lugu „Brūnā" (sk. 6. nodaļā: „Kā drāmu rakstīt").

5. Kā rakstāms stāsts.

Bez atsevišķiem aizrādījumiem dažādos daiļrades jautājumos, Blaumanis reizēm sniedz veselu koncentrētu teoriju par to, kā radāmi atsevišķi dzejas veidi: stāsts, drāma u. c.

Piem. s t ā s t s. Aplūkodams un korriģēdams jauno talantu neizdevušos stāstus, viņš vispirms norāda uzrakstīto

darbu trūkumus un pēc tam cenšas aizrādīt uz pozitīviem radīšanas aspektiem.

a) Kā nevajag stāstu rakstīt.

„„Viešņa“ neder drukāšanai. Pirmā lielā kļūda ir tā, ka tur savērtas kopā trīs nemaz sakarā nestāvošas lietas: laitīšana, Minnas apzagšana un spokošanās. Ka viena pati persona visu stāsta, tas vēl nekādi to notikumu nesaista. Tad jau Trīnes grēku pirmais cēliens ar Hamleta otro varētu saderēt kopā tādēļ, ka tos uzved uz tās pašas skatuves. Tā laitīšana iznāk neestētiska un ir par garu izstiepta, tas apzagšanas stāsts ir vēl garāks. Pūlēdamies vecenes valodu dabiski attēlot, Jūs esiet aizmirsuši visu citu. Telefona drātis un stabi gan ir uz bildes, zirgu s.... uz ceļa, bet lauki un meži, debess un mākoņi — kur tie? Nevis pašu dabu mēs mākslā varam lietot, tikai viņas koncentrēto atspīdumu mūsu dvēselēs. Jūsu skicīte derīga tikai kā studijas gabaliņš. Bez vērtības priekš Jums tā nav. Jūsu acis caur tādiem gabaliem top aicinātas priekš novērošanas. Un jāsaka, novērotājs Jūs esat labs.“ No vēstules L. Laicēnam.)[132])

Tā tad, te Blaumanis norāda uz šādiem principiem, kuŗus nedrīkst pārkāpt stāstu rakstot:

1. Nevar savērt kopā tādas lietas, kas dabiski kopā nesader.
2. Nevar estētiskā darbā strādāt ar neestētiskiem līdzekļiem.
3. Nevajag stāstu stiept, bet rakstīt īsi un koncentrēti.
4. Stāstam nedrīkst būt daļu nesamērības: nevar citu aprakstīt par daudz sīki, un citu par daudz maz.
5. Nevar sniegt stāstā tādas lietas, kas nav pārkausētas jūtu un emociju zeltā, un dabas apraksti te nav izņēmums.
6. Stāsta rakstītājs nevar būt tāds, kas nav labs īstenības novērotājs, jo visam stāstā tēlotam ir jābūt rūpīgas novērošanas auglim.
7. Jaunam stāstu rakstniekam nevajag skumt par savu neizdevošos darbu, bet viņam vajag prast no savas neveiksmes mācīties, jo visvairāk cilvēks mācās no savām kļūdām.

b) Kā vajag stāstu rakstīt.

Apskatījis, kā nevajag stāstu rakstīt, R. Blaumanis dod jaunajiem talantiem arī aizrādījumus, kā stāsts īstenībā jāraksta. Viņš saka:

„Bet dariet taču turpmāk tā, ka Jūs to, ko esiet novērojuši, sakomponējiet par stāstiņu. Jūs sastopiet, p. p., kādu

raksturu, kas Jūs savas savādība dēļ kairina uz attēlošanu. Ņemiet šo karakteri un ieliekiet to interesantā sarežģījumā, kuru Jūs paši izdomājat. Un tad tēlojat šo cilvēku, kā tas izturētos, šos, Jūsu radītos apstākļos. Jūs pazīstiet skopu veci. Izdomājat situāciju, kur tam nākas ciest lielu kaunu vai maksāt daudz naudas. Iznāks interesanta cīņa. Jūs ziniet māti, kas ļoti mīļo savus divus dēlus: ielieciet šo mātes sirdi spīlēs. Rādiet apstākļus, kuros mātei jāzaudē viens dēls un lieciet viņai nežēlīgo lēmumu uz pleciem, ka tai pašai jāizšķiras priekš viena mīļota dēla nāves un priekš otra mīļota bērna dzīvības. Ne tēlojums vien dara stāstu pievilcīgu — to vislielākā mēra dara viņa radītā cīņa! Cīņa ar sevi, cīņa ar darbu, cīņa ar apstākļiem, cīņa liek lasītājam pa lapas pusēm drāzties uz priekšu ar aizturētu elpu. Ievērojiet to un mēģiniet to rādīt nākošā skicē. Ja Jūs esiet dzejnieks, tad Jums netrūks fantazijas šādu vielu atrast." (Vēstule Laicēnam.)[133])

Tā tad, lai pieredzējumus organizētu un pārvērstu stāstā, jāizpilda šādi nosacījumi:

1. Jāņem kāds savdabīgs un interesants raksturs.
2. Šis raksturs jāieliek interesantos apstākļos.
3. Šādi interesanti apstākļi ir tādi, kas nav gludi, bet sarežģīti.
4. Sarežģītajiem apstākļiem jābūt bagātīgiem ar cīņas elementu: cīņu ar sevi, cīņu ar darbu, cīņu ar apstākļiem un dažādām citām cīņām.
5. Cīņa ir viens no tiem elementiem, kas spējīgs radīt vislielāko interesi (kas „liek lasītājam pa lapas pusēm drāzties uz priekšu ar aizturētu elpu").
6. Arī tēlojumam pašam, notikumu gaitai jābūt interesantai.
7. Stāstu rakstītājam vajag labu stāstītāja spēju.

Tā tad: viens no vissvarīgākiem uzdevumiem, ko Blaumanis liek pie sirds stāstu rakstītājiem, ir — būt interesantiem un izvairīties no „sausuma". Arī kādā A. Niedram rakstītā vēstulē (15. martā 1898. g.) sakarā ar kādu Niedras „Austrumā" iespiesto stāstu Blaumanis saka: „Vakar es domāju visu dienu par to, kādēļ šī studija neiesilda, neiet pie sirds, bet vēl neesmu par to skaidrībā. Tomēr liekas, ka tam būs par cēloni zināms sausums stāstīšanā un tēlošanā"... Atzīmējot, ka arī citiem šis stāsts lāgā nav paticis, Blaumanis turpina: „Laikam gan tas sausums būs tas vainīgais. Nepietiek ar to vien, ka stāsta patiesi, jāstāsta arī interesanti. Pēdējais ir pat tas

galvenais. (Pastrīpojums mans. P. B.) Arī vistrakākās nepatiesības, ja viņas ir interesantas, sagādā tev baudu. Man ar'. („Blaumaņa un Niedras sarakstīšanās. Rīgā 1931. g. 69 lp.)

c) Stāstītāja talants.

Stāstu rakstniekam nepieciešamās labās stāstītāja spējas pa zemi nemētājas, un Blaumanis sirsnīgi nopriecājas, ja kur nekur tās var saskatīt. Tā piem., viņš vairākkārt atzinīgi izsakās par K. Štrāla stāstītāja spējām. „Vakar to (t. i. kādu stāstu. P. B.) pamatīgi izlūkoju cauri un nopriecājos atkal no jauna par Jūsu valdzinošo stāstītāja spēju. Pāri vilcienu, un visas personas top tik pazīstamas un mīļas, ka negribas nemaz no tām šķirties.“ [134])

Citā vēstulē: „Es nupat ieskatījos „Dieviņa ļaudīs“. Kas par spirgtumu, kas par talantu! Mums jaunākā laikā nav parādījies neviens tāds stāstītājs kā Jūs. Visi tādi nob..dējušies liriķi vien ir.“[135])

Bet kāds tad ir šis stāstītāja talants? Kādas viņa īpašības, iezīmes? To Blaumanis jau atzīmējis gan īsumā šeit, gan pa daļai jau agrāk pievestajos vēstuļu fragmentos. Te pasniedzam tikai kopsavilkumu.

1. Interesants stāstītājs ir tas, kas spēj sniegto stāsta materiālu padarīt tik valdzinošu un pievilcīgu, ka lasītājs ar aizturētu elpu drāžas cauri vienai lapas pusei pēc otras.

2. Interesants stāstījums ir saistošs faktu un notikumu pinums, kur uzmanība nav jāspiež ar varu, bet kur tā pati spiežas ar varu, lai notikumu plūdumam sekotu.

3. Interesants parasti ir tas, kas fantazijai sniedz bagātu materiālu, rosina jūtas un nenogurdina intellektu ar sausiem prāta slēdzieniem un prātojumiem.

4. Apdāvināts stāstītājs ar maz vārdu līdzekļiem rada spilgtas ainas un gleznas. „Pāri vilcienu, un visas personas top tik pazīstamas un mīļas, ka negribas nemaz no tām šķirties.“

5. Interesantam stāstītājam jāprot arī atsevišķi fakti, gleznas un personas tā saistīt vienā plūdumā, lai lasītāja garā nerastos robi, lēcieni, pārtraukumi, kas psīchē rada savādu nepatīkamu nesakarības, iztrūkuma un tukšuma sajūtu.

6. Kā drāmu rakstīt.

Stāstam un drāmai daudz kopēja. Drāmā norise tāda pat kā stāstā, bet tikai — uz skatuves. Tāpēc tas, ko Blaumanis saka par stāstu, lielā mērā attiecināms arī uz drāmas rakstī-

šanu. Bet ļausim te runāt R. Blaumanim pašam sakarā ar viņam piesūtīto minēto K. Štrāla lugu „Brūnā“.

„Es nekad neesmu bijis tāds kritiķis, kas savu spriedumu otram pietiekoši un gaiši būtu varējis motivēt. Es sajūtu pa lielākai daļai ļoti pareizi, mana estētiskā garša ir ļoti smalka (tas nav mans nopelns, jo tā jau man bijusi laikam piedzimta, un tādēļ es to konstatēju bez lielīšanās), bet otru no tā pārliecināt man nākas grūti. Tā es arī šoreiz tikai varu teikt, ka „Brūnā“ nav izdevusies, — manas domas — kādēļ, Jums izliksies nepārliecinošas. Sāksim ar kaut ko gluži niecīgu un tomēr svarīgu: ar tituli Brūnā! Iekrīt prātā tūliņ „Bārenis un brūnā“ no Niedras. Tā tad virsraksts ir kā patapināts, nespirgts, jau piedzīvots. Es zinu, Jūs to neesat gribējis, tas iznācis neviļus, bet tāds nu viņš reiz ir. Tad: kādā iekšējā sakarā stāv šī govs ar visu lugas gaitu? Vai Jūs ar tādu pašu tiesību lugu nebūtu varējis nosaukt: „Ādas“ — jo ādas skalodams lugas varonis noslīkst.

Ko Jūs ar lugu pašu gribējuši teikt, man arī nav gluži skaidri. Cīņu rādīt starp spēku un nespēku — Aldiņu — Ievu — Albīti un Zelti — Pičiņu — Velgu? Jā, bet vai tad viņi cīnās? Es nekādas cīņas neredzu. Tādēļ arī par visu klājas it kā garlaicības plīvurs. Pēc pirmā cēliena, kurā vēl kaut kā gaidīju, mana interese pamazām sašļuka un beidzot pavisam izzuda. Tā ir slikta liecība, jo interesei tak vajag vairoties. Štimmungas, lūk, arī nav tik spēcīgas nevienā vietā, ka tā vajadzīgās cīņas trūkumu varētu aizsegt. Ir tik tāda dabiska dažādu apstākļu un piepešu notikumu attēlošana, kura, zināms, gan viscaur rāda mana mīļā stāstītāja spirgto veiksmi. Es neesmu nekāds mīklu minētājs. Ja Jūs kaut ko ar šo gabalu esiet gribējis simbolizēt, tad apkaunojat mani, man to izstāstīdami. Es, piem., nesaprotu, ko tā nevajadzīgā ubaga figūra tur lai nozīmē? Kādēļ pastāvīgi ar tādu noslēpumainu svinību autors saka „s v e š t a u t i e t i s E l i ā s s“? Iedomājaties, cik tas savādi būtu, ja es kādā lugā tēlotu ideālu mācītāju un pastāvīgi uz to aizrādītu, ka viņam trūkst vienas auss. Lasītājs un klausītājs tikai velti apjuktu. Šī veltīgā maldināšana nu ir ļoti nemākslinieciska. Mūsu „jaunie“ pēc sveša parauga „jaunus ceļus meklēdami“, gan šitā mēdz rakstīt, bet šādi darbi nozudīs, jo īstā māksla tos neatzīst par saviem bērniem. JaJūs būtu nezin cik orīģināls, Dievs — cilvēku radot Jums taču būtu jāievēro viņa skelets. Tas pats māksliniekam jādara ar viņa darba ideju. Tā viņam jāietērpj konkrētā notikumā, skelets dzīvā miesā. No piecām kājām un 2 galvas kausiem neradīsies cilvēks, — lai tur nezin cik „jauno“ stājas pie darba. Kas nu ir „Brū-

nās“ ideja? Cīņa starp spēku un nespēku? Es jau sacīju: es tādas cīņas neredzu. Te nolikti viens otram līdzās spēks un nespēks kā divas olas — raiba un balta. Un kas tie par spēka reprezentantiem? Piemēram, Ieva. Par ko tad šī tā spēcīgā? Jeb vai Jūs gribējāt rādīt Zelta cīņu par patiesību? Bet tā pamirdz kā saulīte pie apmāktām debesīm tikai uz īsu acumirkli. Un ko tas daudzums nozīmē? Un par ko tā nelaime tik liela, ja viņš netīšām nošauts? Bet tas vēl nekas. Psicholoģiski man gluži nepareizi tomēr izliekas, ka Zeltis ne ar aci nepamirkšķinādams (nezin, vai pat iesakās savu zīmīgi — gļēvo „jā?“), kad dabū zināt, kāda viņa Ieva ir? Šai punktā vīrieši mēdz būt drusku vārīgāki. „Par šo lietu vīrietis nevar tikt pāri,“ Hebbels liek teikt kādam par savu tikai pavesto un nevis jau dzemdējušo mīļāko, un man viņam jāpiebalso.

Stila ziņā, par stilu šaurākā nozīmē runājot, man šoreiz nekā nav ko piebilst. Lugu varbūt kaut kur varētu nodrukāt. Esmu tai pārliecībā, ka viņa nemaz nav zemāk stādāma par Fallija jaunāko noveli „Mēnešrakstā“, kur arī tiešāmība tēlota ar veiksmi, bet nav kopā saturošas idejas. Man Jūsu gabals kā luga nepatīk. Bet varbūt ronas viņam cienītāji. Es viņu aizvedīšu uz Rīgu un nodošu Viktoram Eglīšam, lai izlasa. Man liekas, tas viņu cels debesīs. Ja tiešām tā notiktu, tad tai ziņā būtu labums, ka tad drīzāk viņu kaut kur nodrukās. Sliktums: ja Jūs ar apziņu un nodomu pa šo ceļu vēl neesat gājis, tad sākat pa to iet. Un es tā no sirds vēlētos, lai Jūs mūsu tautai nedodat cilvēkus ar trim p...tiem un vienu aci un pusotra deguna, bet skaistus, stiprus, īstus, normālus latviešus. Manī jau arī daudz slimīga ir iekšā. Bet es to apspiežu. „Brūnā“ nu gan nav slimīga, bet tikai organiski negatava. Bet tas var izvērsties par slimību. — Beigās vēl par vienu vietu, kuŗa man ļoti patika. Tā ir tā vieta, kur Zeltis runā par savu svētumu. Man arī tā iet. Vai es kādreiz par līdzjūtību, dzimteni, brīvību esmu dzejojis? Un sirds tik pilna...“ [136])

Te interesanti uzklausīt vēl viena Blaumaņa skolnieka, Em. Cīruļa, atmiņas par Blaumani, kā drāmatiķu skolotāju.

Em. Cīrulis, kā jauns iesācējs uzraksta kādu īsu trīscēlienu lugu „Negaiss“ un noved to Blaumanim. „Apskatījis manu lugu un dabūjis zināt, ka tā uzrakstīta pāris nedēļās, drusku pabrīnējās un piezīmēja, ka virsraksts gan nederot, jo esot jau Ostrovskim luga ar tādu nosaukumu. Tad mani diezgan vispusīgi iepazīstināja ar drāmas techniku, kuŗa man bij sveša — pēc kādas vācu grāmatas, laikam Spīlhāgena, kuŗu gribēja tulkot latviski, kā rokas grāmatu jauniem rakst-

niekiem... Otrā dienā jau Blaumanis bija paspējis manu „Negaisu“ izlasīt. Tur esot diezgan veikli un asprātīgi dialogi, kuŗos parādoties rakstnieks, arī daudz krietnu joku, bet neesot drāmatiska kāpinājuma, labāk būtu savilkt lugu vienā vai divos cēlienos... Lugas beigas arī Blaumanis vēlējās citādas, pateica arī — kādas. Viņš gribēja šo lugu izrādīt Literātūras Fonda vakarā, bet vajagot pārstrādāt. Viņš man jautāja, vai es pats to izdarīšot, vai lai viņš to darot. Es domāju, ka ir daudz drošāk, ka viņš to dara un tādēļ uzkrāvu šo darbu viņam. Par lugu viņš bija vairāk domājis, bija izgudrojis citu nosaukumu „Zvirbuļu kaŗš“, ko man sajūsminājies stāstīja. Tas esot ļoti zīmīgs. Lugā notiekot tāpat, kā kad zvirbuļi plūcoties uz ielas ap mēslu čupu. Vispār viņam patika, ka man esot humors, ko jaunie rakstnieki pa lielākai daļai neatzīstot. Krietns joks esot ne mazāk vērts kā nopietns gabals... Nākošā dienā no rīta uzrakstīju lugai citas beigas pēc Blaumaņa norādījuma...“ (Em. Cīrulis. Par Rūdolfu Blaumani. Atmiņu uzmetums. Manuskripts.)

No šīs Blaumaņa vēstules un Em. Cīruļa atmiņām varam taisīt šādu viņa domu kopsavilkumu par drāmas rakstīšanu:

1. Drāmas rakstītājam pašam vispirms vajag būt skaidrībā, ko viņš ar zināmu drāmas darbu grib sacīt, resp. pierādīt (zināms, māksliniecīskiem līdzekļiem).

2. Ko drāmas rakstītājs vēlas sacīt, tam jābūt pasacītam skaidri un nepārprotami.

3. Galvenais intereses elements drāmā ir — c ī ņ a s e l e m e n t s.

4. Reizēm cīņas elementu var atvietot noskaņas un emōcijas, bet tad tām jābūt pietiekoši spēcīgām un spilgtām.

5. Drāmā nedrīkst būt lieku, nevajadzīgu vietu.

6. Interesei drāmā vajag pakāpeniski augt un nevis mazināties.

7. Tēlotām personām un apstākļiem jābūt dabiskiem.

8. Drāmā jābūt zināmai idejai, kas ir viņas domu centrs, drāmas garīgā esence.

9. Šai idejai drāmas gaitā vajag tikt pierādītai un apstiprinātai ar māksliniecīskiem līdzekļiem.

10. Drāmas atsevišķiem notikumiem vajag būt motivētiem cieši iesaistītiem citu notikumu ķēdē.

11. Atsevišķo personu darbībām vajag būt psicholoģiski motivētām un dabiskām, bet nevis izfantazētām, bez psicholoģiska attaisnojuma.

13. Drāmai, kā katram mākslas darbam, vajag būt organiski gatavam kā gatavam koka auglim.

14. Nepieciešami, ka drāmas virsraksts, nosaukums ir saskaņots ar saturu un to izteic.

15. Drāmas nosaukumam jābūt pēc iespējas jaunam, oriģinālam, bet nevis citu lugu nosaukuma atkārtojumam.

16. Luga jāraksta koncentrēti, nestiepti.

17. Lugas rakstītājam nepieciešami jāzina lugas technikas teorija.

18. Drāmas rakstīšanas darbs nav jāsteidz, bet tas jādara apsvērti, ar rūpību un šī darba mīlestību.

XVI. Mājieni daiļrades psīcholoģijā.

Būdams pats mākslinieks, R. Blaumanis zināja, ka cilvēka psīche ir tā laborātorija, kuŗā mākslas darbs dzimst un veidojas. Tāpēc māksliniekam, ja tas tiešām silst par savu darbu un viņa sekmēm, ir jāpazīst arī šī laborātorija un jāmāk tanī rīkoties. Jaunie to ne vienmēr prot, un tāpēc Blaumanis arī šeit sniedz dažus nepieciešamus mājienus.

1. Rakstīt tikai patiesi pārdzīvoto.

Liels un piedzīvojis mākslinieks var iejusties arī tālāk stāvošos un svešos objektos, bet vieglāki un vienkāršāki ir sniegt savus pārdzīvojumus.

Bet arī starp šiem pārdzīvojumiem ir savas variācijas, arī šie pārdzīvojumi nav visi vienādi. Ir pārdzīvojumi viegli, neskaidri, paviršī, un ir pārdzīvojumi dziļi un spēcīgi izjusti.

Un māksliniekam, sevišķi jaunam, savus pārdzīvojumus sniedzot mākslas darbā, vajag sniegt ne tos paviršos, neskaidros, bet gan skaidros, dziļos un sevī pārkausētos.

Blaumanis to izsaka gleznaini: „Tādēļ tagad rakstiet par to, no kā esiet pilns. Un esiet labi bezkaunīgs pret sevi, izmantojiet sevi līdz beidzamam — jo lielāki būs panākumi... Dodiet ar pilnu roku.“ (No vēstules K. Štrālam.)[137])

Tauta šo patiesību izsaka: „No kā sirds pilna, no tā mute plūst pāri.“ Tā norisinās arī īstā mākslinieciskā radīšana. Radot mākslinieks sevi it kā iztukšo, aizdod prom savu iekšējo saturu, sevi it kā izlaupa. Bet tikai tāda sava iekšējā satura upurēšana mākslas darbam var viņam nākt par labu.

Bet kāpēc vajadzīgs ielikt mākslas darbā tādas dziļas, patiesas, īstas jūtas. Arī uz to Blaumanis sniedz atbildi:

„Cilvēks grib dvēseli un ne grāmatas. Jo vairāk Tu man no savas dvēseles dosi, jo siltāks Tu man kļūsi. Tas ir viss tas noslēpums. (No vēstules P. Līcītim.)

Te Blaumanis īstenībā formulē lasītāja, resp. mākslas darba baudītāja lozungu un prasību, ko tas uzstāda māksliniekam. Un tiešām: jo mākslinieks vairāk savas dvēseles siltuma, vairāk savu īsto jūtu ieliek mākslas darbā, jo vairāk tur arī dabū tas, kas pie mākslas darba griežas baudas vai vispār estētiskas izmantošanas nolūkos.

2. Radot māksliniekam jāzin, ka cilvēka dvēsele jeb psīche mākslā ir valdošais — un nekas cits.

„Cilvēks grib dvēseli," tas ir vienmēr mākslā noteicošais. Pat tādās lietās kā dabas aprakstos, kur šķiet ir darīšana ar pavisam ārpasaules objektīvām lietām, īstenībā tomēr galvenais ir tā pati cilvēka dvēsele.

„Nevis pašu dabu mēs mākslā varam lietot, tikai viņas koncentrēto atspīdumu mūsu dvēselē."

Citiem vārdiem: daba var būt kā mākslas elements tad, ja tā ir pārkausēta psīchiskās vērtībās, kad daba, tā sakot, ir spīdējusi cauri cilvēka dvēselei. Māksla tad uztver tikai šo caurspīdumu. Dabas objekti jeb priekšmeti mākslā ir tikai pārdzīvojumu un jūtu simboli, tāpat kā grāmatas burti zināma psīchiska satura simboli.

3. Tēlojumam jābūt patiesam dvēseles izpaudumam.

Kā vārdos un domās cilvēks mīl patiesību uzklausīt, (kaut arī varbūt pats melo), tā arī mākslas uztverē. Tur mākslas darba baudītājs meklē īstu pārdzīvojumu zeltu, bet nīst neīsto.

„Labāk par stipru nekā **nepatiesi,**" saka Blaumanis kādā P. Līcītim rakstītā vēstulē.[138])

Bet vai tas nav vienalga, kāda ir mākslinieka patiesā izjūta: lasītājs taču „redz" tikai to, kas izsacīts?

Izrādās, ka tomēr tā nav. Dvēsele ir tāds aparāts, kas izjūt vai otra pārdzīvojumi ir īsti, vai neīsti. Vārdiem to nevar pierādīt, bet ar jūtām var izjust. Tāpēc uz īsti spēcīgu

iespaidu var cerēt tikai tie mākslas darbi, kuŗos izpaužas mākslinieka patiesā izjūta.

Neīstumu Blaumanis saskata pat apdāvinātu mākslinieku darbos. Tā piem. par Niedru viņš saka: „Es apbrīnoju Niedras lielisko izteiksmes spēju, viņa objektīvo un aso lietu uztveršanu, bet — nu, rakstāt Jūs man taču savas atklātās domas par viņu. Es jūtos Ŗainim daudz tuvāk nekā Niedram. No Niedras dveš uz mani kaut kas neīsts un dara man sāpes, kad es domāju par pagātni." (No vēstules Aspazijai.)[139])

4. Sevis sadalīšana mākslas darbā.

Kad jāraksta stāsts vai drāma, tad vajag materiāla. To mākslinieks var ņemt: a) no pieredzējumiem, t. i. tēlot citus savā apkārtnē novērotos cilvēkus un b) no sevis. Parasti dzejnieks, rakstot stāstu vai drāmu vienā personā pa daļai ieliek sevi, savas īpašības un pārdzīvojumus. Bet Blaumanis ieteic sevi izmantot vēl vairāk un smelt no sevis materiālu vairākām tēlotām personām.

„Kas jūs esiet „Kaskā"? Ŗūts vai Delnis kopā, vai Ŗūts vien? Pie manis tā bieži notiek, ka mana persona sadalās divos tēlos. Viens dabū tās īpašības, kuŗas mani vairāk raksturo, otrs tās, kuŗas es vai nu ienīstu, vai kuŗas man pie citiem patīk. Kā tas ir ar Jums?" (Vēstule K. Štrālam.)[140]

5. Daiļrades jūsmai vajag būt veselīgai, bet nevis slimīgai un māksliskai.

Daiļrade vissekmīgāka ir tā saucamos inspirācijas jeb radīšanas jūsmas brīžos. Pacilātā un pastiprinātā gaitā tad strādā viss psīchiskais aparāts: jūtas, domas, fantazija, radītgriba.

Šādi radīšanas jūsmas brīži vienmēr mākslinieku neaplaimo. Viņi ir samērā reti viesi. Bet šo to mākslinieks var arī darīt, lai šie mīļie viesi viņu apciemotu arī biežāki. Šādi inspirācijas līdzekļi var būt: a) nedabiski un b) dabiski.

Nedabiski: alkohols, tabaka un citas nervus uzbudinošas indes.

Blaumanis tomēr šādus mākslīgus un kaitīgus līdzekļus neatzīst. Daiļjūsmai vajag rasties dabiskā ceļā. „Mana nelaime ir tā, ka es dzērājus tā nevaru mīlēt kā nedzērājus...

Es esmu, laikam, par daudz liels estētiķis, kam bezgala riebjas viss tas nedabiskais stāvoklis, visa tā cūciskā sajūsma, kuŗu sacel alkohols. Sajūsmai vajag celties kā dūmiem iz zaļiem mežiem, kuŗā vēl mirdz pagājušā lietus skaidrās piles, un nevis iz ģifts, kas gandē miesu un pārvērš psīchi.“ [141])

Te Blaumanis ir vienās domās ar Ģēti, kas tāpat Šilleri brīdina no mākslīgiem uzbudināšanas līdzekļiem un ieteic kā vislabāko inspirācijas līdzekli tos spirdzinošos spēkus, ko sevī slēpj daba. (Sk. arī Blaumaņa dzeju „Dzejnieka atbilde“, Kop. raksti IX., 72. l. p.)

XVII. R. Blaumaņa aizrādījumi daiļrades sīkākos jautājumos.

R. Blaumanis jaunos talantus skolo ne tikai lielos un svarīgos daiļrades un mākslas principos, bet arī mazāk svarīgos — līdz pat vissīkākiem. Atzīmēsim te kādus.

1. Atskaņas dzejā.

Vēstulē K. Štrālam par atskaņu jautājumu Blaumanis saka: „Lieciet pie tam tikai to vērā, vai nu dzejojiet bez atskaņām, vai ar tīrām un nepeļamām. „Lieks“ un „miegs“ p. p. neiet. Mūsu rīmēšanas māksla priekš tam jau par daudz izkopta.“ [142])

K. Kraujiņš par šo atskaņu jautājumu šādi atceras Blaumaņa spriedumu: „Tad ar atskaņām. Tās man esot jau diezgan tīras. Briesmīgi vajagot sargāties atskaņas meklēt: tām jārodoties nejauši, pašām no sevis, pie kam neesot jāļauj ciest fābulai un ritumam.“ [143])

2. Virsraksti.

Arī virsrakstiem piegriežama sava vērība. Virsrakstam vispirms jau jāsaskan ar mākslas darba saturu. (Aizrādījumi K. Štrālam, sakarā ar lugu „Brūnā“.)

Bez tam jāsargās, lai virsraksti nebūtu pārāk nodrāzti un banāli.

„Jūsu „Ainu“ liku nodrukāt zem virsraksta „Tvanā“. Jūsu „Rīgas meita“ nāks klajā zem virsraksta „Čūskai rada“. Mums ir stāsts „Rīgas kungi“, bez tam „Rīgas meita“ izklausās tā nedzejiski.“ [144])

Tāpat Blaumanis pārgroza virsrakstu kāda iesācēja rakstnieka E. Cīruļa iesniegtai lugai „Negaiss“, liekot tā vietā zīmīgāku un orīginālāku „Zvirbuļu karš“. Arī A. Niedram viņš kādā vēstulē liek priekšā grozīt kāda stāsta virsrakstu: „Atzīstos, pēc šā Tavas stāstītāja mākslas piemēra es esmu ļoti ziņkārīgs uz „Jauno tiesas kungu“. Grozi tik virsrakstu. (Pašvītrojums mans. P. B.) Vēl ir laiks.“

Kad Niedra piekrīt Blaumaņa priekšlikumam un groza minēto virsrakstu, tad kādā citā vēstulē Blaumanis raksta: „Tas ir smuki, ka esi grozījis „Jaunā t. k.“ virsrakstu. Tu vaicāji, kādēļ tas īsti vajadzīgs? Tādēļ ka arī virsrakstos vajag būt nebijušam un interesantam. „Daba nemīl atkārtošanos“... Tavs teikums. Tā tad...“ (Blaumaņa un Niedras sarakstīšanās 78. l. p. Pasvītrojums mans. P. B.).

No sacītā redzam šādu Blaumaņa ieskatu par mākslas darbu virsrakstiem:

1. Viņiem nav jābūt jau pazīstamiem, atkārtotiem un nolietotiem, bet gan nebijušiem, jauniem.
2. Viņiem nav jābūt sekliem, banāliem, bet gan orīgināliem.
3. Virsrakstam bez tam jābūt intriģējošam, t. i. iepriekšēju interesi modinošam.
4. Bez tam vēl virsrakstam jābūt literāriskā darba atslēgai.

3. Stilistiskie grumbuļi.

Ar mākslas darbu — ņemot piemēru no ikdienas estētikas — ir tāpat kā ar kādu jaungatavotu mēbeles gabalu. Galdnieks var piem. taisāmo galdu vai krēslu nostrādāt glītu un gludu, bet var viņš to arī atstāt grumbuļainu, nelīdzenu. Galvenās formas jau nemainās, bet kopiespaids mainās. Glīti nostrādātu mēbeles gabalu ir patīkami lietot, grumbuļains „duras acīs“, kaitina, dusmo.

Attiecīgie iespaidi vēl spilgtāki ir grumbuļainā vai gludi nostrādātā mākslas darbā. Grumbuļi ir sīki trūkumi un paviršības mākslas darbā, kas viņa vispārējo raksturu gan negroza, bet mazina tā estētisko iedarbi. Ar šādu paviršību un grumbuļiem stilā Blaumanis ved sīvu cīņu un māca savus „audžu dēlus“ viņu mākslas darbus rūpīgi gludināt un nostrādāt. Viņš netaupa arī savus literāriski pieaugušos draugus. Tā piem. A. Niedram viņš aizrāda uz viņa paviršību un stila grumbuļiem:

„Un tad: Tu esi paviršs. Tu negribi tam ticēt... Nu,

apskatīsim tuvāk to „pagātni". Negaisa attēlojums. „Viņš pats nesaka ne vārda... Tikai rokas mājiens etc.... Tur pamalē adjutants atkārto komandas vārdu, un šis vārds iet no mutes uz muti... Jā, kas to komandas vārdu teicis? Viņš pats jau nesaka ne vārda, tas ģenerālis, bet adjutants atkārto komandas vārdu. Tad tas vārds aug un beigās uzliesmodams izzūd. Tā tad bij domāts zem vārda zibens, jo tas uzliesmo. Bet dārdēt dārd tikai pērkons. Tā tad tas vārds bij arī pērkons. Tu redzi — juceklis tā kā tā." („Blaumaņa un Niedras sarakstīšanās" 69. l. p.)

Te redzam, ka rakstnieks, savu darbu steigdams, ir ielaidis tur paviršības, neskaidrības, domu jucekli, un tādi stila grumbuļi bojā estētisko iedarbi.

a) Nerūpīga vārdu izvēle un viņu lietošana.

Valodā un sevišķi mākslas darbā ļoti daudz atkarājas no attiecīga un noderīga vārda lietošanas. Kā katram cilvēkam ir sava īpatnēja seja, tā arī katram vārdam. Slikts, nepiemērots, nevietā lietots vārds bojā labo iespaidu.

Tā piem. Blaumanis ved sīvu karu ar A. Niedru pret kādu vārdu „jele":

„Paldies par „jele". Tu jau zini, cik mīļš man šis vārds ir. Tiešām, es runāju pilnā nopietnībā, kad es saku, jau šis „jele" vien pierāda, ka tu neesi viscaur mākslinieks"... Tanī pašā vēstulē vēlāk Blaumanis vēl reiz atgriežas pie šī „jele" un saka: „Un tad vēl viens lūgums: atsakies tak no tā jele!" (Pašvītroj. mans. P. B.) („Blaumaņa un Niedras sarakstīšanās", 70.—71. l. p.).

Tik fanātisks estēts bij Blaumanis! Apkarodams vienu vienīgu neestētisku vārdu, tas varēja tērēt tik daudz laika un savas nervu enerģijas.

Kad ir divi sinonīmi, tad Blaumanis cenšas izvēlēties zīmīgāko. Tanī pašā augšminētā vēstulē viņš vēl raksta:

„Un tad vēl viens. Es lietoju „skatiena" vietā „mirklis". To vārdu es drirdēju no vecas zemnieces mutes, tā tad viņam vajag būt pareizam. Bez tam: acumirklis... Ļoti vienkārši. Vārds „skatiens" turpretim ir nepareizs jaundarinājums no astoņdesmitajiem gadiem. Vai tu ar' nevarētu savos rakstos propagandēt „mirkli"? (Turpat, 71. l. p.)

Kā redzams, tad Blaumanis nevienam stila grumbulītim nepaiet vienaldzīgi garām. Kur vien var ko nolīdzināt un nogludināt, to viņš katrā ziņā dara un spiež darīt arī citus, kas nāk viņa iespaida vidē. Tā piem. savam „audžu dēlam" K. Štrālam viņš raksta:

„Kad Jūs p. p. divas reizes no vietas lietojiet vārdu „gaisma", tad es šo vārdu pārmainu ar citu." (Vēstulē K. Štrālam.)[145] To Blaumanis nosauc par rutīnas darbu un ieteic jaunajiem rakstniekiem par šādiem labojumiem neuztraukties, jo tie esot tikpat kā draugam šlipsi sagrozīt pareizā kārtībā, kad tas uz balli taisās.

b) Nepareizi lietoti salīdzinājumi.

„„Šī ar visu nastiņu iekritusi kā ugunī, kā ūdenī, kā circens pelnos." Kā circens pelnos ir nepareizi, jo tas nozīmē iekļūt nejēdzīgos apstākļos, kurpretim Jūs gribējāt izteikt tikai pilnīgu nozušanu." (No vēstules L. Laicēnam.)[146]

J. Akurāters par šo pašu jautājumu raksta:

...„Un ne viens vien latvju dzejnieks mācījies cienīt daiļu formu mākslā no Blaumaņa. Un viņš varēja sajust katru niecinu. Reiz 1907. g. iesūtīju viņam dzejas priekš viņa laikraksta. Viņš tās nodrukāja un nākošā vēstulē rakstīja man: „Tavi trīs dzejoļi man patika ļoti labi. Tu zini gan, ka Tava dzeja ne ikreizes pieejama, bet šoreiz es baudīju. Tikai tas „tik... tik..." mani traucēja un maitāja jūtoņu (Stimmung)." (Dzejā bij lietota nevietā dabas simbolika).[147])

Kādā vēstulē A. Niedram Blaumanis par šo pašu jautājumu, sakarā ar kādu Niedras stāstu, raksta: „Tālāk negaisa apraksts ir skaists. Bet tad atkal: „Bet saknes tam dziļi iekožas zemē. Tā rok savus pirkstus dziļumā... un jo spītīgāki saknes sakož zobus... Na, bračiņ, kas šo bildi sauks par jauku, tam es došu zināmu dālderi. Pirksti un zobi... tas par daudz." („Blaumaņa un Niedras sarakstīšanās", Rīgā, 1931. g., 69.—70. lp.)

4. Valodas skaidrība un latviskums.

Vajag rūpēties par valodas skaidrību un latviskumu.

„Sargāties pēc iespējas no svešvārdiem. „Šefte" un „patoss" izteicami tikpat labi arī latviski... Kas tas ir „nimet"? Šī vārda nepazīstu. Izskaidrojiet man arī vārdu „zinīgs"? (No vēstules L. Laicēnam.)[148])

Bet sevišķi interesantas domas par valodas latviskumu Rūd. Blaumanis izsaka sakarā ar Haralda Eldgasta iznākušo grāmatu „Zvaigžņotās naktis":

„Es viendien' mūsu redakcijā iesacījos uz kādu biedri: „Latviešiem iznākusi jauna grāmata „Zvaigžņotās naktis" no Haralda Eldgasta."

„Eldgasta? Vai no ārzemnieka?“ biedrs iejautājās.

„Nē, no latvieša.“

„Nu par ko tad viņš saucas par Eldgastu?“

Es nezināju, ko atbildēt. Jā, par ko viņš saucas par Eldgastu? Aizgājis mājā, pašķirstīju un palasīju pa grāmatas garo priekšvārdu, pa pašu grāmatu, bet tiešas atbildes un izskaidrojuma tur neatradu. Tomēr netiešu gan tur domājos uzgājis, un diemžēl tādu atbildi, kas mani skumdināja. Autors mūsu mazajā literātūras aplokā brāžas iekšā kā jauns briedis: spītīgi paceltu galvu, spulgām acīm, gatavs uz cīņu un uzvaru. Grāmatas beigās viņš saulei uzdzied reibušu slavas dziesmu, un ja mana mākslinieka sajūta manis pilnīgi nemaldina, tad visa jaunā rakstnieka staltā uzstāšanās liecina to vienu: arī es reiz būšu saule pie mākslas debesīm!

Tāda uzticība un tomēr — Haralds Eldgasts!

Tas ir: „Es esmu pārliecināts, ka reiz būšu slavens, bet par latvieti tad manis Eiropa lai netur! Es esmu par lepnu, lai kā latvietis panākuma laurus sev spraustu matos! Pasaulei būs domāt, ka piederu pie Bjernsona, Strindberga un Hamsuna jestri-skarbās cilts!“ Proti, Eldgasts ir skandināviešu vārds. „Eld“, cik man zināms, par zviedriski nozīmē „uguns“ un „gast“ ir kaut kas spokains, bīstams. Tā tad jaunais rakstnieks zem zviedru maskas grib ieiet Olimpā, kā nelatvietis grib kārt savu vārdu pie zvaigžņu ragiem! Taisni tagad jauneklis ar kvēlojošu sirdi atklātības priekšā noliedz savu piederību.

Mūsu tauta ir apkrauta ar kaunu, un šo kaunu veiklas mēles un spalvas simtkārt pavairotu pasaulei pauž tālāk. Rīgā „Düna Zeitung'ā“ raksta par Baltijas huņņiem, Minchenē visā pasaulē pazīstamā „Jugend'a“ sniedz briesmu bildes un dzied nejēdzības par latviešiem, Drezdenē Krimuldas mācītājs Skribanovitcs kāpj lielas baznīcas kancelē un sludina dievvārdus par Baltijas notikumiem, un Berlīnē vācu reichstāgā kāds grāfa kungs tautas vietniekiem matus ceļ stāvu ar stāstiem, kā latvieši šejienes dzīviem vāciešiem nagus no pirkstiem vilkuši nost un muižniekiem pirms viņu nogalināšanas locekļus pa vienam no miesas izrāvuši!

Ko šādā bēdu laikā jutīs īsts tautas dēls? Tas pieslēgsies pie savas tautas, cik cieši vien tam tas būs iespējams. Viņa dvēselē svils vēlēšanās: kaut varētu iegūt vai visu pasaules slavu, lai tevi kā ar zelta sagšu varētu apsegt, kaut varētu tevi mazgāt baltu ar kaut ko lielu, varenu! Kaut no mana latviskā vārda izstarotu diženums un ietu pār pasauli, un kaut no viņa slavas bez pārpratuma tūliņ un tieši kristu atspīdums arī uz manu tautu! Jo taču saka tas ar „trīskār-

tēju tautas lāstu" apkrautais Andrievs Niedra savā „Zemnieka dēlā"? Kas tad ir mūsu Latvijai, mūsu sērdienītei, kādēļ mēs viņu varētum mīlēt? Un tomēr taisni šā viņas tukšuma labad sirds silst priekš viņas. Taisni tādēļ, ka viņa tur tā stāv viena pati un neievērota ceļa malā, taisni tādēļ gribētos apsēsties viņai līdzās uz kailā akmeņa un spiest viņai sastrādāto roku, kamēr lūpas čukstētu tādus vārdu: mēs saderam kopā, mēs likteņa pabērni, un mēs paliksim kopā. Es strādāšu no rīta līdz vakaram, es pūlēšos priekš tevis, es pildīšu tavus apcirkņus, es kaldināšu tev sudraba saktas, es meklēšu tev dzintara krelles. Jo nevienam pasaulē manis nevajag, tikai tev manis vajag. Neviens nepriecājas par manām tukšinieka dāvanām, bet tu priecāsies. Un tādēļ lai neviens cits nepušķo tavu augumu..." Un kā dzied Kaudzītes Matīss? Es atkārtoju jau viendien šai vietā nodrukātos pantus:

„Kur tautas vaiņags zeļ un zied
Un daudz, kas tautai tuvu iet,
Tur ej gan līdz, bet atstatu
Un slēp, kas viņai esi tu.
Kur kauns un bēdas tautu spiež
Un maz, kas tautaj līdzi cieš,
Tur nāc, lai glābējs mazs vai vēls
Un teic, ka esi viņas dēls!"

Jaunais rakstnieks uz visu to varbūt atbildēs, ka tie ir šaursirdīgi un novecojušies tautībnieku uzskati, ka viņš savā dvēselē ir internacionāls, jūt plašāk, domā un raksta pirmā kārtā nevis priekš savas tautas, bet priekš visas cilvēces. Labi. Eldgasts taču zina valodas, kas nodomātas visai cilvēcei. Tās ir volapiks un Esperanto pasaules valoda. Par ko tad viņš sev neizraudzījās kāda volapikiska uzvārda? Par ko taisni zviedrisku? Un ja zviedrisku, kālab tad arī sava darba nepasniedza pirmā kārtā zviedriem, bet latviešiem? Vilis Purvīts kļuva par Vilhelmu Purvitu un aizgāja pie vāciešiem. Lass fahren dahin! Konsekventi rīkojoties, Eldgastam jāaiziet pie zviedriem.

Taču kāds iemetīs starpā: ko tu nu tur runā, tev jau pašam ir vācu uzvārds, un bez tam, nav jau nemaz tik neparasti, pieņemt svešu vārdu!

Jā, man pašam ir gan vācu uzvārds, bet tā es, kā Vagners savu homunkulu, laborātorijā svīzdams, mākslīgi neesmu sabrūvējis, destilējis un filtrējis, bet tas man mantojums no vecā Matīsa Blaumaņa, un es pats jau diemžēl esmu 43 gadus vecs. Ja es būtu 20 gadus jaunāks, diezin, kas tad tagad ar manu vācu uzvārdu notiktu.

Ir arī tiesa, ka atgadās, ka rakstnieki pieņem svešus vārdus. Bet ar retiem izņēmumiem patiesi lielie gari to nedara. Eldgasts taču jutīsies ļoti apvainots, ja viņu likšu vienā rindā ar Marlitu (Eiženiju Johns), Verneri (Elizābeti Birstenbinderi) vai Gregoru Samārovu (Oskaru Medingu)? Pēdējais bij nodomājis ķerties pie krieviskām vielām un tad nu tam arī vajadzēja krieviska vārda. Bet zinādams tikai vienu vienīgu krievu nosaukumu, proti vārdu „samovār", viņš to ņēmis un pārgriezis par „Samārov". Zem šīs firmas tad nu viņš arī savu preci ir laidis uz vācu literāriskā tirgus.

Es sacīju, Eldgasts no Samārova tuvuma jutīsies apvainots. Viņš meklē sev diženākus kaimiņus. Viņš ar lielāko centību cildina Nīcši, Hauptmani, Po u. t. t. un raksta angļu dzejnieka Vildes vārdu tā, kā anglis to apmēram izrunā: „Uailds", lai jel nerastos pārpratums un neviens nedomātu, ka Vilde, pēc viņa vācu vārda spriežot, ir vācietis. Mēs mīļojam tos, kuŗos mēs redzam piepildītu savu ideālu vai arī tikai daļu no tā un cenšamies tiem kļūt līdzīgi. Jā, bet kuŗiem tad nu no šiem lielajiem ir mākslīgi komponēts, skanīgs sveštautas uzvārds? Kā izklausītos, ja Knuts Hamsuns sevi būtu nokrustījis par Džiovanni Tambellini, Gerhards Hauptmanis sevi par Pjotru Kolbāsņikovu, Dostojevskis sevi par Vilhelmu Finkelšteinu, Meterlinks sevi par Tsu-Weng-Šen, un d'Annuncio sevi par Visvaldu Zemzarīti? Vai nē, tad tā masku balle būtu pilnīga — bet arī nožēlojami smieklīga!

Es domāju, to atzīs arī Haralds Eldgasts. Tomēr negalvoju, ka tas netaisīs tā ierobežojuma, ka tas smieklīgums pastāv tikai priekš cittautiešiem, bet pie latviešiem „tas tā nemaz nava". Ja šī nebūtu pirmā lieta, pie kuŗas tiek pieliktas divējādas mērauklas — speciāli latviskā un vispārderīgā. Ka ar tādu rīcību mēs sevi arvien no jauna nosēdinām pie tautu bērnugalda, vai tā jaunais rakstnieks tiešām neapzinātos? Un vai viņš neapzinājas arī tās lielās pretrunas, kad tas savu grāmatu iesāka ar teikumu par cīņu dēļ p a t i e s ī b a s un jau uz tās vāka kaut ko zviedrisku bij s a m e l o j i s?!" (Rūdolfa Blaumaņa kopoti raksti. Astotais sējums. 27. lap. p. Valtera un Rapas izd. 1926. g.)

5. Gramatika un ortografija.

Pie mākslas reizēm pieder arī diezgan prozaiskas un nepatīkamas lietas, bet tur nekā nevar darīt. Tā piem. dzejnieks nevar iztikt bez gramatikas. Un kad to neievēro, ceļas nepatīmi traucējumi. Blaumanis tāpēc arī uz šiem sīkumiem jau laikus griež savu „dēlu" vērību:

„Un tad lūkojiet ievērot parasto ortografiju. Jūs rakstiet, p. p., „laj“ „lai“ vietā, neizšķiriet „ka“ no „kā“ un dažas citas savādībiņas un nepareizībiņas. Tās tad arvien pirms aizsūtīšanas jāizlabo. Un vai nebūtu labāk, ka Jūs direktai sarunai resp. dialogam sākoties, liktu „ — un nevis — ? Es domāju, tā būtu labāk. Krievi nu gan vairāk turas pie domu zīmēm, pie latviešiem, turpretim, zosspēdiņām dod priekšroku. Domu zīmei ir taču sava nozīme — pie tās „jādomā“, bet ko lai es jau nu lielu „domāju“, kad redzu: viņš atbildēja.

— Nē.“ (Vēstule K. Štrālam.)[149])

Tad piezīme L. Laicēnam: „Jūs lietojiet vārdu kalpot ar ģenetīvu. Vispār to dara ar datīvu. Kalpot kam?“ (No vēstules L. Laicēnam.)[150])

6. Manuskriptu kārtīga uzrakstīšana.

Arī šim aspektam piegriežama sava vērība.

„Manuskriptus gan labāk rakstiet ar tinti. Un arī skaidrāk. Ne ikkatram patīk lasīt tādu rokrakstu, kāds Jums. Stāsts tūliņ stipri ceļas caur to, ka viņu ātri un tekoši var lasīt. Man personīgi nodomātos rakstus vai vēstules rakstiet kā vien gribiet.“ (No vēstules K. Štrālam.)[151]

(Par šo tematu sīkāki R. Blaumanis izsakās gabaliņā „Jauno rakstnieku ievērībai“, kas citēts jau agrāki.)

XVIII. R. Blaumanis kā dažādu talantu audzinātājs.

R. Blaumanim mīļš bij viss lielais un plašais mākslas, pat visas garīgās kultūras lauks. Viņam bij mīļš katrs cilvēks, kas nenogrima pelēkā ikdienībā, bet cēlās tai pāri un tiecās uz augšu, tiecās pēc kultūras vērtībām. Turklāt Blaumanim mīļi bij nevis tik daudz kultūras vērtību baudītāji, kā šo vērtību radītāji, radošie talanti. Tie bij tie, kuŗus viņš meklēja kā ar uguni, un atradis tos balstīja un stutēja kā mācēdams un cik varēdams.

Tuvāk Blaumanim zināms bij rakstniecības resp. dzejas lauks šī jēdziena plašākā nozīmē. Bet balstīja un kultivēja viņš arī mūzikas, gleznieciības, skatuves mākslas, kritikas u. c. talantus.

Bet vai tad tas maz iespējams? Blaumanis taču bij tikai rakstnieks, avīžnieks, dzejnieks, un pa daļai arī kritiķis un ak-

tieris! Katrā mākslas nozarē vajadzīgas speciālas zināšanas, un Blaumanim taču tādu nevarēja būt.

Pa daļai tas tiesa, bet tikai pa daļai. Vispirms jau Blaumanis bij dzimis mākslinieks ar smalku estētisku gaumi. Otrām kārtām, viņš mīlēja un saprata visu mākslu, visas mākslas nozares. Viņš saprata, kas ir laba glezna, kas ir labs mūzikas gabals, kaut gan pats nebij ne gleznotājs, ne mūziķis. Blaumanis arī saprata, kas ir mūzikas vai gleznieciības talants. Tos atradis un izpratis, Blaumanis arī ņēmās viņus pabalstīt un audzināt.

Bet audzināt, teiksim, mūzikas talantu, vēl nenozīmē dot viņam mūzikas stundas. Nē. Tā ir vairāk sīkā technika. Daudz svarīgāki šī paša mūzikas mākslinieka audzināšanā ir atbalstīt pašu viņa talantu, to mudināt darbam, dot viņam iespēju attīstīties. Un šinī ziņā Blaumanis varēja kaut ko darīt un arī darīja. Atzīmēsim te raksturīgākos gadījumus.

1. Gleznotāju audzināšana.

Blaumanim bij diezgan tuvas attiecības ar izciliem latviešu gleznotājiem: Rozentālu un Purvīti. Tos viņš neaudzināja, jo tie bij jau izauguši. Bet audzināt viņš gan audzināja dažus no jaunākiem gleznieciības talantiem, piem. K. Štrāla brāli, tā saukto Sašu. Gleznieciības stundas viņš, zināms, tam nepasniedza, bet gan atbalstīja to morāliski: drošināja, rāja, mācīja kā dzīvot, kā strādāt, kā savu talantu izkopt, attīstīt u. t. l. Par to liecību dod sekošais fragments no kādas R. Blaumaņa K. Štrālam rakstītās vēstules:

„Brālis Saša. Es biju pie viņa. Bij uzgleznojis burlakas un dzejnieka J. K. ģīmi. Gluži labs darbs. Bet ko es pamanīju: Saša viscaur par maz strādā! Pa visu vasaras beigu un rudens laiku nevienas pašas skices! Jā, ko tad līdz Rīgā kleknēt un badoties! Mājā nevarot strādāt — labi! Bet Rīgā viņš arī nevar. Bez darba vārdi „cīnīties", „censties" paliek tukšas skaņas. Tikai darbā guļ cīņa un nekur citur. Es esmu redzējis, kā Purvīts „cīnījās". Vakaros pie lampas zīmuļa skices un studijas, dienā stundas un eļļas skices. Tad kaut ko var sasniegt. Bet tāda kleknēšana nenoved pie mērķa. Vai tad apstākļi tiešām tik šauri, ka nemaz nevar strādāt?"

2. Mūziķu audzināšana.

Ir zināms fakts, ka Blaumanis savā laikā stutēja un balstīja jauno mūzikas talantu E. Melngaili, balstīja viņu

gan morāliski, gan materiāli. Arī materiālais pabalsts reizēm ir no liela svara jauna talanta mācības gaitās.

Tāpat Blaumanis redz mūzikas talantu arī A. Būmanī un atbalsta šīs mūzikas tieksmes līdzās viņa literāriskām tieksmēm. Skubina Būmani strādāt. Dod viņam komponēšanai tekstus ar attiecīgiem aizrādījumiem u. t. t. Piem. te kādas vietas no R. Blaumaņa Būmanim rakstītām vēstulēm:

„Nu atkal par to ludziņu. Ja tu mūzikas neuzņemies taisīt, tad ziņo man to tūliņ. Ja taisi, tad še komponējamā dziesma un daži aizrādījumi.

Priekškaram ceļoties, 8 kukaiņi burvja dārzā sāk dziedāt (puķēm nesdami štendchenu):

Jau austrums sārtas gaismas pilns,
Zuz kokos rīta vēja viln's,
No lapām vēsa rasa krīt —
Zu zu zu zum,
Labrīt, labrīt!
Jau putni jautri gaisā čirkst,
Un kalni saules zeltā mirkst,
Laiks sapņus kamoltiņā tīt —
Zu zu zu zum,
Labrīt, labrīt!

(Paraugam pieliktas arī dažas notis. Red.)

Tas zu zu var izpalikt, tas labrīt var 100 reiz tikt atkārtots, zuzum var tikt kopā dziedāts (kā apakšbalss) ar labrīt — gluži kā Tev tīk. — Tas ir vienīgais dziedāšanas numurs. Nākošais ir valcers priekš tauriņiem. Tie skraida pa skatuvi un runā. Mūzika tādēļ nedrīkst būt trokšņaina. Tad nāk kaut kas, ko par mūziku lāgā nevar saukt: Burvis bučo puķes, un pie katras bučas orķestrī atskan it kā ievaidēšanās — niansēta caur puķes resp. instrūmenta raksturu. Tad nāk „Verschwörungsmusik". Burvis: Es redzu, viņpus dārza mākons gaida, Un vētra, dusmas lasīdama, koku galos skraida. Šurp jūsu meistars sauc! (Krēsla). Vētra lai krāc, Mākons lai plīst! Lietus lai līst! Zibšņi lai šaudās! Uguns lai šķīst! Raudās un gaudās Puķes lai sajūt, ka Burvis tās nīst! (Pār skatuvi izplatās sarkana blāzma.) Tad tvīkdamas tvīkstiet! Vīstiet un kalstiet! Līdz zemei līkstiet Un mirdamas nīkstiet! (Tad nāk pāris teikumu no puķēm par lielo karstumu.)

Tvaiki projām plūdiet, Tvani, gaistiet un zūdiet! No ledus kalna Lai atnāk salna! (Sarkanā gaisma pāriet zilā.) Sarma lai virsū jums klājas! Sirds pukstēt lai stājas! Gamma, gamma! Sasalstiet kaulā, Sastingstiet kramā! (Sniegs sāk snigt.) (Atkal pāris teikumu no puķēm par saltumu, kas arī

vēl ar mūziku jāpavada.) Roze iet. (Tad pāris gaviļu akordu, sievu koris, kad Burvis puķes palaiž brīvas.) Polonēze. Deja. Kāzu maršs. (Burvis grib Rozi „precēt“.) (Princis izglābj Rozi.) (Fanfāres un koris ar grupu.)

Ludziņa ir liels bleķis, bet ar raibiem kostimiem un mūziku tā špīseriem patiks. Sava vārda, saprotams, nedošu. Ka tik šoreiz nauda — un freilenēm skaisti puķu kostīmi.“ [152])

3. Kritiķu audzināšana.

Blaumanis sajuta arī mūsu kritikas trūkumus un vājās puses. Vienīgā redzamā figūra pilsoniskā literātūrā bij Teodors (ja nemin kreiso aprindu kritiķi-publicistu J. Jansonu). Bet Teodoram arī bij savi trūkumi. Un bez tam: Teodors saules mūžu arī nevarēs dzīvot. Ja tas reiz kritīs, kas tad viņa vietu ieņems? Visi tie jautājumi Blaumani nodarbina. Viņš arī zina, ka bez kritikas nav literātūras uzplaukuma un attīstības. Tāpēc viņš jau laikus sāk domāt par Teodora vietnieku. Par tādu viņš domā saskatījis Jirgenu, kā samērā vispusīgi izglītotu cilvēku, kādam katrā ziņā jābūt kritiķim. Tāpēc viņš arī uzsāk savu „bukstīšanas“ un skubināšanas darbu. Te kāds raksturīgs fragments no Blaumaņa vēstules Jirgenam:

„Ja Tu gribi būt tikai pamatīgs — tas jo vairāk iepriecinoši, jo pie mums pedantērija prasa upuŗus pa vienam — paviršība pa simtiem. Katrs trešais pie mums ir dzejnieks, katrs piektais kritiķis un zinātņu vīrs. Tu piemini Zālīti un Teodoru. Zālīts nemaz nav spējīgs loģiski izteikties, un Teodora izglītība ir par mazu priekš tām matērijām, pie kuŗām tas reizēm ķeŗas. Arī ar viņa garšu ir bieži zozolalā! Bet iedomājies, ja mums Teodora nemaz nebūtu bijis! Tomēr es nesaprotu, kā Tu šos abus vīrus pieminēji. Tu taču nedomā, ka es jel kad ir sapnī Tevi viņiem līdzās būtu nostādījis? Zālīts kā publicists nekad nav bijis vajadzīgs. Teodora laiks ir pagājis — taisni tas jau ir tas, kādēļ es pie Tavām durvīm klauvēju. Mums vajaga kritiķu un publicistu ar lielu un citādu izglītību nekā Niedras kungam. Kad es saku, Tava vēstule mani iepriecināja, tad tas, zināms, var zīmēties tikai uz tās galveno lietu, uz Tavu atzīšanos, ka Tev ir liels un dižens mērķis. Cits viss jau ir tikai priekš nopūšanās. Direkti briesmīgi ir un ir bijuši Tavi familijas apstākļi. Un ka taisni Tev tādas nelaimes vajadzēja!“ [153])

Kādā citā vēstulē vēl Jirgenam Blaumanis skumji izsaucas: „Žēl, žēl, ka Tu ar kritikām nenodarbojies...“ [154])

Tā tad te par vienu sabrukušu cerību Blaumanim bij vairāk. Blaumaņa karstā vēlēšanās ne ikreizes bij arī to cilvēku karstākā vēlēšanās, uz kuŗiem viņš cerēja.

Artūru Bērziņu Blaumanis izaudzina par teātŗa kritiķi. 1907. g., kad Artūrs Bērziņš bij sataisījies atkal braukt uz Maskavu studēt, pie viņa Ķesnera ēdienu veikalā pienāk Blaumanis un uzaicina to uzņemties teātŗa kritiķa pienākumus nākošai sezonai.

Kad A. Bērziņš atsakās, motīvēdams to ar saviem izglītības nolūkiem, tad Blaumanis „ņēmās mani," saka Bērziņš, „jo karstāk pierunāt: varot jau mācīties tepat Rīgā un tāpēc nemaz neesot jābrauc uz Maskavu. Visu varot iegūt no grāmatām, ja tikai pašam vien esot griba un dziņa." [155])

A. Bērziņš arī beidzot padodas Blaumaņa iespaidam un paliek par „Latvijas" teātŗa recenzentu.

A. Bērziņš vēl jauns un nepiedzīvojis. Viņam tāpēc jāsniedz palīdzīga roka, tas jāvada. Blaumanis to arī dara. „Tā es cītīgi rakstīju teātŗa pārskatus, un abi ar Blaumani skatījām tos cauri," atceras pats Artūrs Bērziņš.

Šī „cauri skatīšana", šī Blaumaņa jaunā teātŗa kritiķa mācīšana ilgst, cik no A. Bērziņa atmiņām var noskārst, no 1907. g. rudens līdz 1908. g. pavasarim. Kad A. Bērziņš jau kaut cik no „mācekļa kurpēm laukā" (runājot Ŗ. Blaumaņa vārdiem), tad Ŗūd. Blaumanis liek A. Bērziņam priekšā jau šifras vietā parakstīties ar pilnu vārdu. „Publika esot interesējusies par rakstītāju, tāpēc jārakstot pilns vārds." [156])

Blaumanim, redzams, tas ir prieka pilns brīdis, jo atkal viens jauns talants ir atrasts, apmācīts un puslīdz jau nolikts uz savām kājām.

4. Dažādu literārisku darbinieku audzināšana.

Kā jau sacījām, Blaumanim bij mīļš katrs mākslas un katrs literātūras aktīvs darbinieks. Visur viņš centās tādus atrast, izcelt, pabalstīt, audzināt.

Ja Blaumanis saskatījis kādu lietderīgu cilvēku, no kuŗa tomēr nevar izaudzināt orīgināļu, radošu mākslinieku, tad viņš cenšas iemācīt to tulkot stāstus, uzrakstīt apcerējumus vai vismaz — korespondences. Labs arī vismazākais literāriskais darbiņš, ko kāds padara.

Te raksturīgs Blaumaņa eksperiments ar skolotāju A. Gresti, kas pēc 1905. g. dzīvo Šveicē. Ja no Grestes neiznāk rakstnieks, kas spētu ko orīgināļu daiļprōzā dot, tad Blau-

manis māca viņu šo daiļprōzu tulkot. Piesūta tulkošanai stāstus, bet vēstulē aizraksta attiecīgās pamācības:

„Tad tas plāns. Es Tev nosūtīšu vienu mazu stāstiņu (vai arī vairākus), tos tu man iztulkosi. Tad es Tev sūtīšu vienu lielāku romānu, „Latvijai" ko tulkot. Ar to darbu Tu nopelnīsi vismaz rubli par dienu, un atliks laiks vēl ko mācīties arī. Tikai nevajaga pie tulkošanas būt bailīgam. Galvenā rēgula: raksti dabiski, tā kā Tu runā. Ja vācu teksts arī nezin cik mākslīgi skanētu, iztaisi to nemākslotu, vienkāršu. Dali garākus teikumus divos un trijos. Neturies bailīgi pie burta. Kad tikai jēdziens atdots mūsu valodā. Ja kāda vieta nesaprotama, atstāj tukšu rindiņu un pieliec vācu vārdu. Bet to dari tikai ārkārtējos gadījumos. Tulkojums nav matēmatisks uzdevums, kur visam uz mata jāštimmē. Tu lasīji varbūt manu Hugdītriķa tulkojumu? E, cik skaists! Kamdēļ? Tādēļ, ka es ar „dievišķu" vieglprātību tās rīmes ķēru." [157])

Bez tam viņš A. Gresti rosina arī rakstīt apcerējumus par Šveices dzīvi, vai, vismaz, uzrakstīt kādu korespondenci.

„Un nu paklausies manā plānā. Bet vispirms vienu jautājumu: saki, vai Tev nemaz nav ienācis prātā „Latvijai" uzrakstīt kādu vēstuli no Šveices? Neviens laikraksts vēl nav pasniedzis aprakstu par turienes emigrantu dzīvi, izņemot zināmo „Rig. Av." rakstu. Vai Tu jūties tik nespējīgs? Nu tad, esi tik labs un laid vaļā! Par vēstulēm dabūsi 2 kap. par rindu. Sastādi plānu un apraksti emigrantu dzīvi, un dod arī kādu artiķeli par turienes dzīvi, salīdzinot ar mūsējo. Tu pirms trakās vēstules tā tīri dzejiski-jūsmīgi iesaucies, ka no Latvijas varot iztaisīt Dāniju — nu ver tiem ļaudīm, tiem snauškām, tās acis vaļā!

Un nenāc man ar to kaunu un nemācēšanu! Mans Adis var visu, ja viņš tikai grib! Saproti! Es nevienam par to neļaušu šaubīties, ir Tev nē!" [158])

5. Skatuves mākslinieku audzināšana.

Skatuve Blaumanim stāvēja ļoti tuvu, vispirms jau kā drāmu rakstniekam. Bez tam Blaumanim arī pašam bij diezgan redzams aktieŗa talants. Viņš zināms, rakstnieka spalvu nekad negribēja pārmainīt uz aktieŗa darbu. Bet aktieŗa talantu meklēšanu un audzināšanu viņš piekopa ar lielu cītību. Šinī jautājumā dosim vārdu skatuves mākslinieckam P. Rudzītim, kas par Blaumaņa mākslinieciskām attiecībām pret viņu sniedz šādas ziņas:

„No 1898.—1907. g. satikāmies bieži, jo Blaumanis rosīgi piedalījās teātŗa dzīvē un satikās bieži ar aktieŗiem.

Man diezgan bieži nācās uzstāties Blaumaņa lugās. Tā 6. jūnijā 1901. gadā Pēteŗa Ozoliņa beneficē pirmo reizi uzveda lugu „No saldenās pudeles", kur tēloju Pičuka lomu.

Blaumaņa dabā bij, ka viņš rakstnieku un aktieŗu pasaulē meklēja atrast jaunus talantus un celt tos gaismā. Ar to arī izskaidrojams, kamdēļ Blaumanis dažiem aktieŗiem rakstīja sevišķas lomas. Arī man viņš sarakstīja Pičuka lomu „Skroderdienās" un „No saldenās pudeles". Blaumanim bij pret mani ļoti lielas simpatijas. Viņš stāstīja man daudz par saviem plāniem un aizrādīja arī uz labajām un ļaunajām pusēm manā spēlē...

Kad iznāca „Skroderdienas Silmačos", man bij jātēlo Pičuks. Pirmizrāde notika Rīgas Latv. biedrības teātrī 30. janv. 1902. g. Lugu iestudējot, Blaumanis pats bij klāt no sākuma līdz galam. Viņš mēdza izrunāties ar katru aktieri. Blaumanis visur dzīvoja līdz lugas iestudēšanā un uzvešanā, tāpat kā aktieŗi. „Skroderdienās" Pičuka loma, kā jau minēts, rakstīta taisni man. Tikko sācis rakstīt šo lugu, Blaumanis mani priecināja, teikdams: „Nu tik tu varēsi izspēlēties!" un, izrādē noskatījies, kā es spēlēju, viņš man teica, jokodams: „Nu ka tu nedzīvu lelli vari tā mīļot, ko tad tu darīsi, kad tev pašam būs bērns!"

Blaumanis pats tēloja Roplaini „Pazudušā dēlā" ar ļoti labiem panākumiem, man lomas nebij, un pa izrādes laiku es atrados publikā, kamdēļ varēju Blaumani novērot...

Vispirms Blaumani var raksturot tikai no vissimpatiskākās puses attiecībā pret aktieŗiem un teātŗa mākslu. Katru spējīgāku jaunu talantu skatuves mākslā, tāpat kā rakstniecībā, viņš pūlējās celt gaismā, pabalstīt, izkopt, audzināt. Viņš bij patīkams, interesants sarunu biedrs, sirds cilvēks un teātŗa aprindās, ar savu lielo teātŗa mīlestību, pilnīgi kā savs cilvēks.

Izrādēs Blaumanis pēc katra cēliena bij augšā uz skatuves un sarunājās ar aktieŗiem par izrādes gaitu. Reizēm viņš palika arī ilgāk aiz kulisēm un iegrima plašākās sarunās ar tiem aktieŗiem un aktrisēm, kas nebij aizņemti.

Blaumanis palicis atmiņā kā cilvēks, kam teātris ļoti tuvs un mīļš, kā mākslinieks, kas teātri uzskata par savu darba lauku. Vispār, Blaumanis palicis atmiņā kā liela, spilgta, gaiša un neaizmirstama māksliniecisk̄ā personība." [159])

XIX. Kopsavilkums un noslēgums.

Īsumā satverot šinī grāmatā sacīto, nākam pie šādiem slēdzieniem:

1. Zinādams radošā talanta lielo vērtību, Blaumanis cenšas uzmeklēt šīs gara pasaules lielās vērtības, t. i. rakstniecības un mākslas talantus.

Šis darbs viņam arī sekmīgi veicas, pateicoties labai cilvēku pazīšanai un īpašai intuicijai.

2. Nedrošajiem un svārstīgajiem talantiem Blaumanis palīdz sevi noskaidrot un atrast.

Šis uzdevums nebūt nav tik vienkāršs un viegls. Ir mākslinieki, kas gadiem un gadu desmitiem nav varējuši sevi atrast. Tā piem. ģeniālais Ķainis svārstījās ap 20 gadu, meklēdams, domādams, eksperimentēdams, degdams izmisuma un sava ģenija ugunīs un tomēr nevarēdams uzminēt savu īsto aicinājumu. Par laimi gadījās cilvēks, kas viņam palīdzēja šo grūto mīklu uzminēt. (Aspazija.)

Tāpēc laimīgi ir tie jaunie talanti, kas savas gaitas sākumā nāca sakarā ar Blaumani, tas viņiem palīdzēja mocošos jautājumus atrisināt un sevi atrast.

3. Kad mākslinieks arī sevi ir atradis un savu ceļu noskaidrojis, vēl atliek atrast īstos līdzekļus sevis reālizēšanā, izteikšanā, t. i. atrast īsto un sev piemēroto stilu. Bez sava stila māksliniekam nav arī savas mākslinieciskās sejas.

Šī sev īpatnējās izteiksmes, sava stila atrašana ir ne mazāk grūts darbs kā sava talanta noskaidrošana, tāpēc arī te Blaumanis, kā piedzīvojis un ar labu mākslas gaumi no dabas apveltīts mākslinieks, cenšas sniegt jaunajiem talantiem palīdzīgu roku. Un apbrīnojamas ir Blaumaņa pūles un viņa rūpība šinī darbā.

4. Šis atbalsts jaunajam māksliniekam ir jāsniedz tik ilgi, kamēr viņš nostājas uz savām kājām un savās gaitās jūtas drošs. Blaumanis grib, lai jaunie talanti atklātībā, literātūrā ieiet pa godam, „Kad būsiet no mācekļa kurpēm laukā, tad — žēlīgu Dievu! Darīsit kā patiksies!“ Tāds Blaumaņa lozungs.

Kā jaunstādītam kociņam vajadzīgs labs miets, lai tas varētu taisni augt, tā arī jaunam talantam šāds atbalsts.

5. Blaumaņa jauno mākslinieku audzināšana ir: a) fiziskā, b) intellektuālā (vispār izglītojoša), c) speciāli estētiskā, d) ētiskā, e) māksliniecisk̄i praktiskā.

6. Rūpēdamies par jauno talantu spēju izkopšanu, Blaumanis vērīgi skatās arī uz to, lai viņi nesabojā savus fiziskos

spēkus, savu veselību, jo no piedzīvojumiem viņš zina, ka veselība ir liels trauceklis māksliniecisskās jaunrades darbā.

7. Pie fiziskās audzināšanas pieder arī nepieciešama materiālā labklājība: pietiekoša barība, apģērbs, dzīvoklis u. t. t. Arī par to Blaumaņis cenšas gādāt iespējamības robežās, lai nelabvēlīgie apstākļi nesagrauj jauno rakstnieku fiziskos un garīgos spēkus.

8. Katrai māksliniecisskai darbībai, kā zināms pamats, zināma estētiskas darbības baze ir nepieciešamā vispārējā izglītība, zinātnisks pasaulviedoklis. To sevī iespējami plašu cenšas izveidot pats Blaumanis, to viņš ieteic darīt arī saviem „audžu dēliem".

9. Bez vispārējas izglītības, kā darbības bazes, vajadzīga vēl speciāla estētiska izglītība. Tā katrai mākslas nozarei ir sava: mūzikai sava, glezniecībai sava un rakstniecībai — sava. Tā kā Blaumaņa galvenais darba lauks ir jauno rakstnieku un dzejnieku audzināšana, bet nekādas rakstnieku un dzejnieku skolas nav, tad Blaumanis šo robu aizpilda cik varēdams ar savām zināšanām šinī laukā un ar saviem piedzīvojumiem.

10. Rūpēdamies par jauno talantu vispārējo, estētisko un speciāli māksliniecisko izglītību, Blaumanis ļoti nopietnu vērību piegriež arī viņu ētiskai izglītībai, ētiskai audzināšanai. Viņš nikni apkaļo tādus ļauņumus, kā: dzeršanu, izdzīvi, slinkumu, melošanu u. t. t. Kā slikts gaiss un slimība var sagraut jauna talanta radošos spēkus, tā arī slikta dzīves kārta un pārmērības. Estētika ar ētiku daiļradē iet roku rokā.

11. Ne mazāka loma ētiskam aspektam piekrīt pašā mākslas darba saturā un stilā. Arī tur Blaumanis cenšas savos audžu dēlos ieaudzēt vajadzīgo ētisko taktu un smalkjūtību.

12. Sevišķi lielu vērību Blaumanis piegriež, lai ieaudzinātu jaunajos talantos stingru gribu un raksturu.

Ja mākslas talantam vāja griba un nav stingra rakstura, tad viņš mākslas laukā uz lieliem sasniegumiem nevar cerēt. Sevišķi latviešu māksliniekam vajag liela gribas spēka, jo viņam cīņa ar apstākļiem ir sevišķi grūta.

13. Blaumanis cenšas izveidot savos audzēkņos arī piemērotu dzīves filozofiju un dzīves taktiku. Tā piem. mīlas lietas Blaumanis uzskata vienmēr kā subordinētas jeb pakļautas mākslai un nevis otrādi, kā tas allaž mēdz būt.

Māksliniekam par visu augstāk vienmēr un visur ir jāstāda māksla.

14. Jaunais talants nedrīkst arī vainu uzvelt apstākļiem un ar tiem aizbildināt savu slinkumu vai nevīžību strādāt un izglītoties. Nē! Jāstrādā ir visos un visādos apstākļos, arī visliktākos, it sevišķi visslikākos.

15. Darbs vispār ir tas faktors, kas vislabāk un visdrošāk izveido mākslinieku un katru talantu. Tikai darbs un vienīgi darbs dara cilvēku lielu un vērtīgu.

16. Arī Blaumaņa mākslinieciskā audzināšana ir īsta „darba skola". Darbu viņš ieteic, ar darbu un darbā arī viņš jaunos talantus audzina. Pašā konkrētā darbā viņš māca tos rakstīt gan dzejas, gan stāstus, gan drāmas u. t. t. Konkrētā darbā viņš veido jauno rakstnieku stilu, valodu etc.

17. Blaumanis savu jauno talantu audzināšanu dara ar lielu jūsmu un aizrautību, bet arī ar lielu taktu un smalkjūtību. Viņš neskopojas reizēm arī ar rājieniem, bet tomēr vienmēr izvairās jaunos talantus sarūgtināt, apvainot, notriekt viņu darbības un centības sparu. Taisni otrādi: Blaumaņa pamudinājumi jaunajiem talantiem vienmēr ir bijuši tādi, kas tiem devuši spēku, darba prieku un lielu morālisku atbalstu. Gaišākā liecība par to ir Blaumaņa bijušo skolnieku un audzēkņu sirsnīgās un gaišās atmiņas par savu skolotāju.

18. Arī jaunie mākslinieki ir intuitīvi nojautuši Blaumanī sava talanta atbalstu un vaļsirdīgi viņam savus priekus un bēdas uzticējuši, savus centienus un nodomus atklājuši.

19. Blaumaņa iespaids nav mitējies arī tagad. Kaut gan viņš tomēr ir miris, viņa izstrādātie mākslinieciskās audzināšanas principi dzīvo un arī dzīvos turpmāk, jo viņi dibināti uz cilvēka psīches, daiļrades un mākslas fundamentālākām un pastāvīgākām īpašībām.

20. Blaumaņa mākslinieciskās audzināšanas principus var droši izmantot un atkal lietā likt citi tagadnes mākslinieku un jauno talantu audzinātāji. Tāpat uz tiem droši var balstīties tie jaunie mākslas un rakstniecības talanti, kas tagad meklē sevi atrast un dzen pirmās vagas sava aicinājuma tīrumā. Pār viņiem vienmēr vēl kā gaiša vadoša zvaigzne mirdzēs ar lielu sirsnību un gaišu prieku izstrādātais Blaumaņa mākslinieciskās audzināšanas principu kōdekss.

Literātūra.

1) Rūdolfs Blaumanis. Atmiņu kopojums Pētera Ermaņa redakcijā, Rīgā, 1923. g. Blaumaņa piemineklā fonda komitejas izdevums.

Turpmāk šo grāmatu atzīmēsim saīsināti: „Atm."

2) Turpat 6. l. p. 3) Turpat 26. l. p. 4) Turpat 39. l. p. 5) Turpat 17. l. p.

6) A. Birkerts. Rūd. Blaumaņa biografija. (R. Blaumaņa kop. raksti XII. sēj. Valt. un Rapas izdev., Rīgā, 1927. g. 146. l. p.

7) Atm. 30. l. p. 8) Turpat 48. l. p. 9) Turpat 7. l. p. 10) Turpat 10. l. p. Turpat 11. l. p.

12) Rūd. Blaumaņa kopoti raksti. XI. sēj. Vēstules un dažādi raksti. Sakopojis un rediģējis A. Birkerts, Rīgā, 1928. g. Valt. un Rapas izdev. (Turpmāk šo grāmatu apzīmēsim saīsināti „Vēst." (t. i. vēstules). Sk. 197. l. p., 213. l. p. 221. l. p.

13) Vēst. 80. l. p. 14) Turpat 88. l. p. 15) Turpat 141. l. p. 16) Turpat 78. l. p. 17) Turpat 138. l. p. 18) Vēst. 121. l. p. 19) Atm. 26. l. p. 20) Atm. 39. l. p. 21) Atm. 49. l. p. 22) Atm. 6. l. p. 23) Atm. 9. l. p. 24) Vēst. 85. l. p. 25) Vēst. 173. l. p. 26) Vēst. 41. l. p. 27) Vēst. 86. l. p. 28) Vēst. 86. l. p. 29) Vēst. 87. l. p. 30) Vēst. 149. l. p. 31) Atm. 11. l. p. 32) Vēst. 114. l. p. 33) Vēst. 194. l. p. 34) Vēst. 64. l. p. 35) Vēst. 111. l. p. 36) Atm. 7. l. p. 37) Vēst. 197. l. p. 38) Vēst. 194. l. p. 39) Atm. 8. l. p. 40) Vēst. 146. l. p. 41) Vēst. 158. l. p. 42) Vēst. 159. l. p. 43) Vēst. 242. l. p. 44) Atm. 63. l. p. 45) Vēst. 106. l. p. 46) Vēst. 112. l. p. 47) Atm. 26. l. p. 48) Atm. 12. l. p. 49) Atm. 12. l. p. 50) Atm. 39. l. p. 51) Vēst. 68. l. p. 52) Vēst. 158. l. p. 53) Vēst. 178. l. p. 54) Vēst. 178. l. p. 55) Vēst. 196.—197. l. p. 56) Vēst. 235. l. p. 57) Vēst. 149. l. p. 58) Vēst. 168. l. p. 59) Vēst. 633. l. p. 60) Vēst. 632. l. p. 61) Atm. 40. l. p. 62) Atm. 6. l. p. 63) Atm. 50. l. p. 64) Atm. 40. l. p. 65) Atm. 40. l. p. 66) Vēst. 147. l. p. 67) Vēst. 139. l. p. 68) Vēst. 134. l. p. 69) V. 220. l. p. 70) Vēst. 171. l. p. 71) Vēst. 234. l. p. 72) Atm. 39. l. p. 73) Vēst. 638. l. p. 74) Vēst. 632.—633. l. p. 75) Vēst. 216. l. p. 76) Vēst. 628. l. p. 77) Vēst. 81. l. p. 78) Vēst. 214. l. p. 79) Vēst. 88. l. p. 80) Vēst. 215. l. p. 81) Vēst. 168. l. p. 82) Atm. 32. l. p. 83) Vēst. 195. l. p. 84) Vēst. 195.—196. l. p. 85) Vēst. 214.—215. l. p. 86) Vēst. 161. l. p. 87) V. 111. l. p. 88) Vēst. 67. l. p. 89) Vēst. 43. l. p. 90) Vēst. 80. l. p. 91) Vēst. 68. l. p. 92) Atm. 48. l. p. 93) Blaumaņa kop. raksti XI. sēj. 490.—492. l. p. 94) Vēst. 80. l. p. 95) Vēst. 103. l. p. 96) Atm. 41. l. p. 97) Vēst. 43. l. p. 98) Atm. 41. l. p. 99) Vēst. 133. l. p. 100) Blaumaņa kop. raksti XI. sēj. 494. l. p. 101) Turpat 496. l. p. 102) Turpat 497.—498. l. p. 103) Turpat 498.—499. l. p. 104) Turpat 500. l. p. 105) Turpat 501. l. p. 106) Turpat 503. l. p. 107) Turpat 565. l. p. 108) Vēst. 55. l. p. 109) Vēst. 202. l. p. 110) Vēst. 134. l. p. 111) Vēst. 134. l. p. 112) Vēst. 188. l. p. 113) Atm. 44. l. p. 114) Vēst. 82. l. p. 115) Vēst. 123.—124. l. p. 116) Vēst. 134. l. p. 117) Vēst. 79. l. p. 118) Vēst. 510.—511. l. p. 119) Vēst. 188. l. p. 120) Vēst. 148. l. p. 121) Vēst. 78.—79. l. p. 122) Vēst. 115. l. p. 123) Vēst. 160.—161. l. p. 124) Vēst. 188. l. p. 125) Vēst. 247. l. p. 126) Atm. 14. l. p. 127) Atm. 44. l. p. 128) Vēst. 67. l. p. 129) Vēst. 67. l. p. 130) Vēst. 139. l. p. 131) Vēst. 139.—140. l. p. 132) Vēst. 140. l. p. 133) Vēst. 140.—141. l. p. 134) Vēst. 115.—116. l. p. 135) Vēst. 158. l. p. 136) Vēst. 159.—162. l. p. 137) Vēst. 116. l. p. 138) Vēst. 188. l. p. 139) Vēst. 38. l. p. 140) Vēst. 111. l. p. 141) Vēst. 159. l. p. 142) Vēst. 67. l. p. 143) Atm. 40. l. p. 144) Vēst. 67. l. p. 145) Vēst. 111. l. p. 146) Vēst. 141. l. p. 147) Atm. 12. l. p. 148) Vēst. 141. l. p. 149) Vēst. 113. l. p. 150) Vēst.

141. l. p . 151) Vēst. 81. l. p. 152) Vēst. 130.—132. l. p. 153) Vēst. 134. l. p. 154) Vēst. 123.—124. l. p. 155) Art. Bērziņš. Atmiņas par Rūd. Blaumani. Teātŗa Vēstnesis 1926./27. g. Nr. 3. 156) Turpat 4. l. p. 157) Vēst. 196.—197. l. p. 158) Vēst. 197. l. p. 159) A. Birkerts. Rūdolfs Blaumanis. Biografija. Valt. un Ŗapas izdev. 1927. g. 278.—280. l. p.

Citi P. Birkerta darbi par mākslinieciisko audzināšanu un mākslu.

1. **Daiļradīšanas psicholoģija. I. Mākslinieka personība.**

Rīgā, 1922. g. (Izpārdota.)
Grāmata aplūko mākslinieka psīchisko struktūru, atzīmē tās psīches īpatnības, kas zināmu talantu dara par mākslinieku un nošķir viņu no caurmērspēju cilvēka.

2. **Daiļradīšanas psicholoģija. II. Mākslinieka tapšanas gaita.**

Rīgā, 1925. g.
Šī grāmata aplūko, kā mākslas talants sevi sāk par tādu apzināties, kā viņš meklē sava aicinājuma īsto ceļu un kā viņš beidzot to atrod.

Abas grāmatas domātas kā tādas, kas jauniem māksliniekiem sniedz palīdzīgu roku viņu izglītības un ceļa meklēšanas gaitās. Tāpat arī kā rokas grāmatas skolotājiem, orientējoties estētiskās un mākslinieciskās audzināšanas jautājumos.

3. **Paidagōģiskā psicholoģija.** 1923. g.

XXI. Estētiskās jeb dailes jūtas, 253.—265. lp.
XXII. Estētisko jūtu paidagōģiskais aspekts, 265. lp.
A. Apstākļi, kas dara iespaidu uz estētisko baudu, 265. lp.
B. Estētisko jūtu audzināšana, 267.—273. lp.

4. **Mīlas psicholoģija.** 1926. g.

I. Cilvēka skaistums, 102. lp. II. Skaistuma vispārējo principu interpretācija, 106.—113. lp. III. Dažādie skaistumu veicinošie apstākļi, 113.—116, lp. IV. Cilvēka skaistuma svarīgākās katēgorijas, 116. lp. V. Cilvēka tēla formālais skaistums, 117.—131. lp. VI. Citu organisma daļu estētika, 133.—140. lp. VII. Dinamiskais un kustību skaistums, 142.—144. lp. VIII. Runas un valodas skaistums, 144. lp. IX. Psīchiskais un ētiskais skaistums, 146.—181. lp.

5. **Estētiskā audzināšana.**

Skolotāju gada grāmata 1923. g., 19.—23. lp.

6. **Komponista Jāņa Mediņa daiļradīšanas procesa psicholoģija.**
„Latvju Mūzika“ 1922. g. Nr. 6, 67.—71. lp.

7. **Dace Akmentiņa savā daiļradīšanas darbā.**
„Rītums“. 1922. g. Nr. 8.

8. **Marijas Leiko daiļradīšanas psicholoģija.**
„Teātŗa Vēstnesis“. 1922. g. Nr. 5.

9. **Rodrīgo Kalniņš uz skatuves.**
„Teātŗa Vēstnesis“. 1922. g. Nr. 4.

10. **Ernests Feldmanis.**
„Teātŗa Vēstnesis“. 1922. g. Nr. 4.

11. **Kad mākslinieka mākslinieks mostas.**
„Latvju grāmata“. 1923. g. Nr. 2.

12. **Plūdoņa daiļradīšanas psicholoģija.**
„Izglītības Ministr. Mēnešraksts“. 1923. g. Nr. Nr. 4, 5, 6.

13. **Raiņa daiļradīšanas psicholoģija.**
„Izglīt. Ministr. Mēnešraksts“. 1923. g. Nr. Nr. 1, 2, 3.

14. **Jānis Ģērmanis.**
„Teātŗa Vēstnesis“. 1923. g. Nr. 8.

15. **Mākslinieces Annī Simsones daiļradīšanas psicholoģija.**
„Teātŗa Vēstnesis“. 1923. g. Nr. 7.

16. **K. Skalbes daiļradīšanas psicholoģija.**
„Rītums“. 1923. g. Nr. 2.

17. **Daces Akmentiņas bērnība un jaunība.**
„Izgl. Min. Mēnešraksts“. 1924. g. Nr. 7.

18. **Andr. Upīts savā daiļradīšanas gaitā un darbā.**
„Domas“. 1924. g. Nr. 1—5.

19. **Mākslas mērķis.**
„Taurētājs“. 1916. g. Nr. 1, 20.—26. lp.

21. **Mākslas darba baudīšana.**
„Taurētājs“. 1916. g. Nr. 1, 90.—96. lp.

22. **Anekdotes estētika.**
Krājumā „Latvju tautas anekdotes“, „Literātūras“ izd. II. sēj., 289.—304. lp.

23. Objektīvā kōmika tautas anekdotēs.

„Latvju tautas anekdotes". II. sēj., 433.—453., III. sēj- 3.—20 lp.

24. Atjauta tautas anekdotēs.

„Latvju tautas anekdotes", „Literātūras" izd. III. sēj. 129.—148, III. sēj. 289.—310., III. 449.—462.

25. Sakāmvārdu un parunu stila māksliniecīskais aspekts.

a) Tropi. b) Figūras.
Krājumā „Sakāmvārdi un parunas". Valt. un Rapas izdev. 1927. g., 11.—16. lp.

26. Sakāmvārdu ārējā forma.

Turpat, 16.—18. lp.

27. Mīklas jēdziens.

„Krājumā: „Latvju tautas mīklas". Valt. un Rapas izdev. 1927. g., 5.—7. lp.

28. Mīklas radošie un veidojošie psīchiskie faktori.

Turpat, 36.—41. lp.

29. Mīklu stils.

Turpat, 42.—48. lp.

SATURA RĀDĪTĀJS.

L. p.

Ievads 3

I. **Jauno mākslas talantu estētiskā audzināšana** 5
1. Plašo tautas masu estētiskā audzināšana 5
a) Estētisko jūtu modināšana un paplašināšana 5
b) Estētisko jūtu padziļināšana 6
c) Estētiskās sapratnes un mākslas gaumes izkopšana . . 6
d) Estētiskās vērtēšanas un kritikas spējas izkopšana . . 7
e) Kāpēc vajadzīga tautas masu estētiskā audzināšana . 7
f) Līdzekļi un metodes tautas masu estētiskai audzināšanai 8
2. Radošo mākslas talantu audzināšana 9
a) Radošo talantu lielā vērtība 9
b) Radošais talants, apstākļi, audzināšana 9
c) Radošam talantam vajadzīga citāda audzināšana kā caurmērcilvēkam 10

II. **Mākslinieku un rakstnieku domas par Blaumani kā mākslinieku audzinātāju** 12
1. Blaumanis jauno talantu vērtējumā 12
2. Jauno mākslinieku tieksme pēc Rūd. Blaumaņa atbalsta 13

III. **Vispārējas piezīmes par Rūd. Blaumaņa rakstnieku un mākslinieku audzināšanu** 14

IV. **Jauno mākslas un literātūras talantu uzmeklēšana** 15
1. Rūd. Blaumaņa tieksme uzmeklēt jaunos literātūras un mākslas talantus 16
2. Rūd. Blaumaņa intuicija jauno mākslas talantu atrašanā 17

V. **R. Blaumaņa gādība par jauno talantu fizisko personību** . . . 19

VI. **Rūd. Blaumaņa gādība par jauno talantu materiālo labklājību** 21

VII. **R. Blaumaņa mākslas ētika un ētiskā audzināšana** 22
1. Profesionālās mākslas ētikas jēdziens 22
2. Profesionālās mākslas ētikas sadalījums 23
3. R. Blaumaņa personālās ētikas principi 24
a) Blaumanis kā ētiska personība 24
b) Slēdzieni 27

VIII. **R. Blaumaņa vispārējais morāliskais atbalsts jaunajiem mākslas talantiem** 27

L. p.

IX. R. Blaumaņa cīņa ar jauno talantu ētiskām vājībām 30
1. R. Blaumaņa cīņa ar žūpību 31
2. Blaumaņa cīņa ar meliem 33
3. Kārtība apģērbā un dzīvoklī. Ārišķību apkarošana . . 34

X. Blaumaņa tieksme ieaudzināt jaunajos mākslinieckos cietu gribu un stingru raksturu 35
1. Par gribu un raksturu vispār 35
2. Blaumaņa cīņa pret raksturu un gribas glēvumu jaunajos mākslas talantos 36
3. Līdzekļi, ar kuriem Blaumanis cīnās pret jauno talantu vājo gribu 38
a) Gādība par jauno talantu fizisko personību 38
b) Gādība par jauno talantu materiālo stāvokli 39
c) Gādība, lai mīla nesagrauj daiļrades gribu 39
d) Gādība par labvēlīgu sabiedrisku atmosfairu 40
e) Iedvesma daiļrades gribas stiprināšanai 40

XI. R. Blaumaņa darba filozofija un darba paidagōģija 42
1. Izcilus sasniegumus mākslā gūst tikai tas, kas daudz strādā 42
2. Darbā vajadzīgs skaidrs mērķis, uz kuru tad vajag koncentrēt galveno enerģiju 43
3. Sekmīgs ir pastāvīgs un nepārtraukts darbs 44
4. Darbu vajag mīlēt un nīst slinkumu. Būt darbīgam vienmēr 44
5. Blaumanis kā mudinātājs un rosinātājs darbā 45
a) Uzmudinājuma princips Blaumaņa paidagōģijā vispār . 45
b) R. Blaumaņa neatlaidība mudināšanas darbā 46
c) Takts un smalkjūtība Blaumaņa mudinājumos 46
6. Blaumanis nīst paviršu darbu 47
7. Darbā vajag ieturēt mēru un nepārstrādāties 48
8. Blaumanis ieteic darbu kā līdzekli pret visādām bēdām un nelaimēm 49
9. Jāsargās no jaunu talantu lutināšanas 50
10. Talantam jāstrādā ne tikai sevišķi labvēlīgos, bet arī — sevišķi nelabvēlīgos apstākļos 52
11. Blaumanis māca taupīt laiku 52

XII. Mākslinieka mīlas filozofija 54
1. Mākslinieckam svarīgākais viņa dzīvē, ne mīla, bet māksla 55
2. Nenodoties seksuālām vaļībām un pārmērībām, kas grauj veselību un traucē mākslas darbu 56
3. Jaunam mākslas talantam jāsargās no pārsteidzīgas un nepiemērotas precēšanās 58
4. Mīla izmantojama mākslas veicināšanas un sekmēšanas nolūkiem 62
5. Mīlas un seksuālos jautājumos vajadzīga estētika un takts, tiklab praktiskā dzīvē, kā mākslā 63

L. p.

XIII. R. Blaumaņa mākslinieciskā darba ētika 64

1. Takts un smalkjūtība seksuālo problēmu tēlošanā . . . 64
2. R. Blaumanis brīdina jaunos talantus no pāragras savu darbu klajā laišanas 66
3. Jaunam talantam vajag savu darbu strādāt rūpīgi, tiklab iekšējā satura, kā ārējā izpildījuma ziņā 68
4. Nepārdot savu pārliecību par naudu un nestrādāt literāriskos organos ar šaubīgu reputāciju 72
5. Nedzīties pēc sensācijām un nekārot pēc lētas populāritātes 73
6. Literātam un mākslinieckam vajadzīga zināma literāriska kautrība 74
7. Nevēlama ir arī pārmērīga kautrība un pasīvitāte daiļrades, mākslas un zinātnes laukā 75
8. Mākslinieku interešu aizstāvēšana pret sabiedrības uzbrukumiem 76

XIV. R. Blaumaņa estētiskās audzināšanas vispārējie principi . . 80

1. Vispārējās izglītības un pasaulviedokļa vajadzība . . . 80
   a) Blaumaņa tieksme pēc izglītības 80
   b) Izglītības trūkumus R. Blaumanis spilgti redz arī pie citiem 81
   c) R. Blaumanis skubina jaunos talantus mācīties . . . 82
   d) Blaumaņa cīņa pret neauglīgo izglītību un cenšanās veicināt radošo izglītību 83

XV. Blaumaņa stila un estētikas principi mākslā 86

1. Cīņa pret banālo, novazāto mākslā 86
2. Dabiskuma un īstenības princips mākslā 87
3. Gleznas un jūtas — galvenie dzejas elementi 89
4. Saprotamība un loģiskums mākslā 90
5. Kā rakstāms stāsts 91
   a) Kā nevajag stāstu rakstīt 92
   b) Kā vajag stāstu rakstīt 92
   c) Stāstītāja talants 94
6. Kā drāmu rakstīt 94

XVI. Mājieni daiļrades psicholoģijā 98

1. Rakstīt tikai patiesi pārdzīvoto 98
2. Radot mākslinieckam jāzin, ka cilvēka dvēsele jeb psīche mākslā ir valdošais — un nekas cits 99
3. Tēlojumam jābūt patiesam dvēseles izpaudumam . . . 99
4. Sevis sadalīšana mākslas darbā 100
5. Daiļrades jūsmai vajag būt veselīgai, bet nevis slimīgai un māksliskai 100

L. p.

XVII. R. Blaumaņa aizrādījumi daiļrades sīkākos jautājumos . . 101

1. Atskaņas dzejā 101
2. Virsraksti 101
3. Stilistiskie grumbuļi 102
   a) Nerūpīga vārdu izvēle un viņu lietošana 103
   b) Nepareizi lietoti salīdzinājumi 104
4. Valodas skaidrība un latviskums 104
5. Gramatika un ortografija 107
6. Manuskriptu kārtīga uzrakstīšana 108

XVIII. R. Blaumanis kā dažādu talantu audzinātājs 108

1. Gleznotāju audzināšana 109
2. Mūziķu audzināšana 109
3. Kritiķu audzināšana 111
4. Dažādu literārisku darbinieku audzināšana 112
5. Skatuves mākslinieku audzināšana 113

XIX. Kopsavilkums un noslēgums 115

Literātūra 118

Citi P. Birkerta darbi par mākslinieciskō audzināšanu un mākslu 120

LATVIJAS BIBLIOTĒKA VALSTS

Lm 1709

1.50

11 JAN. 1935

L131709

LATVIJAS NACIONĀLĀ BIBLIOTĒKA
0304033147